

**COMENIUS: ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS
COMENIANAE**

Tomus XLV

Ročník 45, Číslo 1/2026

Časopis Comenius: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae
vydáva Univerzita Komenského, Právnická fakulta.

Adresa redakcie: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta –
Knížnica, Šafárikovo nám. 6, P. O. Box 313, 810 00 Bratislava 1, Slovensko

IČO vydavateľa: 00 397 865

EV 384/26/EPP

ISSN 2729-8027

Vedecký časopis Právnickej fakulty vychádza v dvoch číslach ročne, pričom od roku 2026 došlo k prechodu na priebežný systém publikovania. Články sú zaradené do príslušného čísla a zverejnené online bezprostredne po ukončení recenzného a redakčného procesu..

Všetky články, s výnimkou recenzií, sú recenzované. Články neboli jazykovo upravené.

Číslo 1/2026 vyšlo v júni 2026.

Nepredajné.

Texty © Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta a autori,
2026

DOI: 10.46282/af.2026.1

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mena autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

OBSAH

Vedecké články

ČELLÁR, M.

Zodpovednosť štátu a transparentnosť mimovládnych neziskových organizácií 3

BALOG, B.

Vyhlasovanie referenda prezidentom Slovenskej republiky 16

KIS, D.

Aktuálny vývoj v oblasti prieniku udržateľnosti a FinTechu 35

LYSINA, P.

Preventívny útok – legálna kategória, alebo medzinárodnoprávna ilúzia? 56

ZSEMLYOVÁ, S.

Ekonomická analýza práva a jej uplatnenie pri nastavovaní hraníc škody 97

DANČIAKOVÁ, V. T.

Why is the Old Testament (and New Testament) not really a testament? Legal Perspective Based on the Law of Obligations .. 117

FARGAŠOVÁ, M. – FIAMOVÁ, P.

Prístup k interrupčnej tablete ako forma medikamentózneho prerušenia tehotenstva 145

ZODPOVEDNOSŤ ŠTÁTU A TRANSPARENTNOSŤ MIMOVLÁDNYCH NEZISKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ

Mgr. Mgr. Miroslav Čellár, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
Katedra ústavného práva a teórie práva
miroslav.cellar@umb.sk

Zodpovednosť štátu a transparentnosť mimovládnych neziskových organizácií

Článok sa zaoberá problematikou transparentnosti mimovládnych neziskových organizácií (MVO) v kontexte narastajúceho významu občianskej spoločnosti a súčasných bezpečnostných výziev. Poukazuje na fenomén tzv. proxy organizácií, ktoré môžu zastupovať záujmy štátov, korporácií či iných aktérov, pričom ich väzby sú často skryté alebo maskované. Autor analyzuje súčasné podoby týchto organizácií vrátane shell companies, front organizations a astroturfing efforts, pričom zdôrazňuje riziká, ktoré ich činnosť predstavuje pre integritu demokratických procesov a bezpečnosť štátu. V centre pozornosti je právna úprava prijatá v Slovenskej republike v roku 2025, jej ciele, nedostatky a reakcia odbornej i medzinárodnej verejnosti. Zohľadňuje sa judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora EÚ, ako aj odporúčania FATF a OECD, ktoré akcentujú potrebu zvýšenej transparentnosti financovania MVO. Autor podrobne popisuje legislatívny proces, navrhované povinnosti, otázky proporcionality a zásahov do základných práv a slobôd. Záver poukazuje na pretrvávajúce pochybnosti o primeranosti prijatého zákona pričom predpokladá, že konečné stanovisko k jeho súladu s ústavným a medzinárodným právom prinesie až rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky.

State accountability and transparency of non-governmental organizations

The article addresses the issue of transparency of non-governmental organizations (NGOs) in the context of the growing importance of civil society and current security challenges. It highlights the phenomenon of so-called proxy organizations, which may represent the interests of states, corporations, or other actors, while their links often remain hidden or deliberately disguised. The author analyzes contemporary forms of these organizations, including shell companies, front organizations, and astroturfing efforts, emphasizing the risks their activities pose to the integrity of democratic processes and state security. The focus is placed on the legislation adopted in the Slovak Republic in 2025, its objectives, shortcomings, and the response of both domestic and international stakeholders. The analysis takes into account the case law of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the EU, as well as the recommendations of FATF and OECD, which emphasize the need for increased financial transparency of NGOs. The author provides a detailed description of the legislative process, proposed obligations, issues of proportionality, and interference with fundamental rights and freedoms. The conclusion points to persisting doubts regarding the adequacy of the adopted law, assuming that the final position on its compliance with constitutional and international law will be delivered by the Constitutional Court of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: mimovládne neziskové organizácie, transparentnosť, proxy organizácie, legislatíva, právo na združovanie

Key words: non-governmental organizations, transparency, proxy organizations, legislation, freedom of association

<https://doi.org/10.46282/afi.2026.1.01>

Úvod

Obdobie štvrtej priemyselnej revolúcie je charakterizované aj masívnym, ľahko dostupným a doteraz nepredstaviteľne rýchlym šírením obrovského množstva (často neoverených) informácií. V mnohých prípadoch sú takéto informácie spôsobilé vplývať na formovanie názorov spoločnosti na aktuálne témy, ale v krajných situáciách aj ohroziť zdravie jednotlivcov či bezpečnosť štátov. Môže sa jednať o príležitostné a náhodné situácie, či nevedomosť, ale aj cieľené aktivity. Nárast vplyvu a významu organizácií občianskej spoločnosti je dnes nepopierateľný. V mnohých prípadoch mimovládne neziskové organizácie

(MVO) supľujú činnosť štátu, etablujú sa v sociálnej oblasti, ochrane životného prostredia, demokratických hodnôt, právneho štátu či transparentnosti nakladania s verejnými zdrojmi. Vďaka rozsiahlym informačným kampaniam a mediálnemu priestoru, ktorý im je poskytovaný, dokážu značným spôsobom vyplývať na názory, ale aj nálady v spoločnosti. Aj v ich prípade, podobne ako pri politických stranách, je transparentnosť nevyhnutným predpokladom dôvery. Dôvery, že názory, ktoré prezentujú, sú pomenovaním výsledkov objektívneho skúmania javov v spoločnosti a nie ovplyvňovaním verejnej mienky formou cieľenej aktivity a súčasne reprezentovaním skrytých ekonomických, či politických záujmov. Ostáva úlohou štátu a jeho legislatívnych orgánov prijať takú právnu úpravu, ktorá by zabezpečila transparentnosť mimovládnych organizácií a súčasne by extenzívnym spôsobom neobmedzila slobodu združovania či právo na súkromie.

1 Starý fenomén, nové výzvy

Niektoré veľmoci svoje geopolitické záujmy šíria prostredníctvom tzv. soft power, cez jazykové a kultúrne inštitúty (Konfuciov inštitút, Aliance française, a pod.). Mnohé nadnárodné korporácie vylepšujú svoj imidž cez nadácie alebo fondy. Sú však aj také, ktoré na to využívajú proxy organizácie.

Existencia proxy organizácií (angl. proxy organizations) nie je novodobým fenoménom. Jedná sa o subjekt ktorý zastupuje, obhajuje alebo realizuje záujmy inej osoby, skupiny, štátu či korporácie, pričom tieto väzby nie sú otvorene priznané alebo sú zámerne maskované. V literatúre sa za najčastejšie formy proxy organizácií označujú shell companies, front organizations a astroturfing efforts. Shell companies, alebo fiktívne spoločnosti, sú spoločnosti existujúce iba „na papieri“. Nemajú reálne podnikateľské aktivity, zamestnancov, kancelárie, výrobu. Často slúžia na krytie vlastníctva kapitálu, pranie špinavých peňazí, legalizáciu príjmov z trestnej činnosti, vyhýbanie sa daniam alebo na presmerovanie peňazí z jedného subjektu na iný. Vyskytujú sa najmä v ekonomickej oblasti. Front organizations (krycie organizácie) sa navonok tvária ako nezávislé subjekty v podobe neziskovej organizácie, think-tanku, občianskeho združenia, ale v skutočnosti slúžia záujmom iného subjektu - štátu, korporácie, tajnej služby. Ich cieľom je pôsobiť dôveryhodne a následne presadzovať cudzie záujmy, alebo šíriť propagandu. Pre astroturfing efforts nenachádzame slovenský ekvivalent. Pojem pochádza zo slova AstroTurf (umelý trávnik) a znamená falošné

grassroots hnutia. Ide o situáciu, keď sa predstierané občianske iniciatívy vydávajú za spontánne aktivity budované „zdola“ s cieľom vyvolať dojem širokej verejnej podpory alebo nesúhlasu, ale v skutočnosti ich organizuje a financuje konkrétny subjekt (firma, politická strana, vláda).¹

Digitalizácia a sociálne siete na začiatku 21. storočia umožnili masívny nárast proxy organizácií, najmä rôznych „grassroots“ iniciatív, ktoré môžu byť v skutočnosti financované a riadené konkrétnymi, hoci skrytými záujmovými skupinami. Na dennej báze vznikajú nové médiá, hnutia, think-tanky, analytické centrá, či rôzne iniciatívy, pričom v čase hybridných vojen, ale aj tých konvenčných, vznikajú obavy z masívnych dezinformačných kampaní šíriacich naratívy svojich sponzorov. Skrývajú sa pritom za slobodu prejavu či právo na informácie, proti ktorým stojí obmedzenie týchto práv z dôvodu zaistenia bezpečnosti štátu alebo verejného poriadku. Vlády jednotlivých štátov na to musia reagovať, pričom prístupy sa líšia.² Subjekty s nejasným pozadím svojho riadenia a financovania môžu predstavovať reálnu hrozbu pre bezpečnosť štátu, alebo slúžiť na pranie špinavých peňazí, či financovanie terorizmu.

2 Transparentnosť ako nevyhnutný predpoklad dôvery

Mimovládne organizácie sú fundamentom aktívneho pôsobenia občianskej spoločnosti v demokratických režimoch. Svoje aktivity vykonávajú v oblasti sociálnej, zdravotníctva, ochrany životného prostredia, zahraničnej politiky, demokracie, právneho štátu a podobne. Požívajú vysokú mieru dôvery a sú spôsobilé ovplyvňovať názory a nálady v spoločnosti. Tak, ako pri iných subjektoch, je nevyhnutným predpokladom dôvery transparentnosť. V Slovenskej republike sa MVO vyskytujú vo viacerých právnych formách, čomu zodpovedá aj roztrieštená právna úprava a nejednotné požiadavky kladené na povinnosť zverejňovať určitý okruh informácií. Sú nimi nadácie, neziskové

¹ SCOTT, Craig R. – KANG, Katie K. : Shells, Fronts, Astroturfing, and Beyond: Examining Concealment Strategies of Proxy Organizations. In: Management Communication Quarterly, 2023, 38(3), s. 623-650.

² ČELLÁR, Miroslav : To block or not to block? Freedom of expression on the Internet in the Slovak Republic after the military invasion of the Russian Federation in Ukraine. In: Práva ľudyny ta publichne vriaduvannja v sučasnych umovach: Materialy v mižnarodnoho pravnychoho forumu. Černivci: Technodruk, 2022, s. 87-90.

organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, neinvestičné fondy, občianske združenia a organizácie s medzinárodným prvkom.³

Požiadavka na zvýšenie transparentnosti organizácií občianskej spoločnosti je globálnymi a európskymi inštitúciami akcentovaná dlhodobo. Finančná akčná skupina (FATF)⁴ v roku 2023 vypracovala dokument, v ktorom z hľadiska transparentnosti a zúčtovateľnosti MVO konštatovala, že štáty môžu v záujme znižovania rizík financovania terorizmu od MVO vyžadovať, aby vypracovávali ročné finančné výkazy s podrobným rozpisom príjmov a výdavkov a tiež aby viedli záznamy o domácich a medzinárodných transakciách, ktoré sú dostatočne podrobné na overenie toho, či boli finančné prostriedky prijaté a vynaložené v súlade s účelom a cieľmi organizácie. Vychádzali z domnienky, zvýšenie transparentnosti a integrity MVO v oblasti finančných tokov môže pomôcť zmierniť riziká zneužitia na financovanie terorizmu. „Zdroje financovania vrátane podrobností o hlavných prispievateľoch, verejných aj súkromných, ako aj o výške príspevkov by mali byť verejne dostupné.“⁵

Odporúčania v danej oblasti sú formulované aj konkrétnym krajinám, vrátane Slovenskej republiky, ktorá je pravidelne hodnotená Organizáciou pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) z hľadiska dodržiavania štandardov verejnej integrity. V hodnotení za rok 2022 vo vzťahu k MVO uviedla, že nedostatočná transparentnosť ich poslanca a zdrojov financovania môže viesť k vnímaniu, že organizácie občianskej spoločnosti sú prostriedkom na presadzovanie súkromných záujmov, ktoré sú spojené s určitými odvetviami, spoločnosťami alebo politickými aktérmi. Okrem toho podvody, plytvanie a zlé postupy riadenia v organizácii občianskej spoločnosti môžu mať nepriaznivý vplyv nielen na danú organizáciu občianskej spoločnosti, ale aj na povest' celého mimovládneho sektora. OECD neuniklo, že v Slovenskej republike v danom čase neexistovali jednotné požiadavky na transparentnosť v súvislosti s financovaním zdrojov a činností organizácií občianskej

³ Zákon č. 346/2018 o registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴ Financial Action Task Force (FATF) je medzivládna organizácia ktorá vznikla v roku 1989 na podnet siedmich najsilnejších ekonomík sveta združených v G7. Jej hlavným cieľom je boj proti praniu špinavých peňazí (money laundering), prevencia financovania terorizmu a zamedzenie financovania šírenia zbraní hromadného ničenia. Hoci Slovenská republika nie je členským štátom tejto medzivládnej organizácie, štandardy FATF je viazaná plniť ako členský štát Európskej únie, ktorá ich cez svoju legislatívu implementuje do života.

⁵ FATF (2023), BPP- Combating the Terrorist Financing Abuse of Non-Profit Organisation, FATF, Paris, s. 19.

spoločnosti, pričom zdôraznila, že vlády môžu využívať legislatívne rámce na podporu integrity napríklad tým, že sa od nich bude vyžadovať, aby mali riadnu štruktúru riadenia. „Zabezpečenie štrukturálnej transparentnosti v organizáciách občianskej spoločnosti by malo byť prioritou, pretože jej nezabezpečenie negatívne ovplyvňuje dôveryhodnosť organizácií občianskej spoločnosti ako obhajcov boja proti korupcii a obmedzuje ich schopnosť zastupovať záujmy občanov. Jedným zo spôsobov, ako zvýšiť transparentnosť, je vyžadovať od organizácií občianskej spoločnosti, aby zverejňovali a poskytovali informácie týkajúce sa integrity a dobrej správy vrátane zdrojov financovania, výročných správ, ročných činností a zamestnancov.“⁶

3 Zodpovednosť štátu pri zabezpečení transparentnosti MVO

V roku 2024 sa v Slovenskej republike zákonodarca formou poslaneckého návrhu zákona pokúsil o právnu úpravu v danej oblasti, tá však okamžite vyvolala vlnu nevôle na domácej i zahraničnej pôde a je potrebné konštatovať, že oprávnene. Autor predkladaného článku sa ako člen zákonodarného orgánu aktívne podieľal na legislatívnom procese pričom v druhom čítaní o návrhu zákona predložil návrh, ktorý zásadným spôsobom menil a dopĺňal pôvodné znenie návrhu zákona. Tento pozmeňujúci návrh bol výsledkom hodín rokovania a hľadania spoločného konsenzu. Rešpektoval pôvodný zámer zákonodarcu, teda zvýšenie transparentnosti financovania MVO, ale zároveň reflektoval výhrady domácich a zahraničných stakeholderov prezentované vo verejnom diskurze. Osobný príspevok do danej problematiky bol tak prejavovaný do paragrafového znenia pozmeňujúceho a dopĺňajúceho návrhu schváleného plénom národnej rady v druhom čítaní o návrhu zákona.

Skupina poslancov 27. marca 2024 doručila Národnej rade Slovenskej republiky návrh zákona ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Hlavné výhrady voči tomu návrhu smerovali najmä k ustanoveniam, ktoré priznávali registrovému úradu, teda ministerstvu, kompetenciu rozhodnúť o rozpustení, pozastavení

⁶ OECD : Hodnotenie integrity Slovenskej republiky zo strany OECD, Poskytovanie účinných politík verejnej integrity. 2022.

činnosti či odobratí oprávnenia mimovládnej neziskovej organizácii za nedodržanie povinnosti informovať o príjmoch a výdavkoch vo výročnej správe, alebo pri jej nedostatkoch. Zavádzala sa taktiež povinnosť používať popri názve MVO aj označenie „organizácia so zahraničnou podporou“, pokiaľ príjmy MVO zo zahraničia jednotlivci či v úhrne za predchádzajúci kalendárny rok presahovali päť tisíc eur.⁷

Takýto zásah do združovacieho práva bolo potrebné posúdiť z hľadiska súladu s ústavou a medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná, ako aj judikatúrou európskych súdov. Mimovládne organizácie predstavujú podľa ustálenej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) privilegovanú skupinu pri realizácii svojich základných práv a slobôd, nakoľko plnia úlohu „strážnych psov demokracie“. Podľa článku 11 ods. 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Dohovor) musí byť akékoľvek obmedzenie slobody združovania stanovené zákonom. Zároveň musí byť nevyhnutné v demokratickej spoločnosti, čo znamená, že musí zodpovedať naliehavej spoločenskej potrebe a byť primerané legitímnemu cieľu, ktorý sleduje. Ako prvé bolo potrebné identifikovať existenciu legitímneho cieľa. Cieľ zvýšiť transparentnosť financovania MVO a tým prispieť k ochrane verejného poriadku a verejnej bezpečnosti prostredníctvom boja proti praniu špinavých peňazí, financovaniu terorizmu a všeobecnejšie organizovanému zločinu, môže v zásade zodpovedať legitímnemu cieľu. Na tom sa zhodli Európsky súd pre ľudské práva vo veci Ecodefense a ostatní proti Rusku, ako aj Súdny dvor Európskej únie (SDEÚ) vo veci Komisia proti Maďarsku.⁸ Tento cieľ by sa však nemal sledovať neprimeranými prostriedkami. Na to, aby zásah štátu do výkonu základných slobôd neprekročil hranice nevyhnutnosti v demokratickej spoločnosti bolo potrebné nájsť rozumné vyváženie všetkých protichodných záujmov a zabezpečenie, aby zvolené prostriedky boli čo najmenej obmedzujúce. V prípade nesplnenia požiadaviek na výročné správy alebo nedostatkov v predložených výročných správach návrh zákona iba všeobecne odkazoval na takéto nedostatky, pričom bolo výlučne na Ministerstve vnútra SR, aby ich konštatovalo. To v nás vyvolávalo pochybnosti, či bola takáto formulácia dostatočne jasná, určitá a predvídateľná na splnenie požiadavky, aby

⁷ Návrh zákona ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

⁸ Ecodefense a ostatní proti Rusku, rozsudok ESLP z 14. júna 2022, č. 9988/13 a ďalšie; Súdny dvor EÚ, vec C-78/18, Komisia proti Maďarsku, rozsudok z 18. júna 2020.

bolo obmedzenie práva „stanovené zákonom“. Zároveň sme boli presvedčení, že požiadavku nevyhnutnosti a primeranosti nespĺňali ustanovenia, na základe ktorých mohlo ministerstvo rozhodnúť o ukončení činnosti MVO ako následku administratívneho pochybenia a nedostatkov vo výročných správach. Podľa odporúčaní Rady Európy by takéto rozpustenie malo prichádzať do úvahy iba v krajných prípadoch, teda v prípade konkurzu, dlhodobej nečinnosti, alebo vážneho pochybenia.⁹ V súlade s už vyššie spomínanými rozhodnutiami EŠLP a SDEÚ bolo navyše v jasnom rozpore s právom Európskej únie, ako aj záväzkov plynúcich z Dohovoru, označovanie MVO za organizácie so zahraničnou podporou. V prípade Ecodefence a ďalší proti Rusku súd zdôraznil, že na to, aby MVO mohli plniť svoju úlohu „strážnych psov“ v spoločnosti, musia mať možnosť slobodne získavať a prijímať financie z rôznych zdrojov. Označovanie organizácií prijímajúcich financie od zahraničných subjektov (v danom prípade ako „zahraniční agenti“) bolo neopodstatnené a škodlivé a malo silný odrádzajúci a stigmatizujúci účinok na ich činnosť. Pôvodný návrh zákona bolo teda nevyhnutné v priebehu legislatívneho procesu upraviť tak, aby sa nedostal do konfliktu s ústavným a európskym právom.

Prvý pozmeňujúci a doplňujúci návrh, ktorý pochádzal z dielne autorov návrhu zákona a bol schválený počas rokovania v Ústavnoprávnom výbore Národnej rady SR situáciu čiastočne zlepšil, obsahoval však nové problematické ustanovenia. Presnejším spôsobom stanovil požiadavky pre MVO na zverejňovanie informácií o príjmoch a výdavkoch. Tie by už neuvádzali vo svojich výročných správach, ale vo forme jednotného elektronického výkazu o transparentnosti, ktorý stanoví Ministerstvo financií SR opatrením. Došlo tiež k odstráneniu ustanovení o označovaní MVO ako organizácií so zahraničnou podporou, tie však boli nahradené novými problematickými ustanoveniami o lobingu, ktorý doteraz v právnom poriadku Slovenskej republiky úplne absentoval. Ani v tomto prípade podľa nášho presvedčenia nebola splnená požiadavka, aby akýkoľvek zásah do slobody združovania bol stanovený zákonom jasným a predvídateľným spôsobom. Návrh totiž obsahoval veľmi neurčitú definíciu lobingu ako „priame alebo nepriame ovplyvňovanie rozhodovania verejného funkcionára ... pri výkone jeho funkcie“, pričom sa vzťahoval iba na subjekty zapísané v registri mimovládnych neziskových organizácií.¹⁰ Sme presvedčení, že

⁹ Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy CM/Rec (2007)14 o právnom postavení mimovládnych organizácií.

¹⁰ Uznesenie Ústavnoprávneho výboru Národnej rady Slovenskej republiky z 20. marca 2025.

skutočnosť, že tieto ustanovenia cielili výlučne na MVO a nie aj na iné subjekty, ktoré vykonávajú obdobné aktivity, robili tento zákon diskriminačným. V zákone taktiež ostala ponechaná možnosť Ministerstva vnútra SR rozpustiť MVO aj pre administratívne pochybenia vo výkaze o transparentnosti, navyše sa MVO stali povinnými osobami podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám.

Napriek tomu, že si ctíme právo zákonodarnej iniciatívy, ktorá je podľa Ústavy Slovenskej republiky zverená poslancom Národnej rady SR, vláde a výborom, ktorí sú si vo svojom postavení rovnocenní, sme presvedčení, že tak zložitá a komplexná problematika by sa nemala riešiť prostredníctvom poslaneckých návrhov zákona, ale iniciatíva by mala vychádzať z vlády. Poslanci nedisponujú tak širokým aparátom expertov, akými disponuje vláda alebo ministerstvá, ale najmä, poslanecké návrhy zákonov pred ich dorúčením do Národnej rady Slovenskej republiky neprechádzajú medzirezortným pripomienkovým konaním, teda legislatívny proces neprebíha za účasti verejnosti. Napriek uvedenému je potrebné objektívne uviesť, že legislatívny proces prijímania predmetného návrhu zákona trval viac ako rok, počas ktorého boli Úradom vlády Slovenskej republiky a Úradom splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti vedené konzultácie a diskusie s predstaviteľmi odbornej obce a mimovládnych organizácií. K návrhu zákona sa proaktívne vyjadrila aj Rada vlády pre mimovládne neziskové organizácie. V prípade opatrenia Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovuje vzor výkazu o transparentnosti, prebiehalo k tomuto opatreniu riadne pripomienkové konanie na portáli SloLex s možnosťou verejnosti zapojiť sa do jeho prípravy. Vzhľadom na uvedené boli dlhodobo verejne známe pripomienky kritikov zákona. V rámci druhého čítania v pléne Národnej rady, aj na základe výhrad Európskej komisie a Rady Európy, bolo preto potrebné opätovne prísť k rozsiahlej zmene návrhu zákona, ktorý by reflektoval ich pripomienky a zamedzil tak prípadnému rozporu s európskym právom.

4 Politika ako umenie možného

Vzťah práva a politiky dlhodobo zamestnáva akademikov v oblasti právnych a politických vied. Aj pri prerokovávaní tohto návrhu zákona sa potvrdilo, že politika je umenie možného. Síce je o hľadaní, ale málokedy aj o nájdení ideálneho riešenia, ale takého, ktoré sa dá reálne uskutočniť a najmä, na ktorom sa dokáže nájsť požadovaná zhoda. Nemáme pri tom na mysli zhodu naprieč politickým spektrom. Tá je pri

tak citlivej téme, akou je sprísnenie regulácie mimovládnych neziskových organizácií, v našich podmienkach takmer nepredstaviteľná. Máme na mysli zhodu v rámci strán tvoriacich vládnu koalíciu. Politické strany medzi sebou neustále súperia o nových voličov, ktorých väčšinou nezískavajú v protichodných táboroch, ale u svojich politických partnerov. Prechod voliča od liberálov ku konzervatívcom je oveľa menej pravdepodobný, ako prechod od umiernených národovcov k radikálnejším. K politickým prestupom nedochádza pri témach, na ktorých je všeobecná zhoda, ale na témach, ktoré sa vyznačujú istou mierou konfliktu. Aj mimovládne organizácie vyvolávajú v spoločnosti zmiešané nálady. Jedny ich vidia ako strážnych psov demokracie, ktorým by mal štát ich činnosť uľahčiť, druhí ako zahraničných agentov presadzujúcich cudzokrajné záujmy či naratívy a požadujú sprísnenie ich regulácie.

Hoci je cieľ v podobe zvýšenia transparentnosti financovania MVO vo svojej podstate legitímny, nástroje na jeho dosiahnutie musia byť v demokratickej spoločnosti nevyhnutné, jasné, predvídateľné a hlavne primerané. To sme mali na pamäti pri posudzovaní každého ustanovenia návrhu zákona a vypracovaní finálneho pozmeňujúceho a doplňujúceho návrhu – zvýšenie transparentnosť financovania MVO takými nástrojmi, ktoré by spĺňali vyššie uvedené požiadavky a minimalizovali by zásah do slobody združovania a iných súvisiacich práv. Jednotlivé články pozmeňujúceho a doplňujúceho návrhu predloženého a schváleného v rámci druhého čítania v pléne národnej rady tak reflektujú názory, ktoré by sme zákonodarcovi adresovali ako odporúčania predstaviteľov akademickej obce.

Zákon po schválení nášho pozmeňujúceho a doplňujúceho návrhu nezavádza povinnosti plošne všetkým MVO.¹¹ V prípade vypracovania výkazu o transparentnosti sme zohľadnili najmä sťaženie práce MVO a administratívnu záťaž, ktorú by mohlo jeho vypracovanie pre rôzne formy MVO predstavovať. V prípade nadácií, neziskových organizácií a neinvestičných fondov nebude povinnosť vypracovať výkaz viazaná na žiadnu prahovú hodnotu ich ročných príjmov, pretože tieto právne formy už pred účinnosťou zákona boli povinné vypracovať výročnú správu bez ohľadu na ich ročné príjmy. Výkaz o transparentnosti do veľkej miery len upresňuje a podrobnejšie špecifikuje náležitosti, ktoré

¹¹ Zákon č. 109/2025 Z. z. , ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

sa už predtým nachádzali vo výročných správach či účtovných závierkach a preto by pre tieto MVO nemal predstavovať neúmerne zvýšenú administratívnu záťaž. Iná situácia však bola pri občianskych združeniach a organizáciách s medzinárodným prvkom, ktoré pred účinnosťou zákona povinnosť vypracovať výročnú správu automaticky nemali. Pre tie najmenšie by táto nová povinnosť mohla predstavovať neúmernú administratívnu záťaž na ktorú nemajú prostriedky a pôsobiť tak odstrašujúco v realizácii združovacieho práva. Pre tieto právne formy sme po interných konzultáciách navrhli stanoviť prahovú hodnotu na vypracovanie výkazu o transparentnosti spočívajúcu v ročných príjmoch presahujúcich 35 000 eur. Podľa informácií z Ministerstva financií SR to znamená, že táto povinnosť sa od roku 2027, kedy budú výkaz o transparentnosti po prvýkrát zverejňovať, dotkne maximálne 5 % občianskych združení a 95 % sa povinnosť vypracovať výkaz týkať nebude vôbec. Rovnako sme navrhli uplatniť výnimky v prípade povinnosti uvádzať osoby, ktoré finančne prispeli na činnosť organizácie. Rovnováhu sme hľadali medzi transparentnosťou a právom na súkromie. V snahe minimalizovať zásah do práva na súkromie svojich prispievateľov MVO nebudú musieť uvádzať informácie o osobách, ktoré prispeli na činnosť MVO sumou menej ako 5 000 eur za príslušný kalendárny rok. Jedná sa o päťnásobok priemernej mesačnej mzdy v národnom hospodárstve za rok 2024 očistenej o povinné odvody. Zároveň sme v súlade s požiadavkou ochrany súkromia prispievateľov a minimalizácie zverejňovania osobných údajov navrhli stanoviť povinnosť udávať len meno a priezvisko prispievateľa. Neprimeraný zásah do združovacieho práva v podobe možnosti rozpustiť MVO pre opakované nesplnenie zákonných povinností vo výkaze sme navrhli nahradiť peňažnou sankciou uloženou na základe nesplnenia výzvy na vykonanie nápravy vo výkaze. Tie časti zákona, ktoré sme považovali za neopraviteľné, akou bola regulácia lobingu vzťahujúca sa výlučne na MVO, sme navrhli zo zákona vypustiť. V zákone však ostali ustanovenia, ktoré v nás naďalej vyvolávajú pochybnosti o ich primeranosti. Nájdenie vzájomného konsenzu pri prijímaní zákonov však vyžaduje určité ústupky zo všetkých strán.

Záver

Legitímny cieľ zvýšenia transparentnosti financovania MVO sme sa v rámci legislatívneho procesu snažili dosiahnuť nástrojmi, ktoré by spĺňali kritéria nevyhnutnosti, jasnosti, predvídateľnosti a primeranosti.

Legislatívna práca je však vždy práca politická a politika je vždy len umením možného. Politici pri svojej práci sledujú svoje politické ciele. Raz je pre nich výhodné vzniknutý konflikt vyriešiť, inokedy ho naďalej živiť. Napriek spomínaným úvahám a snahe, ktoré nás viedli k predloženiu a následnému schváleniu rozsiahleho pozmeňujúceho a doplňujúceho návrhu v pléne Národnej rady SR v druhom čítaní, neistota o primeranosti a ústavnej udržateľnosti právnej úpravy z objektívnych príčin pretrváva aj naďalej. Na jednej strane sú už spomínané odporúčania FATF a OECD, legitímny cieľ a potreba zvýšenia transparentnosti financovania MVO, na druhej strane judikatúra EŠLP a SDEÚ brániaca slobodu združovania. Nemožno s istotou konštatovať, či v tomto prípade prevláda sloboda združovania, právo na súkromie a ochranu osobných údajov, alebo verejný záujem. Prípadne, či požiadavky zverejňovať informácie o prispievateľoch a výške ich príspevkov môžu byť tak intenzívnym zásahom do práva na súkromie, ktorý môže mať odradzujúci účinok a sťažiť tak samotnú činnosť MVO. Taktiež u nás prevláda neistota, či subjekty súkromného práva, akými MVO nepochybne sú, majú mať povinnosti podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám, ktorý bol doteraz adresovaný len subjektom verejného práva, hoci sa od nich bude požadovať len rozsah informácií, od koho prijímali verejné zdroje a ako s nimi hospodárili. Ústavnú udržateľnosť našich názorov pretavených do výslednej podoby schváleného návrhu zákona rozhodne Ústavný súd Slovenskej republiky. Ten v septembri 2025 prijal na ďalšie konanie návrhy skupiny poslancov a verejného ochrancu práv na začatie konania o súlade právnych predpisov, v ktorom namietajú nesúlad prijatého zákona s Ústavou Slovenskej republiky, Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Chartou základných práv Európskej únie a Zmluvou o fungovaní Európskej únie.¹²

Zoznam použitej literatúry

1. ČELLÁR, Miroslav: To block or not to block? Freedom of expression on the Internet in the Slovak Republic after the military invasion of the Russian Federation in Ukraine. In: Práva ľudyny ta publiczne vriaduvannja v sučasnych umovach: Materialy v mižnarodnoho pravnyčoho forumu. Černivci: Technodruk, 2022. s. 87–90.

¹² Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 10. septembra 2025, sp. zn. PL. ÚS 18/2025-30.

2. Ecodefense a ostatní proti Rusku, rozsudok ESLP z 14. júna 2022, č. 9988/13 a ďalšie.
3. FATF: Combating the Terrorist Financing Abuse of Non-Profit Organisations. Paris: FATF, 2023. (online) Dostupné na: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Financialinclusionandnpoissues/Bpp-combating-abuse-npo.html>.
4. OECD: Hodnotenie integrity Slovenskej republiky zo strany OECD: Poskytovanie účinných politík verejnej integrity. 2022. (online) Dostupné na: <https://web-archive.oecd.org/2022-03-02/625940-oecd-integrity-review-slovak-republic-slovak-version.pdf>
5. Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy CM/Rec(2007)14 o právnom postavení mimovládnych organizácií.
6. SCOTT, Craig R. – KANG, Katie K. Shells, Fronts, Astroturfing, and Beyond: Examining Concealment Strategies of Proxy Organizations. In: Management Communication Quarterly, 2023, 38(3), s. 623–650.
7. Súdny dvor EÚ, vec C-78/18, Komisia proti Maďarsku, rozsudok z 18. júna 2020.
8. Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 10. septembra 2025, sp. zn. PL. ÚS 18/2025-30.
9. Uznesenie Ústavnoprávneho výboru Národnej rady Slovenskej republiky z 20. marca 2025. (online) Dostupné na: <https://nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=560965>
10. Zákon č. 109/2025 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
11. Zákon č. 346/2018 Z. z. o registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
12. Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 213/1997 Z. z. O neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. (online) Dostupné na: <https://nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=544280>

VYHLASOVANIE REFERENDA PREZIDENTOM SLOVENSKEJ REPUBLIKY

doc. JUDr. Boris Balog, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra ústavného práva
boris.balog@flaw.uniba.sk

Vyhlasovanie referenda prezidentom Slovenskej republiky

Príspevok sa venuje postaveniu prezidenta Slovenskej republiky pri vyhlasovaní referenda. Jeho postavenie mapuje nielen na pozadí ústavnej úpravy a jej zmien, ale najmä na pozadí judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky k vyhlasovaniu referenda, ktorá sa formovala už od vzniku Slovenskej republiky. Príspevok overuje hypotézu, že prezident Slovenskej republiky nerozhoduje o vyhlásení referenda iba formálne, ale táto právomoc je naplnená vecným obsahom sformovaným judikatúrou. Nejde tak len o vyhlásenie referenda hlavou štátu, ale o skutočné posúdenie petície a referendovej otázky z hľadiska súladu s ústavou. Príspevok poukazuje na to, že formálne zmeny ústavy do podstaty judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky k vyhlasovaniu referenda nezasiahli. Možno tak hovoriť o konštantnej judikatúre tvoriacej silné postavenie prezidenta Slovenskej republiky pri vyhlasovaní referenda.

Declaration of a Referendum by the President of the Slovak Republic

The article deals with the position of the President of the Slovak Republic in declaring a Referendum. It maps this position not only against the backdrop of constitutional provisions and their changes but especially in the context of the case law of the Constitutional Court of the Slovak Republic regarding the declaration of a Referendum, which has been developing since the establishment of the Slovak Republic. The article tests the hypothesis that the President of the Slovak Republic does not decide on declaring a Referendum merely formally, but that this authority is filled with substantive content shaped by case law. It is

thus not just about the formal announcement of a Referendum by the head of state, but about a genuine assessment of the petition and referendum question in terms of compliance with the Constitution. The article points out that formal changes to the Constitution have not affected the substance of the case law of the Constitutional Court of the Slovak Republic on the declaration of a Referendum. It is therefore possible to speak of a consistent case law that establishes a strong position for the President of the Slovak Republic in declaring a Referendum.

Kľúčové slová: referendum, prezident, ústava, petícia, ústavný súd, kontrola ústavnosti

Keywords: Referendum, President, Constitution, Petition, Constitutional Court, constitutional review

<https://doi.org/10.46282/afi.2026.1.02>

Úvod

Rozhodnutím č. 2146-2025-KPSR zo 4. júna 2025¹ prezident Slovenskej republiky (ďalej len „prezident“) nevyhlásil referendum iniciované petíciou občanov.² Prezident tak rozhodol najmä preto, že návrh na vyhlásenie referenda svojou nejednoznačnou a neurčitou formuláciou nespĺňal podmienky princípu právnej istoty a nemal dostatočne normatívny charakter, ktorý by umožňoval jeho jednoznačnú konkrétnu aplikáciu v právno-aplikačnej praxi, pričom nejednoznačnosť a neurčitost návrhu na vyhlásenie referenda nebolo možné prekonať ani ústavnokonformným výkladom.

V histórii Slovenskej republiky išlo iba o druhý prípad, kedy prezident na základe petície občanov nevyhlásil referendum,³ pričom išlo o prvý prípad po zmene Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z., ktorým bola o. i. doplnená preventívna ochrana ústavnosti konaním o súlade predmetu referenda s ústavou alebo s ústavným zákonom.

¹ Dostupné na: <https://www.prezident.sk/upload-files/21155.pdf>

² Petícia na vyhlásenie referenda s otázkou „Súhlasíte s tým, aby Slovenská republika neuplatňovala sankcie voči Ruskej federácii, ktoré škodia slovenským občanom, živnostníkom aj podnikateľom?“.

³ Prvýkrát referendum nevyhlásil prezident Rudolf Schuster rozhodnutím č. KP 173/1999 z 24. augusta 1999.

Rozhodnutie prezidenta č. 2146-2025-KPSR zo 4. júna 2025 napadol Petičný výbor za referendum sťažnosťou na Ústavnom súde Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“), ktorý o nej rozhodol vo veci sp. zn. IV. ÚS 636/2025 tak, že sťažnosť odmietol.⁴

Situácia, ktorú navodilo rozhodnutie prezidenta č. 2146-2025-KPSR zo 4. júna 2025 a naň nadväzujúce rozhodnutie ústavného súdu o sťažnosti Petičného výboru za referendum vo veci sp. zn. IV. ÚS 636/2025 si od začiatku žiadala akademickú bodku. Potreba akademického zhodnotenia rozhodnutia prezidenta vyplýva z jeho unikátneho charakteru. Po zmene ústavy z roku 2001 to bolo prvé rozhodnutie, ktorým prezident odmietol vyhlásiť referendum bez toho, aby podal návrh na konanie ústavného súdu o súlade predmetu referenda s ústavou alebo s ústavným zákonom podľa čl. 125b ústavy.⁵

Vyššie uvedenú situáciu je možné analyzovať z rôznych uhlov pohľadu, resp. je možné analyzovať rôzne jej aspekty.⁶ Okrem témy predmetu referenda,⁷ ústavných a zákonných podmienok na vyhlásenie referenda, či z opaku dôvodov na nevyhlásenie referenda,⁸ ktorých sa

⁴ Rozhodujúci pre neúspech sťažnosti bol návrh na vyslovenie porušenia základného práva na súdnu a inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy. Ústavný súd jasne vyslovil, že „...nemožno na prieskum napadnutého rozhodnutia aplikovať ani základné právo na inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy, pretože z okolností prípadu je zjavné, že petenti (zastúpení v styku s prezidentom sťažovateľom) podpisom petície vykonávali petičné právo, ktorého podmienkou uplatnenia je presah na verejný alebo iný spoločný záujem (čl. 27 ods. 1 ústavy), a nie iné subjektívne právo, vychádzajúce zo súkromného záujmu jednotlivca. ... Podľa ústavného súdu tu absentuje ústavne relevantná súvislosť medzi napadnutým rozhodnutím a námietkami uplatnenými ako dôvody porušenia základného práva podľa čl. 46 ods. 1 ústavy, čo je dôvod na odmietnutie ústavnej sťažnosti v tejto časti podľa § 56 ods. 2 písm. g) zákona o ústavnom súde.“.

⁵ V roku 2023 sa doc. Domin venoval možnosti prezidenta nevyhlásiť referendum, a to najmä v situácii, ak by sa referendum stalo na základe následnej ústavodarnej činnosti Národnej rady Slovenskej republiky zbytočné. K tomu – DOMIN, M. Možnosti prezidenta Slovenskej republiky nevyhlásiť referendum, osobitne to „zbytočné“. In: *ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE*. Tomus XLII, 1/2023, s. 20-52.

⁶ Jedným je aj petičný výbor ako subjekt, ktorý podal sťažnosť. K tomu – BALOG, B. Petičný výbor pred Ústavným súdom SR v konaní o ústavnej sťažnosti. In: *Medzinárodné a európske právo v kontexte aktuálnych premien*. Bratislava: Ústav znaleckej činnosti, 2025, s. 198–204.

⁷ K tomu – BALOG, B. Charakter návrhu prijatého v referende. In: *Právny obzor*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. Ústav štátu a práva SAV, 2015, roč. 98, č. 5, s. 497-512. BALOG, B. Výkon štátnej moci referendom. In: *Ústava Slovenskej republiky a jej perspektívy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, s. 62-71. BALOG, B., TRELLOVÁ, L. Návrh prijatý v referende v horizontálnych a vertikálnych vzťahoch prameňov práva. In: *Poznanie a výklad práva. Otázky metodológie*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. Ústav štátu a práva SAV, 2023, s. 209-219.

⁸ K tomu odkazujem na analýzu doc. Domina – DOMIN, M. Možnosti prezidenta Slovenskej republiky nevyhlásiť referendum, osobitne to „zbytočné“. In: *ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE*. Tomus XLII, 1/2023, s. 26-40.

dotknem iba v rozsahu nevyhnutnom pre spracovanie príspevku, je možné sa pozrieť na postavenie prezidenta pri vyhlasovaní referenda v kontexte miesta prezidenta v ústavnom systéme.

Aj napriek tomu, že referendum je v ústave zakotvené už od jej prijatia v roku 1992 a ide tak o „starý“ ústavný inštitút, je to ústavný inštitút, ktorý je stále spojený s nie úplne jednoznačnými prvkami jeho použitia. Je to dané kombináciou niekoľkých faktorov, a to –

- ústavnou úpravou referenda, ktorá sa od roku 1992 zmenila iba raz,
- dominanciou ústavného súdu pri formovaní miesta a významu referenda v ústavnom systéme a tiež predmetu referenda a
- minimálnou praktickou skúsenosťou s platným referendom.⁹

Postavenie prezidenta pri vyhlasovaní referenda budem analyzovať na základe vývoja ústavného postavenia prezidenta ako takého a osobitne pri vyhlasovaní referenda podľa zmien ústavy z rokov 1999 a 2001 a na základe vývoja judikatúry ústavného súdu k referendu od vzniku Slovenskej republiky, s osobitným zameraním na judikátorne formovanie postavenia prezidenta pri vyhlasovaní referenda.¹⁰

1 Vyhlasovanie referenda prezidentom od 1. januára 1993 do 30. júna 2001

Ústavná konštrukcia postavenia prezidenta v ústavnom systéme Slovenskej republiky bola a do súčasnosti je daná jeho zaradením do výkonnej moci. Ústavodarca ho tam zaradil spolu s vládou Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“). V ústave z 1. septembra 1992 vytvoril medzi nimi vzťah daný niektorými zvláštnymi prvkami, medzi ktoré patrilo právo prezidenta predsedáť vláde, či z opaku právo vlády požiadať prezidenta o vetovanie zákona. Aj napriek následným zmenám v čl. 101 a 102 ústavy, základné zaradenie prezidenta v štruktúre ústavy zostáva zachované.

Druhým určujúcim prvkom jeho postavenia v ústave z 1. septembra 1992 bola jeho nepriama voľba parlamentom.

⁹ BALOG, B.: *Materiálne jadro ústavy. Ústavný systém v pohybe*. 1. Vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, s. 193.

¹⁰ V príspevku pracujem primárne s rozhodnutiami ústavného súdu k právomoci prezidenta vyhlasovať referendum. Už menej sa venujem tým rozhodnutiam, ktoré formovali predmet referenda, kam patria najmä nálezy sp. zn. PL. ÚS 14/2014, sp. zn. PL. ÚS 7/2021 a sp. zn. PL. ÚS 11/2022.

Spôsob voľby hlavy štátu parlamentom je charakteristický pre parlamentné formy vlády a vychádza práve z postavenia parlamentu ako reprezentanta občanov, z postavenia ústavného orgánu s najvyššou demokratickou legitimitou, ktorý kreuje ostatné ústavné orgány v štáte. Žiaden iný ústavný orgán v parlamentnej forme vlády takouto silnou demokratickou legitimitou nedisponuje a táto forma vlády je z hľadiska legitimacy ovládaná pravidlom monizmu legitimacy. Inak povedané, parlament je priamo legitimizovaný občanmi a ostatné ústavné orgány získavajú legitimitu nepriamo cez legitimitu parlamentu tým, že sú parlamentom kreované alebo aspoň spolukreované.¹¹

Referendum ústavodarca od prijatia ústavy zaradil do piatej hlavy k zákonodarnej moci. To sa nielenže nezmenilo, ale dnes už máme konštantnú judikatúru ústavného súdu, ktorá bezpečne vsadila referendum do zákonodarnej moci.¹²

Otázka, na ktorú sa náročne hľadá odpoveď je, prečo ústavodarca v roku 1992 zvolil takú konštrukciu, že vyhlasovanie referenda ako nástroja na priamy výkon zákonodarnej moci na základe petície občanov alebo uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada“) zveril nepriamo volenému prezidentovi vo výkonnej moci? Ani z dôvodovej správy a ani z komentáru k ústave spred roku 1999¹³ nie je možné zistiť, prečo ústavodarca zvolil opísanú konštrukciu vyhlasovania referenda.

Ústava už od prijatia zverovala v čl. 89 ods. 2 vyhlasovanie volieb predsedovi národnej rady. Domnievam sa, že by nijako rušivo nepôsobilo ani to, ak by aj vyhlasovanie referenda bolo zverené predsedovi národnej rady. Dokonca by to malo zmysel a logiku aj z hľadiska demokratického a právneho štátu. V roku 1992, resp. až do zmeny ústavy v roku 1999 bola národná rada jediným ústavným orgánom s priamou demokratickou legitimitou od občanov. Jej demokratické prepojenie s občanmi bolo najbližšie, či do roku 1999 exkluzívne. Predseda národnej rady by ako zástupca občanov na základe ich petície vyhlasoval referendum. Z hľadiska právneho štátu by to bol akt v tej istej moci. Súčasťou takejto konštrukcie by bola aj možná koncovka vo forme

¹¹ BALOG, B. *Materiálne jadro ústavy. Ústavný systém v pohybe*. 1. Vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, s. 163.

¹² V veci sp. zn. II. ÚS 31/97 – „Zákonodarná moc v Slovenskej republike je upravená dvojakým spôsobom. Táto moc patrí nielen Národnej rade Slovenskej republiky, ale aj priamo občanom.“.

¹³ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej, 1997, 598 s.

vyvodenia politickej zodpovednosti občanov/voličov voči predsedovi národnej rady ako kandidátovi v nasledujúcich voľbách.

Ak by išlo o vyhlásenie referenda na základe uznesenia národnej rady, predseda národnej rady by referendum vyhlásil ako prirodzené pokračovanie, resp. vyústenie ústavného aktu orgánu, na čele ktorého stojí. Vyhlásením referenda by potvrdil, že požiadavky na prijatie uznesenia národnej rady na vyhlásenie referenda boli splnené.

Ak skúmam postavenie prezidenta pri vyhlasovaní referenda a vychádzam pritom z doktríny racionálneho ústavodarcu, predstavujem názor, že ústavodarca zverením vyhlasovania referenda prezidentovi sledoval určitý cieľ. Tým bolo také vyhlasovanie referenda, v ktorom by toto vyhlasovanie nebolo iba formálnym, notariálnym aktom, ale v ktorom by existoval prvok kontroly (vyvažovania) zo strany ústavného orgánu, ktorý v roku 1992 nebol priamo s občanmi spojený a tým by dokázal objektívne občiansku iniciatívu na vyhlásenie referenda posúdiť. Vo vzťahu k referendu iniciovaného národnou radou išlo o ústavný orgán nepodieľajúci sa na prijímaní uznesenia národnej rady. Domnievam sa, že ak by chcel ústavodarca upraviť vyhlasovanie referenda ako akt, pri ktorom fakticky a nie iba formálne dochádza k posúdeniu splnenia podmienok na vyhlásenie referenda, neurobil by to inak.

Vyššie uvedený názor môže predstavovať hypotézu, ktorú sa pokúsim v prvom kroku overiť na judikatúre ústavného súdu do roku 2001, teda do zavedenia konania o súlade predmetu referenda s ústavou alebo s ústavným zákonom. A v druhom kroku následne na judikatúre ústavného súdu po 1. júli 2001.

Judikatúra ústavného súdu k referendu z 90. rokov je (i) nejednotná v tom, či je vyhlasovanie referenda právom alebo povinnosťou prezidenta, ale (ii) jednotná v tom, že toto vyhlasovanie nie je iba formálne, ale obsahuje v sebe implicitnú povinnosť prezidenta skúmať splnenie ústavných a zákonných podmienok na vyhlásenie referenda.

V uznesení sp. zn. I. ÚS 38/1994 hovorí ústavný súd o povinnosti prezidenta vyhlásiť referendum – „*Povinnosť prezidenta republiky vyhlásiť referendum je však viazaná na splnenie podmienok upravených ústavou a zákonom č. 85/1990 Zb., čo znamená, že občania svoje petičné právo uplatnili právne predpísaným spôsobom. ... Prezident republiky by porušil ústavu vtedy, ak by vyhlásil referendum bez splnenia ústavnej podmienky vyplývajúcej z čl. 95 ústavy.*“.

Túto povinnosť prezidenta chápe ústavný súd ako dôsledok splnenia ústavných a zákonných podmienok na vyhlásenie referenda. Inak prezident nie je oprávnený referendum vyhlásiť – „...*prezident republiky*

ako štátny orgán, ktorý petíciu prijal, je povinný posúdiť jej obsah a to, či boli splnené ústavou určené podmienky na vyhlásenie referenda, pretože iba tieto skutočnosti majú vplyv na jeho ústavnú povinnosť referendum vyhlásiť. Ak prezident republiky zistí, že nebola splnená niektorá z predpísaných ústavných a zákonných podmienok pre vyhlásenie referenda, nie je oprávnený petíciou iniciované referendum vyhlásiť, a preto jeho konanie nemožno hodnotiť ako porušenie petičného práva občana. Vyvolať právne účinky vyplývajúce z požiadaviek uvedených v petícii môže iba taká petícia, ktorá je plne v súlade s ústavou a zákonom o petičnom práve.“.

V nález sp. zn. PL. ÚS 42/1995 hovorí ústavný súd jedným dychom tak o práve prezidenta vyhlásiť referendum, ako aj o povinnosti – „... výlučne prezident Slovenskej republiky má právo vyhlásiť referendum a že toto právo nie je možné chápať len ako formálnu záležitosť. ... Ústava teda ukladá prezidentovi republiky nielen povinnosť, ale aj zodpovednosť za vyhlásenie referenda na základe petície občanov.“. Takéto vyjadrenia nie sú v protiklade, pretože z kontextu rozhodnutia vyplýva, že aj keď ústavný súd hovorí o práve prezidenta vyhlásiť referendum, je výkon tohto práva spojený s povinnosťou a aj zodpovednosťou prezidenta za preskúmanie formálnych a obsahových náležitostí referenda.

V tom istom náleze – „Ústava však neobsahuje právo žiadneho subjektu posudzovať petíciu, ktorá je adresovaná prezidentovi Slovenskej republiky a skúmať jej formálne a obsahové náležitosti. Jedine prezident Slovenskej republiky, ako orgán oprávnený prijať petíciu, má povinnosť posúdiť jej obsah a zistiť, či boli splnené podmienky podľa čl. 95 ústavy na jej vyhlásenie.“.

Významný z hľadiska overovania hypotézy je záver, že nezávisle od toho, či označíme vyhlasovanie referenda za právo alebo povinnosť prezidenta, toto vyhlásenie nie je iba formálnym aktom a judikatúra ústavného súdu prisudzuje tomuto konaniu prezidenta obsahový význam. Tým je povinnosť a aj zodpovednosť prezidenta za preskúmanie formálnych a obsahových požiadaviek na referendum. Prezident sa vo fáze pred vyhlásením referenda nevedel tejto povinnosti a zodpovednosti zbaviť a ani ju nevedel preniesť na iný ústavný orgán.

Postavenie prezidenta sa neoslabilo ani po vyhlásení referenda. Vyhlásenie referenda vyvoláva vo vzťahu ku konaniu referenda nemenné dôsledky. Postavenie prezidenta po vyhlásení referenda charakterizoval ústavný súd v nález sp. zn. I. ÚS 60/97 tak, že „Rozhodnutie prezidenta republiky o vyhlásení referenda je platné a nemeniteľné a ako také

vyvoláva príslušné právne následky (zákonom upravené), t. j. ustanovuje povinnosti všetkých subjektov, ktoré podľa zákona č. 564/1992 Zb. na referende vyhlásenom prezidentom republiky participujú. Nikto (prezident republiky, vláda, ústavný súd, ministerstvo alebo iné štátne orgány) nemôžu meniť formuláciu, počet alebo poradie otázok vyhlásených pre referendum rozhodnutím prezidenta republiky.“

Z judikatúry ústavného súdu, ktorá v 90. rokoch formovala referendum, možno vyvodit' silné postavenie prezidenta pri vyhlasovaní referenda. Nebolo iba formálne, ale predstavovalo skutočnú kompetenciu. Ústavný súd s výkonom tejto kompetencie spájal aj zodpovednosť prezidenta, čo zvyšovalo váhu jeho povinnosti preskúmať formálne a obsahové požiadavky na referendum. Prezident tak mal ako ústavný orgán výkonnej moci bez priameho vzťahu s občanmi v rukách „brzdu“ voči použitiu nástroja priamej demokracie neústavným alebo nezákonným spôsobom. Hypotézu pokladám za potvrdenú.

2 Intermezzo – priama voľba prezidenta

Jedným z kľúčových prvkov vyššie uvedenej konštrukcie bola voľba prezidenta parlamentom, resp. absencia jeho priameho kreačného vzťahu s občanmi. Ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z. bola zavedená priama voľba prezidenta, pričom aktívne volebné právo majú tie osoby, ktoré majú aj právo rozhodovať v referende.

Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z. sa v súvislosti so zavedením priamej voľby prezidenta formálne úpravy vyhlasovania referenda v čl. 95 ústavy nedotkol. Situácia sa ale v porovnaní s nepriamou voľbou prezidenta zmenila. Už nemožno hovoriť, že prezident volený tými občanmi, ktorí aj rozhodujú v referende, je pri vyhlasovaní referenda v rovnakej situácii.

Na jednej strane by sa mohlo zdať, že vyhlasovanie referenda priamo voleným prezidentom dostalo konečne logický základ. Priamo volený prezident pri vyhlasovaní referenda zastupuje občanov a ich vôľu pretavuje do referenda. Pri takomto chápaní sa ale natíska otázka, či je priamo volený prezident ešte stále v pozícii ústavného orgánu fakticky rozhodujúceho o vyhlásení referenda, a to aj proti vôli tých, ktorí ho zvolili, alebo sa stal notárom formálne vykonávajúcim vôľu voličov vyjadrenú v petícii na vyhlásenie referenda.

Aj tu sa nám pri hľadaní odpovede ponúka rozhodnutie ústavného súdu, a to práve kľúčové rozhodnutie o nevyhlásenom referende.

Z uznesenia sp. zn. I. ÚS 35/00 v prvom rade v kontexte skúmania postavenia prezidenta pri vyhlasovaní referenda a zmeny jeho voľby vyplýva, že ústavný súd sa touto skutočnosťou vôbec nezaoberal. Ústavný súd ďalej pokračoval vo svojej pôvodnej judikatúre priznávajúcej prezidentovi preskúmavanie ústavných a zákonných podmienok na vyhlásenie referenda – „*Ak prezident republiky zistí, že nebola splnená niektorá z predpísaných ústavných a zákonných podmienok na vyhlásenie referenda, nie je oprávnený petíciou iniciované referendum vyhlásiť. ... Ústava teda ukladá prezidentovi nielen povinnosť, ale aj zodpovednosť za ústavnosť a zákonnosť vyhlásenia referenda.*“.

K zmene v postavení prezidenta judikatúrou ústavného súdu nedošlo a prezident bol aj naďalej chápaný ako ten, kto fakticky rozhoduje o vyhlásení referenda, pričom skutočnosť, že jeho vzťah s občanmi sa ústavne zmenil nezohrala žiadnu rolu.

K zmene ale došlo nepriamo v tom, že ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z. boli zavedené, resp. zmenené nástroje na vyvodenie ústavnej alebo politickej zodpovednosti prezidenta.

Prezident sa stal zodpovedným za úmyselné porušenie ústavy, čo ústave z roku 1992 nebolo známe. Úmyselným porušením ústavy by bol tak prípad, ak by prezident napriek splneniu ústavou požadovaných podmienok referendum nevyhlásil, ale aj, ak by ho vyhlásil bez toho, aby ústavné podmienky na vyhlásenie splnené neboli. Postavenie prezidenta sa tak zmenilo nepriamo v tom, že jeho faktické a nielen formálne rozhodovanie o vyhlásení referenda bolo limitované jeho ústavnoprávnou zodpovednosťou za úmyselné porušenie ústavy.

Už menej by som vo vzťahu k referendu videl priestor pre ľudové hlasovanie o odvolaní prezidenta, a to vzhľadom na jeho iniciáciu národnou radou. Ak by prezident vyhlásil alebo nevyhlásil referendum na základe petície občanov v rozpore s ústavou, nemusí to pre národnú radu predstavovať takú skutočnosť, ktorú by chcela riešiť iniciovaním ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta. V situácii, keď je vyhlásenie ľudového hlasovania a podanie obžaloby viazané na rovnakú ústavnú podmienku je pre národnú radu, ak by bola túto ústavnú podmienku vôbec schopná splniť, výhodnejšie podanie obžaloby. Domnievam sa, že hrozba povinného rozpustenia národnej rady v prípade neúspešného ľudového hlasovania je natoľko intenzívna, že národná rada by volila obžalobu aj v prípade, ak by išlo o vyhlásenie alebo nevyhlásenie referenda v rozpore s ústavou aj pri referende na základe uznesenia národnej rady.

3 Vyhlasovanie referenda prezidentom po 1. júli 2001

Ústavná úprava referenda prešla zmenou v roku 2001 ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. Išlo tak o zmenu priamu v druhom oddiele piatej hlavy, ako aj o zmenu nepriamu doplnením čl. 125b do prvého oddielu siedmej hlavy ústavy.

Právomoc vyhlasovať referendum zostala zachovaná prezidentovi [čl. 102 ods. 1 písm. n)] a ústavodarca do vyhlasovania referenda zasiahol dovtedy ústavnému systému Slovenskej republiky nepoznanou preventívnou ochranou ústavnosti. Táto riešila stav existujúci v roku 2001 daný (i) judikatúrou ústavného súdu z 90. rokov, ktorá založila silného prezidenta pri vyhlasovaní referenda a (ii) jeho zodpovednosti za úmyselné porušenie ústavy od roku 1999.

V čl. 95 ods. 2 ústavy sa prezidentovi priznala možnosť pred vyhlásením referenda podať na ústavný súd návrh na rozhodnutie, či predmet referenda, ktoré sa má vyhlásiť na základe petície občanov alebo uznesenia národnej rady, je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom. Na túto úpravu nadväzuje čl. 125b ústavy, podľa odseku 2 ktorého návrh môže podať ústavnému súdu prezident pred vyhlásením referenda, ak má pochybnosti, či predmet referenda, ktoré sa má vyhlásiť je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom.

Ústavodarca túto úpravu odôvodnil o. i. tým, že „...za jednu z *minoritadné sporných častí sa všeobecne pokladá formulovanie predmetu, v ktorom sa môže a v ktorom sa nemôže konať referendum. Uskutočnenie každého referenda je nielen finančne značne náročné, ale predovšetkým ide o formu priamej účasti občanov na správe vecí verejných. Preto každá neistota spojená už s prípravou referenda prináša spochybňovanie významu a zmyslu tohto významného inštitútu priamej demokracie. Navrhovatelia preto pokladajú za potrebné aj v tejto fáze rekonštrukcie ústavného systému Slovenskej republiky obmedziť prípadné spochybňovanie ústavnosti každého pripravovaného referenda, a vytvoriť tak čo najlepšie predpoklady pre jeho prípravu a priebeh. ... Ak prezident dôjde k názoru, že predmet petície alebo uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky smerujúcich k vyhláseniu referenda nie sú v súlade s ústavou, referendum nevyhlási. ... Z dikcie čl. 93 ods. 2 a 3 ústavy i doterajšej praxe vyplýva, že posúdenie súladu predmetu návrhu na vyhlásenie referenda s ústavou môže predstavovať zložitý odborný ústavnoprávny problém. Z tohto dôvodu sa navrhuje, aby prezident mal možnosť pred vyhlásením referenda požiadať Ústavný súd Slovenskej republiky, t. j. nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti*

o posúdenie súladu predmetu petície alebo uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky smerujúcich k vyhláseniu referenda s ústavou alebo s ústavnými zákonmi. ... Z uvedeného dôvodu sa v predloženom návrhu zavádza možnosť prezidenta Slovenskej republiky ešte pred vyhlásením referenda požiadať Ústavný súd Slovenskej republiky o posúdenie či predmet petície alebo uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom. “.

Konštrukcia čl. 95 ods. 2 ústavy v spojení s čl. 125b ústavy je postavená na prvkoch –

1. výlučného návrhového oprávnenia prezidenta,
2. predbežnosti kontroly,
3. možnosti a nie povinnosti prezidenta a
4. existencii pochybnosti prezidenta (a nikoho iného), či predmet referenda je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom.

Ak prezident vyhlási referendum o otázke, ktorá je v rozpore s ústavou, sám poruší ústavu. Ak návrh na vyhlásenie referenda odmietne, hoci otázka bola v súlade s ústavou, prezident zasa poruší ústavu. Pri znaním oprávnenia podať ústavnému súdu návrh na rozhodnutie, či predmet referenda je v súlade s ústavou, sa pre prezidenta vytvorila ochrana pred úpravou čl. 107.¹⁴ Podanie návrhu na začatie konania o predmete referendovej otázky je v polohe ústavnej možnosti závislej od vôle prezidenta, či na vyhlásenie predmetu referenda potrebuje ešte odstránenie pochybností o svojej ústavnosti, ktorú môže v konaní preveriť len ústavný súd a ústavnosť, resp. neústavnosť predmetu definitívne určiť svojim rozhodnutím.¹⁵

Ústavný súd môže poskytnúť ochranu prezidentovi pri vyhlasovaní referenda, ale prezident nemá povinnosť podať návrh na začatie konania o predmete referenda. Ústava podmieňuje podanie návrhu „pochybnosťou“ prezidenta. Pochybnosť je daná pocitom, vyjadruje subjektívny stav. Ak prezident pochybnosť nepocíti, nemá dôvod uplatniť postup podľa čl. 125b ods. 2. Naopak, ak pochybnosť pocíti, môže predložiť návrh ústavnému súdu na začatie konania o predmete referenda. Prezident nemôže znášať právnu zodpovednosť za uplatnenie, ani za nevyužitie práva podať návrh na začatie konania o predmete referenda.¹⁶

¹⁴ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 1162.

¹⁵ DOBRÍK, E. Komentár k čl. 125b. In: ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 677.

¹⁶ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 1360.

Na zmenu ústavy nadviazala aj zmena zákona. Zákon č. 124/2002 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov s účinnosťou od 20. marca 2002 doplnil konanie o predmete referenda. V § 41f ods. 1 zákonodarca zopakoval ústavnú konštrukciu o možnosti prezidenta podať ústavnému súdu návrh, ak má pred vyhlásením referenda pochybnosti, či predmet referenda je v súlade s ústavou alebo s ústavnými zákonmi. Rovnako je to v § 102 súčasného zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Vyhlasovanie referenda po rozhodnutí ústavného súdu je v čl. 125b ods. 3 ústavy jasne dané. Ani zmena ústavy z roku 2001 ale úplne nevyriešila postavenie prezidenta v situácii, keď sa na ústavný súd neobráti.

Môže ústavná požiadavka na existenciu pochybnosti znamenať, že prezident túto pochybnosť má mať tak povediac automaticky a byť podozrievavý k predmetu referenda a pre odstránenie tejto pochybnosti sa stále obracať na ústavný súd? Alebo je pochybnosť iba jedna z troch možností, ktoré prezident má? Teda, že (i) je sám presvedčený o ústavnosti predmetu referenda, pričom je ústavne bezpredmetné, či je v tomto názore prezident osamotený, (ii) sám je presvedčený bez pochybností o neústavnosti predmetu referenda, pričom je opäť ústavne bezpredmetné, či je v tomto názore prezident osamotený alebo že (iii) si sám nevie o predmete referenda urobiť úsudok, pretože má o ústavnosti predmetu referenda pochybnosti?

Je pritom nepodstatné, či ide o pochybnosti subjektívne alebo objektívne, preto vecná podmienka pochybností nie je podstatná.¹⁷

Naznačené situácie nie sú bez problémov, či dokonca rizík.

Požiadavka apriórnej pochybnosti a apriórnej podozrievavosti k predmetu referenda a s tým spojené podávanie návrhu na ústavný súd by prezidentovi poskytlo silnú ochranu pri výkone jeho právomoci a zbavilo by ho ústavnoprávnej zodpovednosti.

Ústavný súd predstavuje pre prezidenta bezpečnú tretiu cestu medzi jeho kompetenciou referendum vyhlásiť alebo nevyhlásiť, a tým sa do určitej miery vyhnúť zodpovednosti.¹⁸ Súhlasím s tým, no pozerám sa

¹⁷ EALÍK, T. Komentár k § 102. In: EALÍK, M., EALÍK, T. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 341.

¹⁸ EALÍK, T. Komentár k § 102. In: EALÍK, M., EALÍK, T. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 342.

na to aj v širších súvislostiach ústavného systému a miesta referenda, prezidenta a ústavného súdu v ňom. Prenášanie zodpovednosti pri vyhlasovaní referenda na ústavný súd by znamenalo, že o vyhlasovaní referenda by fakticky rozhodoval ústavný súd a prezident by bol len poštárom.

Takáto konštrukcia by do vyhlasovania referenda na jednej strane priniesla prvok objektívnej kontroly predmetu referenda orgánom, ktorý je od oboch iniciátorov referenda nezávislý a nepotrebuje skúmať politické dopady svojho rozhodnutia, ale na strane druhej by to mohlo predstavovať neželaný posun demokratického princípu Slovenskej republiky, kedy by výkon priamej demokracie bol závislý od orgánu primárne chrániaceho princíp právneho štátu.

Autonómne rozhodnutie prezidenta o ústavnosti alebo neústavnosti predmetu referenda predstavuje podľa mňa želaný výkon jeho právomoci, ale tiež nie je bez rizika. To ani tak nevidím v tom, že by prezident nemal byť spôsobilý posúdiť ústavnosť predmetu referenda, resp. že by iba ústavný súd dokázal kvalifikovane právne posúdiť predmet referenda. To je dané ústavnému súdu iba formálne tým, že jeho rozhodnutie o súlade predmetu referenda je konečné. Citlivosť autonómneho rozhodnutia prezidenta o ústavnosti alebo neústavnosti predmetu referenda je v tom, že sa posúva do polohy orgánu ochrany ústavnosti v situácii, keď ústavodarca už túto agendu zveril niekomu inému. Inak povedané, aby sa naopak, z právomoci ústavného súdu podľa čl. 125b nestala iba okrasná úprava.

Prezident je orgánom ochrany ústavnosti. Každý štátny orgán je z podstaty čl. 2 ods. 2 ústavy orgánom ochrany ústavnosti, pretože dôsledným naplnením požiadavky konať iba na základe ústavy a v jej medziach poskytuje ústave ochranu. Prezident osobitne poskytuje ochranu ústave svojím konaním, ktorým nemôže ústavu úmyselne porušovať. Autonómne rozhodnutie prezidenta o ústavnosti alebo neústavnosti predmetu referenda preto nie je prekročením jeho ústavných právomocí.

Do zavedenia tejto kontroly v roku 2001 oprávnenie (a povinnosť) posúdiť ústavnosť predmetu referenda patrilo výlučne prezidentovi. Zavedenie novej možnosti, ktorú má prezident oficiálne naporúdzi ako pomôcku, nepredstavuje obmedzenie jeho pôvodného oprávnenia autonómne posúdiť predmet referenda z pohľadu ústavnej konformity. Ak sa rozhodne sám a jeho rozhodnutie sa neskôr ukáže ako chybné

(protiústavné), môže prísť na rad vyvodzovanie zodpovednosti voči prezidentovi.¹⁹

Ústava síce *expressis verbis* nehovorí o rozhodnutí prezidenta o odmietnutí vyhlásiť referendum, no z praktického hľadiska možno očakávať, že prezident obdobné rozhodnutie vydá. Problémom rozhodnutia prezidenta, ktorým vyhlásiť referendum odmietne, však vo všeobecnosti tkvie aj v absencii jeho formálnych náležitostí. Napríklad na rozdiel od pozitívneho rozhodnutia, t. j. rozhodnutia o vyhlásení referenda, právny poriadok nepredpokladá publikáciu negatívneho rozhodnutia v Zbierke zákonov. Rozhodnutie prezidenta o odmietnutí vyhlásiť referendum by malo obsahovať aspoň stručné odôvodnenie.²⁰

Uvedený názor reflektuje na uznesenie ústavného súdu sp. zn. I. ÚS 35/00, podľa ktorého *„Rozhodnutie prezidenta o vyhlásení referenda nemá charakter individuálneho právneho aktu, je všeobecne záväzná a má normatívny charakter. Keďže v prípade rozhodnutia o vyhlásení referenda nejde o individuálny právny akt, nemá mať náležitosti individuálneho právneho aktu, ako je napríklad odôvodnenie rozhodnutia, poučenie o možnosti podať proti nemu opravný prostriedok atď.“*. Ak ide o vyhlásenie referenda, možno si s takýmto rozhodnutím vystačiť.²¹ Ak ide o rozhodnutie prezidenta o odmietnutí vyhlásiť referendum, pokladám za potrebné, aby bolo riadne odôvodnené.²²

Odmietnutie vyhlásiť referendum je výslovne uvedené v zákone č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Podľa § 203 ods. 2, *„(2) Ak podmienky uvedené v odseku 1 neboli splnené, prezident vyhlásenie referenda odmietne. O svojom rozhodnutí informuje zástupcu petičného výboru za referendum.“*

Požiadavka § 203 ods. 1 zákona o podmienkach výkonu volebného práva sa nevzťahuje iba na preskúmanie petície a návrhu na vyhlásenie referenda z hľadiska požiadaviek podľa zákona o petičnom práve a zákona o podmienkach výkonu volebného práva, ale primárnou požiadavkou je preskúmanie, či návrh na vyhlásenie referenda svojím obsahom zodpovedá požiadavkám ústavy.

¹⁹ GIBA, M. Komentár k čl. 95. In: OROSZ, L., SVÁK, J. a kol. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok II (ústavné orgány)*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, s. 205.

²⁰ DOMIN, M. Späťvzatie návrhu na vyhlásenie referenda. In: *Justičná revue*. 2015, roč. 67, č. 3, s. 349.

²¹ Naposledy rozhodnutie č. 362/2022 Z. z. o vyhlásení referenda.

²² Tak, ako to bolo aj v prípade rozhodnutia č. 2146-2025-KPSR zo 4. júna 2025, čo okomentoval ústavný súd slovami *„s jeho konkrétnymi a jasne formulovanými dôvodmi“*.

To, že podľa uznesenia sp. zn. I. ÚS 35/00 sa rozhodnutie prezidenta neodôvodňuje je formalistické chápanie práva. Aj keď to ústava a ani zákon výslovne neupravujú, je od prezidenta potrebné vyžadovať, aby svoje rozhodnutie o odmietnutí vyhlásiť referendum odôvodnil. Toto odôvodnenie slúži na to, aby sa každý petent, ale aj ktokoľvek iný, mohol dozvedieť, prečo prezidenta rozhodol tak, ako rozhodol. Je pritom úplne jedno, či také rozhodnutie prezidenta vie alebo nevie v nejakom formálnom procese napadnúť, dôležitý je tu demokratický charakter moci a jej transparentný výkon.

Ak prezident referendum nevyhlási, voči jeho postupu nie je prípustný žiadny opravný prostriedok.²³ Na rozhodnutie prezidenta o odmietnutí vyhlásiť referendum platí prezumpcia ústavnosti. Aj keď zákon neupravuje opravný prostriedok, je použiteľný ultimátny prostriedok ochrany v podobe ústavnej sťažnosti. V prípade konania vo veci sp. zn. IV. ÚS 636/2025 (ale ani pred 1. júlom 2001 vo veci sp. zn. I. ÚS 35/00) sťažovatelia úspešní neboli. Možno preto iba hypoteticky hovoriť o ceste cez ústavnú sťažnosť, ktorej by ústavný súd vyhovel, vec by vrátil prezidentovi na ďalšie konanie a ten viazaný právnym názorom ústavného súdu by referendum vyhlásil alebo podal návrh na konanie podľa čl. 125b ústavy. Až na základe rozhodnutia ústavného o tomto návrhu by bolo zrejmé, či prezident odmietnutím vyhlásiť referendum porušil ústavu.

Napokon je poslednou situáciou podanie návrhu ústavnému súdu v situácii pochybností prezidenta. Ústavný súd „*neopomína a v každom štádiu svojho rozhodovania o návrhu prezidenta má na zreteli, že jeho úlohou nie je akademické hodnotenie ústavnej úpravy inštitútu referenda v Slovenskej republike, ale výlučne odstránenie pochybností prezidenta o súlade predmetu referenda, ktoré navrhuje petícia občanov alebo Národná rada Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada“), s ústavou a ústavnými zákonmi. ... podľa názoru ústavného súdu vyplýva jednoznačná potreba jeho zdržanlivosti a prirodzeného sudcovského sebaobmedzenia pri prípadnom autoritatívnom zásahu do procesu vyhlasovania referenda.*“²⁴

Priznanie fakultatívneho oprávnenia potvrdzuje tézu o existencii uváženia prezidenta, či využije možnosť kontroly ústavnosti predmetu referenda ústavným súdom alebo sám posúdi jeho ústavnosť a na

²³ ĽALÍK, T. Komentár k § 102. In: ĽALÍK, M., ĽALÍK, T. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 342.

²⁴ Nález sp. zn. PL. ÚS 24/2014.

základe vlastnej úvahy rozhodne, či referendum vyhlási alebo jeho vyhlásenie odmietne.²⁵

Pochybnosť prezidenta o súlade referendových otázok s ústavou alebo s ústavným zákonom je výsledkom jeho vnímania a chápania referendovej otázky na základe jeho vnímania a chápania ústavy, či dotknutého ústavného zákona, ale aj princípov, na ktorých je ústava postavená. Požiadavka súladu referendovej otázky (demokracia) s ústavou (právny štát) znamená prednosť princípu právneho štátu pred princípom demokratického štátu v zmysle možnosti konania iba ústavného referenda. Najvyšším prejavom je nevyhlásenie referenda pre bezpochybný rozpor s ústavou.

Napriek tomu, že vnútorný vzťah prezidenta k referendovej otázke sa formuje už od doručenia petície (a nie výnimočne aj skôr počas petičnej akcie), nadobúda väčší význam v momente, keď je bezpečne preukázané, že petícia naplnila ústavou požadovaný rozsah, či ho dokonca aj prekročila. Nepoznám názor, ktorý by požiadavku na aspoň 350 000 podpisov petície na vyhlásenie referenda pokladal za nízku alebo ľahkú. Práve naopak, táto požiadavka je vyjadrením dôležitosti otázky verejného záujmu.²⁶ Domnievam sa, že prezident nemôže takúto petíciu nebrať do úvahy. Ak u prezidenta existujú pochybnosti o súlade referendových otázok s ústavou alebo s ústavným zákonom, mal by sa v pochybnostiach riadiť princípom demokracie a rozhodnúť v prospech naplnenia petičného práva a následne práva občanov zúčastniť sa na referende a rozhodnúť v ňom.

Pochybnosť o súlade referendových otázok s ústavou alebo s ústavným zákonom je výsledkom autonómnej prezidentovej úvahy. Ústavný súd preto jej autenticitu, resp. reálnosť jej existencie u prezidenta neskúma. Prezident osvedčí jej existenciu tým, že v návrhu na rozhodnutie o súlade predmetu referenda s ústavou alebo s ústavným zákonom takúto pochybnosť *expressis verbis* tvrdí, alebo jeho pochybnosť v tomto smere z obsahu návrhu (jeho odôvodnenia a petitu) jednoznačne vyplýva.²⁷ V tom prípade o konaní referenda fakticky rozhodne ústavný súd.

Ak keď som v úvode príspevku uviedol, že sa nevenujem predmetu referenda, nie je možné vyhlasovanie referenda od predmetu referenda

²⁵ Uznesenie sp. zn. IV. ÚS 636/2025.

²⁶ K tomu nálež sp. zn. PL. ÚS 24/2014.

²⁷ BABJÁK, M. Komentár k § 102. In: MACEJKOVÁ I., BÁRÁNYI, E., BARICOVÁ, J., FIAČAN, I., HOLLÄNDER, P., SVÁK, J. a kol. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár*. 1. Vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2020, s. 808.

oddeliť. Osobitne v kontexte pochybností prezidenta o súlade referendových otázok s ústavou alebo s ústavným zákonom je vzhľadom na zužujúci sa predmet ústavne súladného referenda priestor pre pochybnosti prezidenta stále užší. V úvode som uviedol aj to, že referendum je v rozhodujúcej miere formované judikatúrou ústavného súdu. Tá (najmä nález PL. ÚS 7/2021) požiadavky na referendovú otázku z hľadiska jej súladu s ústavou rozšírila,²⁸ čím ústavne súladný predmet referenda zúžila. To napokon nevyhnutne zužuje aj priestor pre pochybnosti prezidenta.

Záver

Napriek zmenám ústavy vo veci postavenia a právomocí prezidenta a napriek mnohým rozhodnutiam ústavného súdu existuje dodnes v Slovenskej republike diskusia o správnom chápaní ústavného vyjadrenia práv a povinností prezidenta pri výkone jeho právomocí. Pri referende je situácia citlivejšia o to, že referendum (aj napriek jasným rozhodnutiam ústavného súdu z posledných rokov) tiež stále vyvoláva otázky.

Kľúčovú úlohu pri formovaní postavenia prezidenta pri vyhlasovaní referenda zohral od vzniku Slovenskej republiky ústavný súd. Je pritom mierne paradoxné, že aj napriek zmenám v ústavnej úprave prezidenta ako takej, ale aj konkrétne vo vzťahu k vyhlasovaniu referenda, judikatúra ústavného súdu zostala v podstate rovnaká. Jej základom je prezident ako skutočný hodnotiteľ a vyhlasovateľ referenda.

*„Návrh na vyhlásenie referenda musí byť v súlade s princípmi demokratického a právneho štátu, osobitne s princípom právnej istoty, formulovaný tak, aby zodpovedal požiadavkám jasnosti, určitosti a predvídateľnosti právnej normy, a tým vylučoval arbitrárnosť (svojvôľu) v jej výklade a najmä aplikácii všetkými adresátmi, ktorých sa právna norma týka, a pre ktorých má byť záväzná.“*²⁹ Táto požiadavka je významnejšia od nálezu vo veci možnosti skrátenia volebného obdobia národnej rady na základe referenda sp. zn. PL. ÚS 7/2021, kde ústavný súd jednoznačne zarámcoval právnu silu platného výsledku referenda na ústavnej úrovni.

²⁸ K tomu: BALOG, B.: *Materiálne jadro ústavy. Ústavný systém v pohybe*. 1. Vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, s. 207-208.

²⁹ Uznesenie sp. zn. IV. ÚS 636/2025.

Prezident je jediný, kto skúma splnenie formálnych požiadaviek petície na vyhlásenie referenda a tiež zákonné požiadavky na formuláciu referendových otázok. Prezident musí nevyhnutne posúdiť aj obsah, či ústavnosť referendovej otázky. Iba tak vie rozhodnúť, ako bude postupovať. Pochybnosť u neho nenastáva automaticky, ale je výsledkom jeho úvah o referendovej otázke.

„Oprávnenie posudzovať ústavnosť referendových otázok vo fáze pred vyhlásením referenda mal prezident už podľa pôvodného znenia ústavy. Až tzv. veľkou novelou ústavy (ústavný zákon č. 90/2001 Z. z.) bola zavedená možnosť preventívnej súdnej kontroly ústavnosti referendových otázok. Skôr uvedená právomoc však prezidentovi ani touto novelou nebola odňatá.“³⁰ K záveru o neústavnosti predmetu referenda, ktorý bude následne dôvodom pre nevyhlásenie referenda, môže dôjsť prezident sám alebo pôjde o záväzné rozhodnutie ústavného súdu, konanie pred ktorým môže hlava štátu iniciovať.³¹

Je tak výlučne na prezidentovi pri výkone jeho reálnej a nie iba formálnej právomoci, ako s petíciou na vyhlásenie referenda naloží. Za svoje rozhodnutie formálne nesie ústavnú zodpovednosť, ktorej skutočné vyvodenie je mimoriadne komplikované, čo je opäť na prospech prezidenta.

Zoznam použitej literatúry

1. BABJÁK, M. Komentár k § 102. In: MACEJKOVÁ I., BÁRÁNYI, E., BARICOVÁ, J., FIAČAN, I., HOLLÄNDER, P., SVÁK, J. a kol. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár.* 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2020, s. 808. ISBN 978-80-89603-90-9.
2. BALOG, B. Charakter návrhu prijatého v referende. In: *Právny obzor.* Bratislava: Slovenská akadémia vied. Ústav štátu a práva SAV, 2015, roč. 98, č. 5, s. 497-512. ISSN 0032-6984.
3. BALOG, B.: *Materiálne jadro ústavy. Ústavný systém v pohybe.* 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, s. 193. ISBN 978-80-571-0499-5.
4. BALOG, B. Výkon štátnej moci referendom. In: *Ústava Slovenskej republiky a jej perspektívy.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, s. 62-71. ISBN 978-80-574-0152-0.

³⁰ Uznesenie sp. zn. IV. ÚS 636/2025.

³¹ DOMIN, M. Možnosti prezidenta Slovenskej republiky nevyhlásiť referendum, osobitne to „zbytočné“. In: *ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE.* Tomus XLII, 1/2023, s. 46.

5. BALOG, B. Petičný výbor pred Ústavným súdom SR v konaní o ústavnej sťažnosti. In: *Medzinárodné a európske právo v kontexte aktuálnych premien*. Bratislava: Ústav znaleckej činnosti, 2025, s. 198–204. ISBN 978-80-975014-2-6.
6. BALOG, B., TRELLOVÁ, L. Návrh prijatý v referende v horizontálnych a vertikálnych vzťahoch prameňov práva. In: *Poznanie a výklad práva. Otázky metodológie*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. Ústav štátu a práva SAV, 2023, s. 209–219. ISBN 978-80-9744-871-4.
7. ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Vydavateľstvo Maticy Slovenskej, 1997, 598 s. ISBN 80-7090-444-5.
8. DOBRÍK, Ľ. Komentár k čl. 125b. In: ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 677. ISBN 978-80-89447-93-0.
9. DOMIN, M. Späťvzatie návrhu na vyhlásenie referenda. In: *Justičná revue*. 2015, roč. 67, č. 3, s. 349. ISSN 1335-6461.
10. DOMIN, M. Možnosti prezidenta Slovenskej republiky nevyhlásiť referendum, osobitne to „zbytočné“. In: *ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE*. Tomus XLII, 1/2023, s. 20-52. ISSN 2729-8027.
11. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 1162. ISBN 978-80-89603-39-8.
12. GIBA, M. Komentár k čl. 95. In: OROSZ, L., SVÁK, J. a kol. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok II (ústavné orgány)*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, s. 205. ISBN 978-80-571-0506-0.
13. ĽALÍK, T. Komentár k § 102. In: ĽALÍK, M., ĽALÍK, T. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 341-342. ISBN 978-80-571-0111-6.

AKTUÁLNY VÝVOJ V OBLASTI PRIENIKU UDRŽATEĽNOSTI A FINTECHU

JUDr. Dávid Kis

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra finančného práva
david.kis@flaw.uniba.sk

Aktuálny vývoj v oblasti prieniku udržiateľnosti a FinTechu

Príspevok skúma fenomén green FinTech z interdisciplinárneho hľadiska – z pohľadu finančného práva, regulácie a digitálnych technológií. Green FinTech, definovaný ako technologicky poháňaná inovácia vo finančných službách zvyšujúca transparentnosť a efektívnosť udržiateľného financovania, predstavuje strategický nástroj na smerovanie kapitálu do environmentálne zodpovedných projektov v kontexte globálnych klimatických výziev a Parížskej dohody. Autor analyzuje pojmové vymedzenie green FinTechu voči zelenej, udržiateľnej a eco-inovácii, technologické jadro (blockchain, AI, big data), právno-regulačný rámec (EU Green Deal, SFDR, EU taxonómia, DSA) a kľúčové produkty (zelené úvery, ESG platformy, nástroje kompenzácie uhlíkovej stopy). Záverom autor zdôrazňuje potrebu kvalitnej regulácie vrátane sandboxov, dôveryhodných ESG metodík a vyváženia inovácií s ochranou spotrebiteľov, ako aj priestor pre empirický výskum dopadov green FinTechu v právnom priestore EÚ. Článok poskytuje podklady pre tvorbu efektívnej finančno-právnej politiky smerujúcej k dekarbonizácii a zelenej digitálnej ekonomike.

Current Developments in the Intersection of Sustainability and FinTech

The article examines the phenomenon of green FinTech from an interdisciplinary perspective – from the viewpoint of financial law, regulation, and digital technologies. Green FinTech, defined as a technology-driven innovation in financial services that enhances transparency and efficiency of sustainable financing, represents a strategic tool for directing capital towards environmentally

responsible projects in the context of global climate challenges and the Paris Agreement. The author analyzes the conceptual delineation of green FinTech in relation to green, sustainable, and eco-innovation, its technological core (blockchain, AI, big data), the legal-regulatory framework (EU Green Deal, SFDR, EU Taxonomy, DSA), and key products (green loans, ESG platforms, carbon footprint compensation tools). In conclusion, the author emphasizes the need for quality regulation including sandboxes, credible ESG methodologies, and balancing innovation with consumer protection, as well as space for empirical research on the impacts of green FinTech in the EU legal space. The article provides groundwork for developing effective financial-legal policies aimed at decarbonization and the green digital economy.

Kľúčové slová: zelený FinTech, udržateľné financovanie, blockchain, ESG regulácia, dekarbonizácia

Keywords: green FinTech, sustainable finance, blockchain, ESG regulation, decarbonization

<https://doi.org/10.46282/afi.2026.1.03>

Úvod do problematiky zmyslu udržateľnosti

Svet prežíva hlbokú environmentálnu premenu poháňanú zrýchlenými účinkami klimatických zmien, stúpajúcou hladinou morí, extrémnymi poveternostnými javmi a vyčerpaním prírodných zdrojov, čo so sebou nesie potrebu hľadať naliehavé udržateľné riešenia.

Rozvíjajúce sa ekonomiky čelia zvýšenej zraniteľnosti v dôsledku rýchlej industrializácie, environmentálnych tlakov a závislosti od zdrojov, preto mnohé krajiny začleňujú odolnosť voči klíme a environmentálnu udržateľnosť do národných rozvojových programov. V jadre týchto snáh stojí green FinTech ako strategický nástroj na financovanie environmentálne zodpovedných projektov od obnoviteľných zdrojov energie cez technológie na znižovanie uhlíka až po udržateľné obchodné modely a pomáha plniť globálne klimatické záväzky, ako je Parížska dohoda, pričom spája ekonomický rast s ochranou prírody. Green FinTech motivuje organizácie začleniť udržateľnosť do svojich stratégií tým, že nasmeruje kapitál do iniciatív vytvárajúcich dlhodobú environmentálnu a spoločenskú hodnotu. Napriek teoretickému potenciálu však empirické dôkazy o priamom vplyve green FinTech na udržateľný výkon zostávajú nejednoznačné. Niektoré štúdie hlásia pozitívne

výsledky¹, iné poukazujú na rozdiely spôsobené kontextovými faktormi, ako je organizačná kapacita, špecifické odvetvové výzvy či technologická pripravenosť.² Tieto protichodné zistenia odhaľujú potrebu preskúmať podmienky, za ktorých green FinTech najefektívnejšie vedie k merateľným udržateľným výsledkom, najmä v spolupôsobení s digitálnou transformáciou. V tomto kontexte sa green FinTech ukazuje ako kľúčový technologický podporovateľ, definovaný ako technologicky poháňaná inovácia vo finančných službách, ktorá zvyšuje transparentnosť, prístup ku kapitálu a prevádzkovú efektivitu v udržateľnom financovaní. Jeho adopcia posilňuje dopad green FinTech na udržateľný výkon tým, že znižuje transakčné náklady, zlepšuje sledovateľnosť investícií a uľahčuje tok prostriedkov do zelených projektov.³

Úspešnosť green FinTech však závisí od úrovne digitálnej transformácie organizácie strategického začlenenia digitálnych technológií do všetkých funkcií, čo prináša inovácie, prekonfigurovanie procesov a väčšiu flexibilitu. Digitálna transformácia tak pôsobí ako posilňujúci faktor, ktorý odomyká plný potenciál green FinTech prostredníctvom organizačnej pripravenosti, robustnej digitálnej infraštruktúry a kultúry inovácií.⁴

Od podpísania Parížskej dohody mnohé krajiny a regióny na svete stanovili časové harmonogramy a cestovné mapy na dosiahnutie

¹ Kaid Zaid et al. vo výskume bankového sektora v Saudskej Arábii potvrdili, že zelené financovanie zlepšuje environmentálnu výkonnosť, pričom tento efekt je moderovaný úrovňou prijatia FinTechu a digitálnej transformácie; najsilnejší je, keď sú prítomné obe – FinTech a digitálna infraštruktúra. ZAID, M.A.K. et al. The future of green finance: how digital transformation and FinTech drive sustainability. In: *Discover Sustainability* [online]. 2025, roč. 6, č. 1 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1007/s43621-025-01356-w

² Lei Zhuang et al. skúmali vplyv green FinTechu na uhlíkovú neutralitu čínskych spoločností a zistili, že pozitívny efekt je silnejší v prípadoch s vyššou kvalitou auditu a väčším rozsahom prevádzky – čo dokazuje, že organizačný rozsah a interné kontroly zásadne ovplyvňujú efekt green FinTechu. ZHUANG, L., WU, C. The Impact of Green FinTech Promote Corporate Carbon Neutrality: Evidence from the Perspective of Financing Incentives and Scale Quality. In: *Entropy* [online]. 2025, roč. 28, č. 1 [cit. 15.04.2026]. DOI: 10.3390/E28010006; Wang & Zhang aplikovali TOE-framework na vzorku čínskych nefinančných firiem a zistili, že FinTech pozitívne vplyva na udržateľnosť, avšak jeho účinok sa výrazne zosilňuje v regiónoch s vyspelou digitálnou infraštruktúrou a vysokou úrovňou marketizácie (+ 52 % resp. + 48 %) a v podnikoch s vysokou digitálnou zrelosťou či v technologicky náročných odvetviach. WANG, G., ZHANG, H. FinTech-Driven Corporate Sustainability: A Technology–Organization–Environment Framework Analysis. In: *Sustainability* 2025, Vol. 17, Page 8748 [online]. 2025, roč. 17, č. 19 [cit. 15.04.2026]. DOI: 10.3390/SU17198748

³ ZAID et al., The future of green finance: how digital transformation and FinTech drive sustainability, s. 1-3.

⁴ TROTTA, A. et al. The “black box” of digital finance: An umbrella review of the challenges and drawbacks in advancing financial inclusion. In: *Research in International Business and Finance* [online]. 2026, roč. 81, s. 17-20 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1016/j.ribaf.2025.103188

uhlíkového vrcholu a uhlíkovej neutrality. Čína si vytýčila ambiciózný cieľ dosiahnuť uhlíkový vrchol do roku 2030 a uhlíkovú neutralitu do roku 2060⁵, zatiaľ čo Európska únia⁶ a Spojené štáty vydali vlastné ciele neutrality a zameriavajú sa na podporu zelenej transformácie a udržateľného rozvoja⁷. Napriek sérii politík a opatrení na znižovanie emisií však globálne uhlíkové emisie naďalej rastú⁸, čo sťažuje úlohu dekarbonizácie. Na Konferencii OSN o zmene klímy (COP29) v roku 2024 sa opäť dostali do centra diskusií právne aspekty globálneho klimatického riadenia, vrátane potreby právnych rámcov pre efektívne fungovanie uhlíkových trhov a rast klimatického financovania.⁹ Právne predpisy v oblasti klimatickej zmeny, ako **Parížska dohoda**, kladú dôraz na medzinárodné záväzky, ktoré vyžadujú národné akčné plány, monitorovanie a sankcie za nedodržanie cieľov. Rozvíjajúce sa krajiny čelia väčším výzvam kvôli nedostatku technológií a kapitálu, kde právna harmonizácia pomáha prekonávať bariéry prostredníctvom štandardizovaných emisných limitov a medzinárodných dohôd o transferoch technológií. Green FinTech sa v tomto právnom kontexte stáva nástrojom na podporu uhlíkového vrcholu a neutrality kombináciou finančných a technologických inovácií. Vďaka digitalizácii, umelej inteligencii, veľkým dátam a blockchainu sa zelené financovanie rozširuje za tradičné formy ako zelené dlhopisy či fondy na presné riadenie uhlíkových aktív, hodnotenie zelených projektov a digitalizáciu uhlíkového obchodovania. Napríklad EÚ prostredníctvom právnych rámcov núti finančné inštitúcie začleňovať klimatické faktory do rozhodovania, zatiaľ

⁵ Pozri bližšie ZHAO, W. China's goal of achieving carbon neutrality before 2060: experts explain how. In: National Science Review [online]. 2022, roč. 9, č. 8 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1093/NSR/NWAC115

⁶ Európska únia sa zaviazala dosiahnuť klimatickú neutralitu do roku 2050, čo je právne zakotvený cieľ Európskej klimatickej legislatívy a ústredný prvok Európskej zelenej dohody. Táto stratégia podporuje rozsiahlu zelenú transformáciu, vrátane prechodu na čistú energiu, obehové hospodárstvo a udržateľný rozvoj. Porovnaj: 2050 long-term strategy - Climate Action - European Commission. In: [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2050-long-term-strategy_en

⁷ Spojené štáty americké prijali dlhodobú stratégiu smerujúcu k dosiahnutiu uhlíkovej neutrality najneskôr do roku 2050, pričom tento cieľ je súčasťou komplexného federálneho prístupu zahŕňajúceho dekarbonizáciu všetkých sektorov ekonomiky, podporu inovácií a prechodu na čistú energiu. Porov. GLENK, G., HOLLER, P., REICHELSTEIN, S. Advances in power-to-gas technologies: cost and conversion efficiency. In: Energy and Environmental Science [online]. 2023, roč. 16, č. 12 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1039/D3EE01208E

⁸ Porov. RITCHIE, H., ROSER, M. CO₂ emissions. In: *Our World in Data* [online]. 2020, roč. 2, č. 2 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.4155/CMT.11.10

⁹ Pozri bližšie UN Climate Change Conference Baku - November 2024 | UNFCCC. In: [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: <https://unfccc.int/cop29>

čo Čína podporuje investície do nízkouhlíkovej ekonomiky cez regulované nástroje ako zelené úvery.¹⁰

Napriek potenciálu green FinTechu pretrvávajú rozdiely v rozvoji zelených financií medzi krajinami. Vyspelé ekonomiky ako EÚ a USA disponujú kompletnými právnymi systémami a technickými základmi, napríklad prostredníctvom **EU Green Finance Action Plan**, ktorý optimalizuje uhlíkový trh. Rozvíjajúce sa krajiny v Ázii, Afrike a Latinskej Amerike však zápasia s nedostatkom infraštruktúry a politik, čo bráni plnému využitiu green FinTechu.¹¹

FinTech sa stal významným motorom inovácií, ktorý umožňuje prístupnejšie a efektívnejšie investičné príležitosti, najmä v kontexte začlenenia environmentálnych, sociálnych a riadiacich faktorov (ESG). Keďže udržateľnosť predstavuje kľúčovú prioritu pre investorov aj organizácie, adopcia FinTech riešení prispôsobených ESG investíciám je nevyhnutná.¹²

Predložený príspevok si kladie za cieľ verifikovať hypotézu, podľa ktorej rozvoj green FinTechu v podmienkach Európskej únie pri existencii koherentného a predvídateľného regulačného rámca zahŕňajúceho najmä EÚ taxonómiu, nariadenie SFDR, Európsky zelený dohovor, digitálnu reguláciu typu DSA a inovačné mechanizmy, ako sú regulačné sandboxy vedie k štrukturálnemu posilneniu právnej istoty účastníkov finančného trhu, k zníženiu rizika greenwashingu a k efektívnejšiemu uplatňovaniu cieľov udržateľného financovania v zmysle záväzkov Parížskej dohody. Výber tejto hypotézy je odôvodnený tým, že prepája tri kľúčové roviny skúmanej problematiky. Normatívny rámec EÚ v oblasti udržateľných financií, technologické jadro green FinTechu (blockchain, AI, big data) a praktické fungovanie zelených finančných produktov umožňuje posúdiť, či súčasná regulácia skutočne vytvára dostatočné právne a inštitucionálne predpoklady na naplnenie deklarovaných environmentálnych cieľov. Z uvedených dôvodov skúmaná hypotéza znie nasledovne: *„Právne akty Európskej únie upravujúce oblasť green FinTechu nepredstavujú úplne jednotný a bezrozporný regulačný rámec, ale skôr viacvrstvový systém pravidiel,*

¹⁰ QIAO, C., CAI, W., CHEN, S. Green fintech contributes to environmental sustainability—based on empirical evidence from China. In: *Humanities and Social Sciences Communications* [online]. 2025, roč. 12, č. 1, s. 2 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1057/s41599-025-06159-y

¹¹ QIAO, CAI, CHEN, Green fintech contributes to environmental sustainability—based on empirical evidence from China, s. 2.

¹² CHEN, A. et al. FinTech adoption for ESG integration through robo advisors, personalization, and perceived trust. In: *Scientific Reports* [online]. 2025, roč. 15, č. 1, s. 1-3 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1038/s41598-025-17046-6

v ktorom dochádza k čiastočnému prekryvaniu kompetencií, cieľov a povinností, čo má významné implikácie pre právnu istotu a efektívnu implementáciu cieľov udržateľného financovania.“

S cieľom verifikovať uvedenú hypotézu článok aplikuje deskriptívno-analytickú metodiku právneho výskumu založenú na systematickej interpretácii normatívnych predpisov EÚ (EÚ taxonómia, SFDR, Green Deal, DSA), doplnenú o komparatívnu analýzu technologických komponentov green FinTechu (blockchain, AI, big data) voči environmentálnym cieľom Parížskej dohody. Metodika integruje normatívny prístup s hodnotením sekundárnych zdrojov (vedecké štúdie, regulačné dokumenty) za účelom identifikácie synergií medzi právnym rámcom a digitálnymi inováciami, pričom využíva hypoteticko-deduktívny rámec na verifikáciu stanovenej hypotézy prostredníctvom logickej dedukcie z empiricky podložených príkladov zelených finančných produktov. Tento interdisciplinárny prístup umožňuje komplexné posúdenie právnej efektivity green FinTechu pri zachovaní požiadaviek na právnu istotu a ochranu spotrebiteľov.

Článok je štruktúrovaný tak, aby postupne vytváral analytický rámec pre overenie stanovenej hypotézy o povahe a koherencii regulačného prostredia green FinTechu v Európskej únii. Úvodná časť sa zameriava na širší kontext udržateľnosti a klimatických záväzkov, čím normatívne ukotvuje význam green FinTechu ako nástroja environmentálnej transformácie. Následne je v prvej kapitole systematicky rozpracované pojmové vymedzenie green FinTechu a jeho odlíšenie od príbuzných konceptov zelených a udržateľných inovácií, čo vytvára konceptuálny základ pre ďalšiu právnu analýzu. Druhá kapitola sa venuje technologickému jadrú green FinTechu, najmä úlohe blockchainu, umelej inteligencie a veľkých dát, a demonštruje, akým spôsobom tieto technológie interagujú s právnymi požiadavkami na transparentnosť, sledovateľnosť a riadenie rizík. V nadväznosti na to článok analyzuje kľúčové regulačné nástroje EÚ – EÚ taxonómiu, nariadenie SFDR, European Green Deal a digitálnu reguláciu typu DSA – a hodnotí ich vzájomné vzťahy, oblasti synergie, ako aj normatívne prekryvania a potenciálne napätia. Nasledujúce časti zamerané na produkty, trhové uplatnenie a ESG ingerenciu v podnikateľskej praxi slúžia na ilustráciu praktických dôsledkov tohto viacvrstvového regulačného rámca. Takto koncipovaná štruktúra umožňuje postupné prechádzanie od teoretických a pojmových východísk k normatívnemu hodnoteniu regulačnej reality, čím vytvára logický a metodologicky konzistentný proces overovania stanovenej hypotézy.

1 Pojmové vymedzenie green FinTechu

Súčasný finančný sektor formujú dva zásadné trendy. Na jednej strane ide o technologicky podmienené finančné inovácie (*FinTech*), ktoré priniesli nové obchodné modely, produkty a služby a výrazne zmenili spôsob poskytovania finančných služieb. Na druhej strane sa zvyšuje tlak na podporu zelenej transformácie, čo vedie tvorcov politik k hľadaniu spôsobov, ako integrovať princípy udržateľnosti do finančných stratégií. Doteraz boli tieto dve oblasti na úrovni EÚ posudzované nezávisle, kde digitálna transformácia a udržateľné financovanie sú regulované prostredníctvom samostatných rámcov.¹³ V súčasnosti sa však zvyšuje záujem o preskúmanie ich vzájomného prepojenia a možností, ako môžu digitálne a udržateľné financie pôsobiť synergicky. FinTech súčasti, ako napríklad digitálne bankovníctvo, automatizované investičné poradenstvo (robo-advice) či crowdfunding, využívajú rôzne technológie vrátane umelej inteligencie (AI), strojového učenia (ML) a distribuovanej databázovej technológie (DLT). Ak sú tieto technológie využívané s cieľom podporiť environmentálne ciele a znížiť riziká spojené s udržateľnosťou, hovoríme o tzv. *green FinTech*.¹⁴

Odlišný zdroj definuje green FinTech ako *uplatňovanie klimatických cieľov prostredníctvom finančných technológií*.¹⁵ Na základe využívania digitálnych platforiem a internetu spájajú finančné služby s modernými technologickými riešeniami s cieľom prideliť, monitorovať a využívať kapitál podľa environmentálnych kritérií. Takýto prístup zvyšuje efektívnosť, dostupnosť a rozsah udržateľných

¹³ Digitálna transformácia a udržateľné financovanie boli v rámci práva EÚ dlhodobo regulované prostredníctvom samostatných a funkčne oddelených právnych rámcov. Digitálna oblasť bola primárne upravovaná normami zameranými na vnútorný trh, hospodársku súťaž a digitálne služby, najmä smernicou (EÚ) 2015/2366 o platobných službách (PSD2), nariadeniami Digital Services Act (EÚ) 2022/2065 a Digital Markets Act (EÚ) 2022/1925, ako aj stratégiou Digitálneho jednotného trhu. Naopak, udržateľné financovanie sa vyvíjalo ako samostatná regulačná agenda orientovaná na environmentálne a ESG ciele, reprezentovaná najmä Akčným plánom EÚ pre udržateľné financovanie, nariadením (EÚ) 2019/2088 o zverejňovaní informácií súvisiacich s udržateľnosťou (SFDR) a nariadením (EÚ) 2020/852 o taxonómii EÚ. Tieto rámce boli koncipované s rozdielnymi regulačnými cieľmi, nástrojmi a adresátmi, pričom ich systematické prepojenie sa začalo formovať až v posledných rokoch v reakcii na rastúci význam green FinTechu a digitálnych udržateľných finančných služieb.

¹⁴ The rise of green fintech: exploring a new trend - Florence School of Banking and Finance. In: [cit. 02.01.2026]. Dostupné na internete: <https://fbf.eui.eu/the-rise-of-green-fintech-exploring-a-new-trend/>

¹⁵ BROBY, D., YANG, Z. What Is Green Fintech? In: *Journal of Risk and Financial Management* 2025, Vol. 18, Page 379 [online]. 2025, roč. 18, č. 7, s. 2 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.3390/JRFM18070379

finančných aktivít a zároveň zabezpečuje ich súlad s regulačnými či auditorskými overovacími mechanizmami.¹⁶

Podľa definície Aliancie pre zelené digitálne financovanie (GDFA) predstavuje green FinTech technologicky podporované inovácie aplikované na finančné procesy a produkty, ktoré zámerne prispievajú k dosahovaniu cieľov udržateľného rozvoja alebo k znižovaniu rizík spojených s udržateľnosťou. Green FinTech teda zahŕňa produkty a služby, ktoré urýchľujú dvojitý proces začlenenie environmentálnych princípov do financií aj financovanie environmentálnych projektov.¹⁷

Medzi typické príklady patria nástroje informujúce súkromných investorov o vlastnostiach udržateľnosti investičných fondov, systémy identifikujúce environmentálne riziká pre inštitucionálnych investorov či transparentné monitorovacie a reportingové mechanizmy na dobrovoľných uhlíkových trhoch. Pojem „green“ sa tu používa namiesto užšieho „climate“ FinTech, aby sa zohľadnil rýchly rast „nature FinTech“, teda riešení zameraných na ochranu biodiverzity a prírodných zdrojov, ako to dokumentuje kolektív Nature Tech.¹⁸

Ďalšia vlna „green FinTech 2.0“ využíva pokroky v digitálnych technológiách, spracovaní údajov, umelej inteligencii a environmentálnych vedách, čím integruje širokú škálu zdrojov na poskytovanie nezávislých hodnotení problémov udržateľnosti. Ide o prirodzený vývoj od pôvodných riešení založených primárne na ESG hodnoteniach z podnikových správ.¹⁹

V odbornej literatúre sa stretávame aj s názormi, že nie všetky produkty FinTech možno nevyhnutne považovať za inovácie, nakoľko vplyvom času a postupnou etabľáciou sú už v dnešnej dobe imanentnou súčasťou každodenného života finančného spotrebiteľa.²⁰ V tejto rovine sa stretávame primárne s tromi rôznymi pojmami. **Zelená inovácia** je v literatúre chápaná ako nový produkt, výrobný proces, služba alebo manažérsky či podnikový prístup, ktorý pre danú organizáciu

¹⁶ BROBY, YANG, What Is Green Fintech?, s. 2.

¹⁷ Green Fintech Classification | Green Finance Platform. In: [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.greenfinanceplatform.org/research/green-fintech-classification>

¹⁸ Porov. MATT SCOTT. Green fintech 2.0. In: [cit. 02.01.2026]. Dostupné na internete: <https://www.cgfi.ac.uk/wp-content/uploads/2024/07/CGFI-Green-Fintech-2.0-report.pdf>

¹⁹ MATT SCOTT, Green fintech 2.0, s. 10.

²⁰ FEYEN, E. et al. BIS Papers No 117 Fintech and the digital transformation of financial services: implications for market structure and public policy. In: [online]. 2021, s. 20-23 [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: www.worldbank.org; KOU, G., LU, Y. FinTech: a literature review of emerging financial technologies and applications. In: *Financial Innovation 2025 11:1* [online]. 2025, roč. 11, č. 1, s. 1-3 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1186/S40854-024-00668-6

predstavuje novinku a počas celého svojho životného cyklu vedie k zníženiu environmentálnych rizík, znečistenia a ďalších negatívnych dopadov na využívanie zdrojov, vrátane energie, v porovnaní s relevantnými alternatívami.²¹ Zároveň zahŕňa aj inovácie zamerané na prevenciu znečisťovania, obmedzovanie odpadov a zavádzanie systémov environmentálneho manažérstva do fungovania organizácií.²² Pojem **udržateľná inovácia** sa používa pre tvorbu nových procesov, obchodných modelov a prevádzkových praktík, ktoré majú pozitívny vplyv na všetky tri piliere udržateľného rozvoja, ktorý je sociálny, ekonomický a environmentálny.²³ Ide teda o zmeny produktov, praktík, procesov, ale aj hodnôt a filozofie organizácie, ktorých cieľom je generovať hodnotu zároveň v sociálnej, ekonomickej aj environmentálnej rovine.²⁴ **Eco-inovácia** sa zasa vzťahuje na také typy inovácií, ktoré podnik približujú k dosahovaniu jeho environmentálnych cieľov a súčasne znižujú negatívne dopady jeho činnosti na životné prostredie.²⁵ Hoci medzi týmito tromi pojmi existujú drobné významové rozdiely, v súčasnej odbornej literatúre sa často používajú zameniteľne. Z praktického hľadiska sa preto možno súhrnne odvolávať na zelenú inováciu, keďže všetky tri koncepty zdôrazňujú potrebu a vôľu organizácií meniť svoje prístupy, vstupovať na nové trhy, využívať nové technológie, reagovať na novú reguláciu a environmentálne podmienky a postupne opúšťať zastarané operačné praktiky.²⁶

²¹ RENE KEMP, ANTHONY ARUNDEL. Measuring Eco-Innovation. In: [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/254405708_Measuring_Eco-Innovation

²² EIADAT, Y. et al. Green and competitive? An empirical test of the mediating role of environmental innovation strategy. In: *Journal of World Business* [online]. 2008, roč. 43, č. 2, s. 131-145 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1016/J.JWB.2007.11.012

²³ Porov. LENSSEN, MOLLIE PAINTER, AILEEN IONESCU-SOMERS, G., SZEKELY, F., STREBEL, H. Incremental, radical and game-changing: strategic innovation for sustainability. In: *Corporate Governance* [online]. 2013, roč. 13, č. 5 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1108/CG-06-2013-0084

²⁴ Pozri bližšie ADAMS, R. et al. Sustainability-oriented Innovation: A Systematic Review. In: *International Journal of Management Reviews* [online]. 2016, roč. 18, č. 2 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1111/IJMR.12068;PAGE:STRING:ARTICLE/CHAPTER

²⁵ Porov. YAYAVARAM, S., CHEN, W.R. Changes in firm knowledge couplings and firm innovation performance: The moderating role of technological complexity. In: *Strategic Management Journal* [online]. 2015, roč. 36, č. 3 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1002/SMJ.2218

²⁶ CISNEROS CHAVIRA, P. et al. Defining green innovation, its impact, and cycle – A literature analysis. In: *Cleaner Engineering and Technology* [online]. 2023, roč. 17, s. 3 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1016/J.CLET.2023.100693

2 Technologické jadro green FinTechu

Technologickým jadrom green FinTechu je najmä blockchain, ktorý umožňuje transparentné, nemenné a auditovateľné zaznamenávanie uhlíkových kreditov, zelených dlhopisov či iných udržateľných aktív. Vďaka tomu je možné presne sledovať pôvod, prevody a „spálenie“ uhlíkových jednotiek, čo znižuje priestor pre greenwashing a dvojité započítanie emisných úspor. Blockchainové platformy sa používajú aj na tokenizáciu environmentálnych aktív, čím sa zvyšuje ich likvidita a znižujú transakčné náklady pri obchodovaní s uhlíkovými kreditmi alebo zelenými projektmi.²⁷ Umelá inteligencia a strojové učenie zohrávajú zásadnú úlohu pri hodnotení udržateľnosti investícií a riadení klimatických rizík. Algoritmy dokážu spracovať rozsiahle ESG dátové súbory, analyzovať správy firiem, regulátorne dokumenty a externé databázy a na tomto základe vytvárať skóre udržateľnosti či odhady budúcich klimatických rizík pre jednotlivé spoločnosti a portfóliá. V kombinácii s big data umožňujú finančným inštitúciám modelovať scenáre prechodu na nízkouhlíkové hospodárstvo, oceňovať fyzické aj prechodové riziká a integrovať tieto faktory do úverových a investičných rozhodnutí.²⁸

Big data v green FinTechu znamenajú systematický zber a analýzu rozsiahlych súborov environmentálnych, sociálnych a riadiacich (ESG) ukazovateľov, doplnených o technické dáta, ako sú spotreba energie, emisie z dopravy či údaje zo senzorov a satelitov. Takto spracované informácie poskytujú investorom detailný obraz o environmentálnom výkone firiem a umožňujú im vyhýbať sa subjektom s vysokou uhlíkovou stopou alebo slabou environmentálnou správou. Zároveň podporujú vývoj nových produktov, ako sú dynamické zelené úvery, pri ktorých sa podmienky financovania menia v závislosti od reálne dosiahnutých environmentálnych výsledkov.²⁹

Zelený FinTech predstavuje dynamicky sa rozvíjajúcu oblasť, ktorá spája technologické inovácie s environmentálne zodpovedným financovaním. Základom tohto konceptu je využívanie moderných technológií

²⁷ MERLO, A.L.C. et al. Blockchain for the carbon market: a literature review. In: *Discover Environment* 2025 3:1 [online]. 2025, roč. 3, č. 1, s. 1-5 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1007/S44274-025-00260-4

²⁸ ELHADY, A.M., SHOHIEB, S. AI-driven sustainable finance: computational tools, ESG metrics, and global implementation. In: *Future Business Journal* 2025 11:1 [online]. 2025, roč. 11, č. 1, s. 9-11 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.1186/S43093-025-00610-X

²⁹ Sustainable Finance: Navigating the Emerging World of Green Fintech - Softjourn. In: [cit. 02.01.2026]. Dostupné na internete: <https://softjourn.com/insights/green-fintech>

za účelom podpory ekologicky udržateľných finančných činností. Cieľom zelených FinTech riešení je uľahčiť tok kapitálu smerom k projektom, ktoré podporujú čistú energiu, obehové hospodárstvo, znižovanie emisií a efektívnejšie využívanie zdrojov.³⁰ Finančné technológie umožňujú v environmentálnej sfére automatizované, transparentné a efektívne poskytovanie zelených finančných produktov a služieb, ako sú zelené dlhopisy, udržateľné úvery či platformy na obchodovanie s uhlíkovými kreditmi. Vďaka analýze veľkých dát a umelej inteligencii je možné sledovať a overovať ekologické výsledky spoločností a transakcií, čím sa zlepšuje informovanosť investorov a znižuje riziko environmentálneho klamstva tzv. *greenwashingu*.³¹ Blockchain poskytuje bezpečné a nemenné záznamy o environmentálnych ukazovateľoch, ako sú emisie oxidu uhličitého alebo spotreba energie a umožňuje prepojiť finančné toky s merateľnými environmentálnymi výsledkami prostredníctvom inteligentných kontraktov.³²

Tieto digitálne riešenia zvyšujú dôveryhodnosť zelených investícií a prispievajú k transparentnosti celého finančného systému. FinTech zároveň napomáha hodnoteniu klimatických rizík integráciou údajov z rôznych zdrojov, ako sú satelitné merania, senzory či energetické indexy, dokáže lepšie oceňovať environmentálne rizikové faktory a nasmerovať financovanie k spoločnostiam s reálnym ekologickým prínosom.³³ Takéto prístupy podporujú prechod na nízkouhlíkové hospodárstvo a posilňujú odolnosť finančných trhov voči klimatickým výzvam. Riziká však zostávajú primárne vo forme energetickej náročnosti blockchainov a dátových centier či nedostatočnej regulácii, nakoľko môžu znížiť čistý prínos týchto technológií.³⁴ Preto je nevyhnutné

³⁰ YALCIN, H. et al. FinTech and the green transition: Exploring pathways to ignite innovation for carbon neutrality in global supply chains. In: *Technology in Society* [online]. 2026, roč. 84, s. 2 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1016/j.techsoc.2025.103094

³¹ Bližšie informácie o úlohe zelených finančných nástrojov pri alokácii zdrojov na základe environmentálnych výsledkov uvádzajú LYU, Y., BAI, Y., ZHANG, J. Green finance policy and enterprise green development: Evidence from China. In: *Corporate Social Responsibility and Environmental Management* [online]. 2024, roč. 31, č. 1 [cit. 15.04.2026]. DOI: 10.1002/CSR.2577;PAGE:STRING:ARTICLE/CHAPTER

³² V tomto kontexte sa venuje blockchainu bližšie LI, X. et al. Harmonizing Fintech and Supply Chain Resilience: Unveiling the Role of Blockchain Integration, Incentives, and Resilience. In: *IEEE Transactions on Engineering Management* [online]. 2025, roč. 72 [cit. 15.04.2026]. DOI: 10.1109/TEM.2025.3578098

³³ YALCIN et al., FinTech and the green transition: Exploring pathways to ignite innovation for carbon neutrality in global supply chains, s. 4.

³⁴ Komplexnú analýzu environmentálnych prínosov a rizík spojených s využívaním digitálnych technológií vo finančnom systéme poskytujú YALCIN, H., DAIM, T. Mining research and

budovať udržateľnú a ekologicky zodpovednú FinTech infraštruktúru, ktorá bude spĺňať environmentálne štandardy a zároveň chrániť súkromie dát a finančnú stabilitu. V tomto zmysle zelený FinTech nie je len nástrojom pre ekologické financovanie, ale aj dôležitým pilierom budúcej zelenej digitálnej ekonomiky.³⁵

Zelené technológie, ako napríklad energeticky efektívne dátové centrá a siete obnoviteľných zdrojov, hrajú kľúčovú úlohu pri znižovaní emisií a posilňovaní digitálneho obchodu v rámci ekosystému. **European Union Green Deal a Digital Services Act (DSA)**³⁶ nedávno zaviedli globálne regulácie, ktoré kladú dôraz na udržateľnosť digitálnej infraštruktúry a obchodu, pričom podporujú digitálne inovácie a environmentálne ciele.³⁷ Tento rámec nadväzuje na iniciatívu **WTO Trade and Environmental Sustainability Structured Discussions (TESSD)**, ktorej cieľom je zosúladiť obchodných politík s environmentálnymi a klimatickými cieľmi. Rastúci význam digitálneho obchodu zároveň poukazuje na potrebu globálnej spolupráce pri šandardizácii regulačných prístupov a podpore udržateľnej infraštruktúry, čo je explicitne zdôraznené v aktualizovanom pracovnom pláne TESSD.³⁸

invention activity for innovation trends: case of blockchain technology. In: *Scientometrics* 2021 /26:5 [online]. 2021, roč. 126, č. 5 [cit. 15.04.2026]. DOI: 10.1007/S11192-021-03876-4

³⁵ YALCIN et al., FinTech and the green transition: Exploring pathways to ignite innovation for carbon neutrality in global supply chains, s. 2-4.

³⁶ DSA kladie dôraz na udržateľnosť najmä prostredníctvom regulácie transparentnosti reklamy, algoritmických systémov a rámca posudzovania systémových rizík veľmi veľkých online platforiem, vrátane povinnosti každoročne identifikovať, analyzovať a hodnotiť riziká so spoločenským či environmentálnym rozmerom podľa koncepcie „systemic risks“, ktorá tvorí základ ich dohľadového režimu. Tento mechanizmus, ukotvený aj v článku 34 DSA, zohráva kľúčovú úlohu pri zabezpečení transparentnosti a objektivity dohľadu, čo potvrdzuje aj odborná literatúra zdôrazňujúca jeho centrálnu postavu v regulačnom procese. Udržateľnosť je podporovaná aj nepriamo: transparentnosť algoritmov umožňuje identifikovať, ako platformy ovplyvňujú prístup k informáciám o udržateľných produktoch alebo klimatických témach, a tým formujú spotrebiteľské správanie, zatiaľ čo dohľad nad reklamnými praktikami a obsahom vytvára priestor na zásahy proti šíreniu klamlivých environmentálnych tvrdení (*greenwashingu*). Tieto prvky dopĺňa širší rámec *Digital Services Package*, ktorý smeruje k transparentnému, spravodlivému a udržateľnému digitálnemu jednotnému trhu, čím ešte viac posilňuje význam rozmeru udržateľnosti v regulácii digitálneho priestoru.

³⁷ Význam udržateľnej digitálnej infraštruktúry a jej úloha pri zosúladovaní digitálneho obchodu s environmentálnymi cieľmi sú podrobne rozpracované v diele KAZAK, T. *European Green Deal*. In: *Yearbook of the Law Department* [online]. 2020, roč. 9, č. 10 [cit. 15.04.2026]. DOI: 10.33919/YLDNBU.20.9.12

³⁸ Trade and Environmental Sustainability Structured Discussions (TESSD). In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: https://wtoplurilaterals.info/plural_initiative/trade-and-environmental-sustainability-structured-discussions-tessd/; WORLD TRADE

Green FinTech významne posilňuje digitálny obchod tým, že revolučne mení udržateľné financovanie prostredníctvom digitálnych inovácií, ktoré posúvajú environmentálnu udržateľnosť a globálny obchod na novú úroveň. Ide o technologické iniciatívy zamerané na finančné riešenia reagujúce na environmentálne výzvy, vrátane zelených investícií, environmentálnych daní, platform pre nízkouhlíkové technológie a aplikácií zelených inovácií.³⁹ S rastom digitálneho obchodu a rastúcou integráciou obchodného financovania so zelenými technologickými inováciami vznikajú nové koncepty pre cezhraničné financovanie a škálovanie opatrení na ochranu klímy. **Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)**⁴⁰ a **EU taxonomy**⁴¹ prinášajú ESG otázky na globálne trhy a podporujú aplikáciu zelených finančných služieb.⁴² Digitálne riešenia sú nevyhnutné pre financovanie klímy

ORGANIZATION. Trade and Environmental Sustainability Structured Discussions (TESSD): Work Plan – Update. Geneva: WTO, 2024. In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: <https://lyrical-cormorant.files.svdcn.com/production/assets/images/Publications/TESS-Statement-at-TESSD-January-2024.pdf?dm=1707857725>

³⁹ KAKAR, S.K. et al. Exploring the impact of industrialization and electricity use on carbon emissions: The role of green FinTech in Asian countries using an asymmetric panel quantile ARDL approach. In: *Journal of Environmental Management* [online]. 2024, roč. 370, s. 4 [cit. 15.04.2026]. DOI: 10.1016/J.JENVMAN.2024.122970

⁴⁰ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2019/2088 z 27. novembra 2019 o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb. In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:02019R2088-20240109>

⁴¹ Nariadenie - 2020/852 - EN - EUR-Lex. In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32020R0852; EUR-Lex - 02021R2178-20260101 - EN - EUR-Lex. In: \[cit. 15.04.2026\]. Dostupné na internete: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02021R2178-20260101](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32020R0852; EUR-Lex - 02021R2178-20260101 - EN - EUR-Lex. In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02021R2178-20260101)

⁴² Ustanovenia článkov 8 a 9 Nariadenia (EÚ) 2019/2088 o zverejňovaní informácií súvisiacich s udržateľnosťou v sektore finančných služieb (SFDR) podrobne špecifikujú povinnosti finančných trhových subjektov pri klasifikácii a prezentácii finančných produktov z hľadiska environmentálnych, sociálnych a riadiacich (ESG) charakteristík. Článok 8 sa zameriava na finančné produkty, ktoré podporujú environmentálne alebo sociálne vlastnosti, zatiaľ čo článok 9 upravuje produkty, ktorých explicitným cieľom je udržateľná investícia. Tieto ustanovenia zavádzajú požiadavky na transparentné zverejňovanie informácií o investičných stratégiách, použitých ukazovateľoch udržateľnosti, rizikách pre udržateľnosť a o tom, ako sú environmentálne ciele integrované do rozhodovacích procesov, čím sa obmedzuje riziko tzv. greenwashingu a posilňuje dôveryhodnosť zelených finančných produktov na globálnych trhoch.

Na tento rámec nadväzuje Nariadenie (EÚ) 2020/852 o taxonomii EÚ, ktoré prostredníctvom článku 3 definuje kritériá environmentálne udržateľnej hospodárskej činnosti a prostredníctvom článku 8 zavádza povinnosti podnikov a finančných inštitúcií zverejňovať informácie o miere zosúladenia ich činností s taxonomiou. Delegované nariadenie (EÚ) 2021/2178 následne operacionalizuje tieto povinnosti stanovením konkrétnych technických ukazovateľov výkonnosti (KPI), ako sú podiel obratu, kapitálových

a prechod na nízkouhlíkové ekonomiky v súlade s cieľmi udržateľného rozvoja OSN (SDGs) a politikou Svetovej banky pre zelené financovanie, čím podčiarkujú spojenie green FinTech s rastúcou oblasťou digitálneho obchodu.⁴³

3 Ingerencia ESG do podnikateľskej sféry

ESG dimenzia je čoraz viac integrovaná priamo do podnikateľských modelov FinTech spoločností. Zaradením ESG kritérií do produktového dizajnu, interných politik a riadiacich procesov dokážu FinTech firmy osloviť investorov orientovaných na udržateľnosť, posilniť svoju reputáciu a súčasne sa lepšie pripraviť na sprísňujúce sa regulačné požiadavky v oblasti udržateľných financií. ESG prístup im pomáha včas identifikovať environmentálne, sociálne a regulačné riziká, čo znižuje pravdepodobnosť reputačných škandálov a podporuje dlhodobú stabilitu podnikania. V konkurenčnom prostredí FinTech sektora sa tak udržateľnosť stáva dôležitým prvkom diferenciácie firiem, ktoré dokážu spojiť inovatívne technológie s dôveryhodnými ESG štandardmi, získavajú výhodu na trhu aj dôveru regulačných orgánov a klientov.⁴⁴

3.1 Produkty, služby a trhové uplatnenie green FinTechu

Typické produkty a služby green FinTechu zahŕňajú predovšetkým špecializované úverové a dlhopisové nástroje, ktoré sú navrhnuté tak, aby motivovali podniky aj domácnosti k ekologickým investíciám. Zelené úvery a zelené dlhopisy sú viazané na projekty s preukázateľným environmentálnym prínosom, napríklad na investície do obnoviteľných zdrojov energie, energetickej efektívnosti budov alebo nízkouhlíkovej dopravy a často ponúkajú zvýhodnené úrokové sadzby či iné finančné stimuly, ak sú splnené stanovené ukazovatele udržateľnosti. Významnú

a prevádzkových výdavkov viazaných na environmentálne udržateľné aktivity. Spoločne tak SFDR a taxonómia EÚ vytvárajú komplexný regulačný rámec, ktorý prepája finančné toky s merateľnými environmentálnymi cieľmi, podporuje škálovanie zelených investícií a poskytuje spoločný referenčný základ pre cezhraničné financovanie a rozvoj udržateľných technológií v podmienkach rastúceho digitálneho obchodu.

⁴³ ULLAH, Q. et al. Revolutionizing European digital exports: The intersection of global supply chains, green FinTech, and sustainable infrastructure. In: *Technology in Society* [online]. 2026, roč. 85, s. 2-3 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1016/j.techsoc.2025.103209

⁴⁴ DONG, X. The ESG-productivity paradox: how ESG performance expectation gaps impede total factor productivity. In: *Journal of Business Research* [online]. 2026, roč. 202, s. 1-5 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1016/j.jbusres.2025.115775

úlohu zohrávajú aj digitálne investičné platformy, ktoré umožňujú investorom jednoducho alokovať kapitál do zelených a ESG portfólií, filtrovať investície podľa klimatických cieľov a sledovať uhlíkovú stopu svojich portfólií v reálnom čase. S rozvojom retailových digitálnych služieb vzniká aj celý ekosystém nástrojov na sledovanie a kompenzáciu uhlíkovej stopy koncových používateľov. Bankové aplikácie, debetné a kreditné karty či mobilné platobné riešenia čoraz častejšie zobrazujú odhad uhlíkových emisií spojených s jednotlivými transakciami a ponúkajú možnosť ich kompenzácie formou príspevku na reforestačné alebo klimatické projekty. Paralelne s tým sa rozvíjajú bezpapierové a bezhotovostné riešenia digitálne platby, elektronické podpisy, virtuálne karty a digitálne peňaženky, ktoré redukujú potrebu fyzických pobočiek, tlačенých výpisov či plastových kariet, a tým znižujú materiálovú a logistickú environmentálnu stopu finančných služieb.⁴⁵

Podľa teórie difúzie inovácií Rogersa sa prienik udržateľnosti s FinTechom v zelenom financovaní podobá S-krivke, ktorá závisí od regulačnej zrelosti. V pokročilých ekonomikách ako Nemecko, dosahuje adopcia blockchainových zelených dlhopisov 70 % (fáza „rannej väčšiny“ poháňaná reguláciou prostredníctvom ESG fondov), zatiaľ čo v rozvíjajúcich sa trhoch ako India, je na úrovni menej ako 20 % (fáza „inovátorov“ kvôli fragmentovanej politike), čo potvrdzuje prahovú teóriu, kedy rast nastáva nelineárne až nad regulačným bodom zlomu (napr. skóre FinTech sandboxu nad 0,8).⁴⁶

Predchádzajúce štúdie zdôrazňovali technické výhody ako nemenosť blockchainu či AI analýzu rizík pre presnejšie oceňovanie zelených produktov, no prehliadali inštitucionálne bariéry v rozvíjajúcich sa ekonomikách (vysoké náklady, nedostatok infraštruktúry), kde vyspelé krajiny využívajú lepšiu reguláciu na vyššiu efektivitu (92 % v EÚ oproti 54 % v ASEAN podľa SFA analýzy). Tento právny prahový rámec tak uzatvára medzeru, formalizuje dvojité výnosy financií cez rebalansovanie portfólií a ponúka praktické odporúčania pre

⁴⁵ Sustainable Finance: Navigating the Emerging World of Green Fintech - Softjourm [online] [cit. 02.01.2026]. Dostupné na internete: <https://softjourm.com/insights/green-fintech>

⁴⁶ Porov. ROGERS, E.M., SINGHAL, A., QUINLAN, M.M. Diffusion of innovations. In: *An Integrated Approach to Communication Theory and Research, Third Edition* [online]. 2019, s. 418-420 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.4324/9780203710753-35

globálnych tvorcov politik na most medzi udržateľnosťou a digitálnou inováciou.⁴⁷

Záver

Green FinTech predstavuje dynamicky sa rozvíjajúci fenomén, ktorý prepája rýchlo postupujúcu digitálnu transformáciu s ambíciou dosiahnuť klimaticky neutrálnu a dlhodobu udržateľnú ekonomiku. Sprostredkovaním kapitálu smerom k projektom čistej energie, nízko-uhlíkovej infraštruktúry a obehového hospodárstva sa stáva jedným z kľúčových nástrojov na operacionalizáciu klimatických a environmentálnych cieľov v rámci finančného systému.

Úspešné naplnenie tohto potenciálu však predpokladá synergické pôsobenie viacerých podmienok. Potrebná je kvalitná a predvídateľná regulácia, ktorá vytvára jasné štandardy pre udržateľné financovanie a zároveň umožňuje experimentovanie prostredníctvom inovačných nástrojov, ako sú regulačné sandboxy či pilotné režimy. Rovnako dôležitá je robustná digitálna infraštruktúra a dôveryhodné metodiky hodnotenia udržateľnosti, ktoré minimalizujú riziko greenwashingu, posilňujú dôveru investorov a podporujú finančnú stabilitu.

Výsledky uskutočnenej analýzy vedú k záveru, že stanovená hypotéza sa potvrdila a zároveň poukazujú na normatívnu potrebu ďalšej konsolidácie regulačného rámca Európskej únie v oblasti green FinTechu. Hoci existujúce právne akty ako najmä EÚ taxonómia, nariadenie SFDR, European Green Deal, digitálna regulácia typu DSA a sprievodné inovačné mechanizmy, ktoré vytvárajú základný architektonický rámec pre rozvoj udržateľných digitálnych finančných inovácií, nejde o plne jednotný systém. Identifikované prekryvanie regulačných cieľov, rozdielna úroveň právnej záväznosti a fragmentácia medzi udržateľnosťou a digitálnou reguláciou oslabujú predvídateľnosť práva a kladú zvýšené nároky na právnu a technickú adaptáciu účastníkov trhu. Zároveň však analýza potvrdzuje, že tam, kde sú tieto nástroje aplikované koordinovane – najmä prostredníctvom mechanizmov transparentnosti, taxonomického ukotvenia a technologicky podporovaného ESG reportingu – dochádza k posilneniu právnej istoty, k zníženiu rizika greenwashingu a k efektívnejšiemu smerovaniu kapitálu do

⁴⁷ CHIEN, F., ZHANG, Y., SADIQ, M. Fintech innovation in green finance: A disruptive force or a complementary tool? In: *International Review of Economics and Finance* [online]. 2025, roč. 104, s. 4 [cit. 02.01.2026]. DOI: 10.1016/j.iref.2025.104658

environmentálne udržateľných projektov. Z normatívneho hľadiska preto možno konštatovať, že problémom nie je samotná existencia regulácie, ale jej súčasná viacvrstvová a čiastočne nekoherentná povaha, ktorá si vyžaduje systematickejšie zosúladenie, jasnejšie vymedzenie vzťahov medzi jednotlivými právnymi aktmi a posilnenie integračnej funkcie regulačných nástrojov v prospech udržateľného a technologicky neutrálneho rozvoja finančného trhu.

Priestor pre ďalší výskum sa otvára najmä pri empirickom meraní reálnych dopadov green FinTech riešení na životné prostredie a finančné trhy, pri identifikácii špecifických regulačných bariér v rôznych jurisdikciách a pri hľadaní optimálnej rovnováhy medzi podporou inovácií a ochranou finančných spotrebiteľov. Osobitnú pozornosť si zaslužia aj možnosti prehlbovania prepojenia medzi zeleným FinTechom a právom EÚ, vrátane implementácie taxonómie, povinností uverejňovania informácií a budovania jednotného trhu pre digitálne udržateľné financovanie.

Zdroje

1. 2050 long-term strategy - Climate Action - European Commission. In: [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2050-long-term-strategy_en
2. ADAMS, Richard et al. Sustainability-oriented Innovation: A Systematic Review. In: International Journal of Management Reviews [online]. 2016, roč. 18, č. 2, s. 180-205 [cit. 13.04.2026]. ISSN 14682370. DOI: 10.1111/IJMR.12068;PAGE:STRING:ARTICLE/CHAPTER
3. BROBY, Daniel, YANG, Zhenjia. What Is Green Fintech? In: Journal of Risk and Financial Management 2025, Vol. 18, Page 379 [online]. 2025, roč. 18, č. 7, s. 379 [cit. 02.01.2026]. ISSN 1911-8074. DOI: 10.3390/JRFM18070379
4. CISNEROS CHAVIRA, Pablo et al. Defining green innovation, its impact, and cycle – A literature analysis. In: Cleaner Engineering and Technology [online]. 2023, roč. 17, s. 100693 [cit. 02.01.2026]. ISSN 2666-7908. DOI: 10.1016/J.CLET.2023.100693
5. DONG, Xiaonan. The ESG-productivity paradox: how ESG performance expectation gaps impede total factor productivity. In: Journal of Business Research [online]. 2026, roč. 202 [cit. 02.01.2026]. ISSN 01482963. DOI: 10.1016/j.jbusres.2025.115775
6. EIADAT, Yousef et al. Green and competitive? An empirical test of the mediating role of environmental innovation strategy. In: Journal of

- World Business [online]. 2008, roč. 43, č. 2, s. 131-145 [cit. 13.04.2026]. ISSN 1090-9516. DOI: 10.1016/J.JWB.2007.11.012
7. ELHADY, Abdelghafar M., SHOHIEB, Samaa. AI-driven sustainable finance: computational tools, ESG metrics, and global implementation. In: Future Business Journal 2025 11:1 [online]. 2025, roč. 11, č. 1, s. 209- [cit. 13.04.2026]. ISSN 2314-7210. DOI: 10.1186/S43093-025-00610-X
8. EUR-Lex - 02021R2178-20260101 - EN - EUR-Lex. In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02021R2178-20260101>
9. FEYEN, Erik et al. BIS Papers No 117 Fintech and the digital transformation of financial services: implications for market structure and public policy. In: [online]. 2021 [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: www.worldbank.org
10. GLENK, Gunther, HOLLER, Philip, REICHELSTEIN, Stefan. Advances in power-to-gas technologies: cost and conversion efficiency. In: Energy and Environmental Science [online]. 2023, roč. 16, č. 12, s. 6058-6070 [cit. 13.04.2026]. ISSN 17545706. DOI: 10.1039/D3EE01208E
11. Green Fintech Classification | Green Finance Platform. In: [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.greenfinanceplatform.org/research/green-fintech-classification>
12. CHEN, Aizhen et al. FinTech adoption for ESG integration through robo advisors, personalization, and perceived trust. In: Scientific Reports [online]. 2025, roč. 15, č. 1 [cit. 02.01.2026]. ISSN 20452322. DOI: 10.1038/s41598-025-17046-6
13. CHIEN, Fengsheng, ZHANG, Yunqian, SADIQ, Muhammad. Fintech innovation in green finance: A disruptive force or a complementary tool? In: International Review of Economics and Finance [online]. 2025, roč. 104 [cit. 02.01.2026]. ISSN 10590560. DOI: 10.1016/j.iref.2025.104658
14. KAKAR, Shayan Khan et al. Exploring the impact of industrialization and electricity use on carbon emissions: The role of green FinTech in Asian countries using an asymmetric panel quantile ARDL approach. In: Journal of Environmental Management [online]. 2024, roč. 370, s. 122970 [cit. 15.04.2026]. ISSN 0301-4797. DOI: 10.1016/J.JENVMAN.2024.122970
15. KAZAK, Tchetin. European Green Deal. In: Yearbook of the Law Department [online]. 2020, roč. 9, č. 10, s. 304-315 [cit. 15.04.2026]. ISSN 2682-969X. DOI: 10.33919/YLDNBU.20.9.12
16. KOU, Gang, LU, Yang. FinTech: a literature review of emerging financial technologies and applications. In: Financial Innovation 2025

- 11:1 [online]. 2025, roč. 11, č. 1, s. 1- [cit. 13.04.2026]. ISSN 2199-4730. DOI: 10.1186/S40854-024-00668-6
17. LENSSEN, MOLLIE PAINTER, AILEEN IONESCU-SOMERS, Gilbert, SZEKELY, Francisco, STREBEL, Heidi. Incremental, radical and game-changing: strategic innovation for sustainability. In: Corporate Governance [online]. 2013, roč. 13, č. 5, s. 467-481 [cit. 13.04.2026]. ISSN 1472-0701. DOI: 10.1108/CG-06-2013-0084
18. LI, Xi et al. Harmonizing Fintech and Supply Chain Resilience: Unveiling the Role of Blockchain Integration, Incentives, and Resilience. In: IEEE Transactions on Engineering Management [online]. 2025, roč. 72, s. 2661-2672 [cit. 15.04.2026]. ISSN 15580040. DOI: 10.1109/TEM.2025.3578098
19. LYU, Yanwei, BAI, Yangyang, ZHANG, Jinning. Green finance policy and enterprise green development: Evidence from China. In: Corporate Social Responsibility and Environmental Management [online]. 2024, roč. 31, č. 1, s. 414-432 [cit. 15.04.2026]. ISSN 15353966. DOI: 10.1002/CSR.2577;PAGE:STRING:ARTICLE/CHAPTER
20. MATT SCOTT. Green fintech 2.0. In: [cit. 02.01.2026]. Dostupné na internete: <https://www.cgfi.ac.uk/wp-content/uploads/2024/07/CGFI-Green-Fintech-2.0-report.pdf>
21. MERLO, André L.C. et al. Blockchain for the carbon market: a literature review. In: Discover Environment 2025 3:1 [online]. 2025, roč. 3, č. 1, s. 68- [cit. 13.04.2026]. ISSN 2731-9431. DOI: 10.1007/S44274-025-00260-4
22. Nariadenie - 2020/852 - EN - EUR-Lex. In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32020R0852>
23. NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2019/2088 z 27. novembra 2019 o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb . In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:02019R2088-20240109>
24. QIAO, Chengzhi, CAI, Wanhuan, CHEN, Shan. Green fintech contributes to environmental sustainability—based on empirical evidence from China. In: Humanities and Social Sciences Communications [online]. 2025, roč. 12, č. 1 [cit. 02.01.2026]. ISSN 26629992. DOI: 10.1057/s41599-025-06159-y
25. RENE KEMP, ANTHONY ARUNDEL. Measuring Eco-Innovation. In: [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/254405708_Measuring_Eco-Innovation
26. RITCHIE, Hannah, ROSER, Max. CO₂ emissions. In: Our World in Data [online]. 2020, roč. 2, č. 2, s. 189-205 [cit. 13.04.2026]. ISSN 17583004. DOI: 10.4155/CMT.11.10

27. ROGERS, Everett M., SINGHAL, Arvind, QUINLAN, Margaret M. Diffusion of innovations. In: An Integrated Approach to Communication Theory and Research, Third Edition [online]. 2019, s. 415-433 [cit. 13.04.2026]. DOI: 10.4324/9780203710753-35
28. Sustainable Finance: Navigating the Emerging World of Green Fintech - Softjourn. In: [cit. 02.01.2026]. Dostupné na internete: <https://softjourn.com/insights/green-fintech>
29. The rise of green fintech: exploring a new trend - Florence School of Banking and Finance. In: [cit. 02.01.2026]. Dostupné na internete: <https://fbf.eui.eu/the-rise-of-green-fintech-exploring-a-new-trend/>
30. Trade and Environmental Sustainability Structured Discussions (TESSD). In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: https://wtoplurilaterals.info/plural_initiative/trade-and-environmental-sustainability-structured-discussions-tessd/
31. TROTTA, Annarita et al. The “black box” of digital finance: An umbrella review of the challenges and drawbacks in advancing financial inclusion. In: Research in International Business and Finance [online]. 2026, roč. 81 [cit. 02.01.2026]. ISSN 02755319. DOI: 10.1016/j.ribaf.2025.103188
32. ULLAH, Qaisar et al. Revolutionizing European digital exports: The intersection of global supply chains, green FinTech, and sustainable infrastructure. In: Technology in Society [online]. 2026, roč. 85 [cit. 02.01.2026]. ISSN 0160791X. DOI: 10.1016/j.techsoc.2025.103209
33. UN Climate Change Conference Baku - November 2024 | UNFCCC. In: [cit. 13.04.2026]. Dostupné na internete: <https://unfccc.int/cop29>
34. WANG, Guosong, ZHANG, Huizhen. FinTech-Driven Corporate Sustainability: A Technology–Organization–Environment Framework Analysis. In: Sustainability 2025, Vol. 17, Page 8748 [online]. 2025, roč. 17, č. 19, s. 8748 [cit. 15.04.2026]. ISSN 2071-1050. DOI: 10.3390/SU17198748
35. WORLD TRADE ORGANIZATION. Trade and Environmental Sustainability Structured Discussions (TESSD): Work Plan – Update. Geneva: WTO, 2024. In: [cit. 15.04.2026]. Dostupné na internete: <https://lyrical-cormorant.files.svdcdn.com/production/assets/images/Publications/TESS-Statement-at-TESSD-January-2024.pdf?dm=1707857725>
36. YALCIN, Haydar et al. FinTech and the green transition: Exploring pathways to ignite innovation for carbon neutrality in global supply chains. In: Technology in Society [online]. 2026, roč. 84 [cit. 02.01.2026]. ISSN 0160791X. DOI: 10.1016/j.techsoc.2025.103094
37. YALCIN, Haydar, DAIM, Tugrul. Mining research and invention activity for innovation trends: case of blockchain technology. In:

- Scientometrics 2021 126:5 [online]. 2021, roč. 126, č. 5, s. 3775-3806 [cit. 15.04.2026]. ISSN 1588-2861. DOI: 10.1007/S11192-021-03876-4
38. YAYAVARAM, Sai, CHEN, Wei Ru. Changes in firm knowledge couplings and firm innovation performance: The moderating role of technological complexity. In: Strategic Management Journal [online]. 2015, roč. 36, č. 3, s. 377-396 [cit. 13.04.2026]. ISSN 1097-0266. DOI: 10.1002/SMJ.2218
39. ZAID, Mohammed Abdulrahman Kaid et al. The future of green finance: how digital transformation and FinTech drive sustainability. In: Discover Sustainability [online]. 2025, roč. 6, č. 1 [cit. 02.01.2026]. ISSN 26629984. DOI: 10.1007/s43621-025-01356-w
40. ZHAO, Weijie. China's goal of achieving carbon neutrality before 2060: experts explain how. In: National Science Review [online]. 2022, roč. 9, č. 8, s. nwac115 [cit. 13.04.2026]. ISSN 2053714X. DOI: 10.1093/NSR/NWAC115
41. ZHUANG, Lei, WU, Chuang. The Impact of Green FinTech Promote Corporate Carbon Neutrality: Evidence from the Perspective of Financing Incentives and Scale Quality. In: Entropy [online]. 2025, roč. 28, č. 1, s. 6 [cit. 15.04.2026]. ISSN 10994300. DOI: 10.3390/E28010006

PREVENTÍVNY ÚTOK – LEGÁLNA KATEGÓRIA, ALEBO MEDZINÁRODNOPRÁVNA ILÚZIA?

doc. JUDr. Peter Lysina, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
peter.lysina@flaw.uniba.sk

Preventívny útok – legálna kategória, alebo medzinárodnoprávna ilúzia?

Článok skúma právny status preventívneho použitia sily v medzinárodnom práve so zameraním na Chartu OSN, judikatúru Medzinárodného súdneho dvora a dominantnú doktrínu. Autor rozlišuje medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou, pričom kľúčovým kritériom ich odlišenia je bezprostrednosť hrozby. Zdôrazňuje, že právo na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN je viazané na existenciu ozbrojeného útoku a jeho výkon podlieha požiadavkám nevyhnutnosti a proporcionality. Poukazuje na reštriktívny výklad výnimiek zo zákazu použitia sily a na ich úzke chápanie v judikatúre aj doktríne. Záver potvrdzuje, že preventívny útok v užšom zmysle naďalej zostáva mimo rámca dovoleného použitia sily, hoci dynamika bezpečnostného prostredia vytvára kontinuálny tlak na prehodnotenie tradičného chápania bezprostrednosti.

Preventive Attack – Legal Category or International Law Illusion?

The article examines the legal status of preventive use of force in international law, focusing on the UN Charter, the jurisprudence of the International Court of Justice, and prevailing legal doctrine. It carefully distinguishes between anticipatory (pre-emptive) self-defence, which responds to an imminent and unavoidable threat, and so-called preventive self-defence directed against a more remote or hypothetical risk. The key distinguishing criterion is the imminence of the threat. The author emphasises that the right to self-defence under Article 51 of the UN Charter is strictly linked to the occurrence of an armed attack

and remains subject to the requirements of necessity and proportionality. The paper highlights the restrictive interpretation of exceptions to the prohibition on the use of force, both in case law and in doctrinal writings. In conclusion, the author argues that preventive attack in the narrow sense continues to fall outside the scope of permissible use of force under current international law, even though the evolving security environment continues to exert significant pressure to reconsider the traditional understanding of imminence.

Kľúčové slová: ius ad bellum, sebaobrana, bezprostrednosť, preventívny útok, preemptívny útok, Charta OSN

Keywords: ius ad bellum, self-defence, imminence, preventive attack, preemptive attack, UN Charter

<https://doi.org/10.46282/afi.2026.1.04>

Úvod

Otázka legality preventívneho použitia sily sa pravidelne vracia do popredia vždy, keď štáty čelia rastúcej neistote, spravidla strategickej povahy. Intuitívna logika preventívneho konania (konať skôr, než sa hrozba materializuje) však naráža na rigidnú architektúru *ius ad bellum* vybudovanú po roku 1945.¹ Preto, jadrom problému, ktorý sa spája s preventívnym úderom nie je jeho politická racionalita, ale jeho zlučiteľnosť s medzinárodným právom, osobitne s právnym režimom Charty OSN.

V súčasnosti sa otázka preventívneho použitia sily opätovne otvára v rôznych bezpečnostných kontextoch.² Diskusia sa objavuje najmä v súvislosti s rýchlo sa vyvíjajúcimi vojenskými technológiami, šírením zbraní hromadného ničenia, transnacionálnym terorizmom a rastúcim významom kybernetických operácií. Osobitný tlak vytvárajú aj zbraňové systémy s extrémne krátkym reakčným časom, ako sú hypersonické rakety, autonómne drony či systémy umelej inteligencie, ktoré podľa časti doktríny môžu zužovať priestor pre tradičné chápanie bezprostrednosti hrozby. Azda aj preto sa v dielach popredných medzinárodných právnikov (no nielen v nich) čoraz častejšie objavuje otázka,

¹ Pozri napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 30 a nasl.

² Porovnaj napr. BETHLEHEM, D. *Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors*. *American Journal of International Law*, 2012, roč. 106, č. 4, s. 769 a nasl.

či klasické parametre sebaobrany formulované v polovici 20. storočia zostávajú plne udržateľné v podmienkach dynamicky sa meniaceho bezpečnostného prostredia.³

Zdá sa, že vývoj bezpečnostných hrozieb postupuje rýchlejšie než evolúcia noriem medzinárodného práva. Z toho následne pramení nesúladi, ktorý vyvoláva napätie medzi normatívnou stabilitou systému Charty OSN a bezpečnostnou racionalitou štátov, ktoré čelia vysoko dynamickým a technologicky sofistikovaným rizikám. Preto sa preventívne použitie sily stáva nielen právnou otázkou (akokoľvek významnou), ale aj testom adaptability súčasného režimu *ius ad bellum*.

Mojou ambíciou je v predkladanom článku sumarizovať výsledky výskumu, v ktorom som sa zamerlal na posúdenie, či preventívne použitie sily v užšom zmysle možno považovať za dovolené podľa súčasného medzinárodného práva. Uvedenému zodpovedá aj výskumná hypotéza o tom, že napriek rýchlym technologickým a geopolitickým zmenám v posledných desaťročiach (vrátane rýchleho šírenia pokročilých zbraňových systémov, kybernetických kapacít, hypersonických nosičov, dronov a umelej inteligencie v rozhodovacích procesoch) preventívne použitie sily v užšom zmysle naďalej nemožno považovať za legálnu formu sebaobrany. Takto sformulovaná výskumná hypotéza vychádza predovšetkým z predpokladu, že prah „ozbrojeného útoku“ podľa čl. 51 Charty OSN⁴ a kritérií z prípadu *Caroline* z roku 1837⁵ zostáva úmyselne vysoký, aby sa zabránilo subjektívnemu rozširovaniu sebaobrany na vzdialené hrozby. Domnievam sa tiež, že rýchle technologické zmeny paradoxne posilňujú potrebu striktnnej interpretácie pravidiel o použití sily, pretože znižujú latenciu možných útokov a zvyšujú riziko chybných alebo zneužitých preventívnych akcií.

V rámci výskumu boli využité predovšetkým normatívno-dogmatická metóda výkladu medzinárodného práva, doplnená o analýzu praxe štátov a *opinio iuris* pri posudzovaní možného vývoja obyčajového práva. Argumentácia je podporená komparatívnou doktrínálnou analýzou a metódou prípadových štúdií vybraných situácií použitia sily.

³ Porovnaj DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 187 a nasl.

⁴ Pozri napr. RUYSS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 135 a nasl.

⁵ Pozri napr. WEBSTER, D. Letter to Lord Ashburton of 6 August 1842, in: MOORE, J. B. (ed.). *A Digest of International Law*, vol. II. Washington: Government Printing Office, 1906, s. 412 a nasl.

1 Zákaz použitia sily v medzinárodnom práve

1.1 Článok 2 odsek 4 Charty OSN

Hneď v úvode zdôrazňujem, že základným kameňom súčasného režimu *ius ad bellum* zostáva zákaz použitia sily podľa článku 2 ods. 4 Charty OSN.⁶ Tu je dôležité aj to, že čl. 2 ods. 4 Charty OSN sa netýka len skutočného nasadenia ozbrojenej sily, ale zakazuje aj hrozbu silou proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti ktoréhokoľvek štátu a rovnako aj akékoľvek iné konanie, ktoré by bolo v rozpore s cieľmi OSN. Formulácia článku je pritom všeobecne chápaná ako zámerne široká, aby pokryla rôzne podoby vojenského nátlaku a zabránila obchádzaniu zákazu prostredníctvom čisto formalistických argumentov.⁷

Medzinárodný súdny dvor (ďalej „MSD“) to vo svojej judikatúre opakovane podčiarkol ako kľúčový prvok súčasného medzinárodného práva. Napr. v poradnom stanovisku *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* označil princípy vyjadrené v článku 2 ods. 4 Charty OSN za jedny z „kardinálnych princíпов“ Charty.⁸ Podobne v prípade *Armed Activities on the Territory of the Congo* súd zdôraznil fundamentálny význam rešpektovania zákazu použitia sily pre fungovanie systému kolektívnej bezpečnosti.⁹

Mimoriadnu váhu má predovšetkým rozsudok z roku 1986 v prípade *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*. Súd tam uviedol, že zákaz použitia sily patrí medzi „základné princípy súčasného medzinárodného práva“¹⁰, a zároveň potvrdil jeho existenciu nielen ako zmluvnej normy Charty OSN, ale aj ako pravidla obyčajového

⁶ Porovnaj BROWNLIE, I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Clarendon Press. 1963. s. 112–115, prípadne CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing. 2021. s. 93–115, resp. RANDELZHOFFER, A., DÖRR, O. (eds.). *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Vol. I. (3. vydanie). Oxford: Oxford University Press. 2012. čl. 2(4), marg. č. 16–25.

⁷ Pozri aj SVÁK, J., MAREČEK, L. a kol. *Medzinárodné právo verejné a úvod do verejného medzinárodného práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2024, s. 176.

⁸ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, § 70.

⁹ *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, ICJ Reports 2005, § 148.

¹⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, § 190.

medzinárodného práva záväzného pre všetky štáty.¹¹ Týmto významne prispel k upevneniu univerzálneho charakteru tohto zákazu.

Aj v doktríne dnes jednoznačne prevláda názor, že zákaz použitia sily má povahu normy *ius cogens*, od ktorej sa nemožno odchyliť ani medzinárodnou zmluvou, ani vznikom protichodného obyčajového pravidla.¹² Tu považujem za potrebné pripomenúť, že MSD síce túto kvalifikáciu nikdy výslovne neformuloval v kategorickej podobe, no jeho judikatúra však systematicky poukazuje na mimoriadne postavenie zákazu použitia sily v hierarchii noriem medzinárodného práva.¹³

Zákaz použitia sily platí univerzálne, a to ako pre veľké, tak aj pre malé štáty, bez ohľadu na ich mocenské postavenie či aliančné väzby. Predstavuje tak jeden z najpevnejších normatívnych pilierov súčasného medzinárodného poriadku a východiskový bod pre posudzovanie zákonnosti použitia ozbrojenej sily v medzinárodných vzťahoch.¹⁴

1.2 Všeobecne uznávané výnimky

Význam zákazu použitia sily v medzinárodnom práve sa odráža aj v tom, že Charta OSN pripúšťa iba úzko vymedzené výnimky z tohto všeobecného zákazu. V praxi štátov, judikatúre MSD, ako aj v prevažnej časti doktríny¹⁵ sa za hlavné akceptované kategórie považujú dve:

¹¹ Porovnaj GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 30–31, resp. DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 89–90.

¹² Napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 32–34, CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021. s. 101–104, ORAKHELASHVILI, A. *Peremptory Norms in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 50–66, GREEN, J. A. *The Persistent Objector Rule in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016. s. 213–215.

¹³ Pozri - *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, § 70, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, ICJ Reports 2005, § 148, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, § 190, príp. INTERNATIONAL LAW COMMISSION. *Draft Conclusions on Identification of Peremptory Norms of General International Law (ius cogens)*, with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission*. 2022. Vol. II, Part Two. s. 141–147.

¹⁴ Porovnaj napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 30–33, resp. CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021. s. 96 – 100.

¹⁵ Napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 30–33.

a) *použitie sily autorizované Bezpečnostnou radou OSN podľa VII. kapitoly Charty* - Takáto má za cieľ obmedziť jednostranné použitie sily a súčasne zabezpečiť, aby zásahy do suverenity štátov mali legitímny medzinárodný mandát.¹⁶

b) *individuálna alebo kolektívna sebaobrana podľa článku 51 Charty OSN* - Kľúčová podmienka pre uplatnenie práva na sebaobranu pritom znie „ak dôjde k ozbrojenému útoku proti členovi Organizácie Spojených národov“. MSD v rozsudku *Nicaragua*¹⁷ výslovne potvrdil, že právo na kolektívnu sebaobranu možno uplatniť len za predpokladu existencie ozbrojeného útoku a na základe žiadosti napadnutého štátu. Toto bolo potvrdené aj v neskorších prípadoch, pričom ako príklad uvádzam prípad *Oil Platforms*.¹⁸

Na základe uvedeného je zrejmé, že ak by preventívne použitie sily malo byť právne obhájiteľné, muselo by byť subsumovateľné práve pod rámec sebaobrany podľa čl. 51 Charty OSN.

2 Anticipačná sebaobrana verzus tzv. preventívna sebaobrana

Doktrína medzinárodného práva rozlišuje medzi anticipačnou (resp. preemptívnou) sebaobranou a tzv. preventívnou sebaobranou. Skôr než pristúpim k vymedzeniu týchto pojmov, považujem za potrebné pristať sa aj pri terminologickom odlíšení termínov anticipačný (preemptívny) a preventívny útok na jednej strane a anticipačná (preemptívna) a tzv. preventívna sebaobrana na strane druhej. Tieto pojmy sa v súvislosti so skúmanou problematikou nezriedka zamieňajú, čo môže byť akiste mätúce. Preto upozorňujem, že ide o označenie podobných typov situácií, avšak z perspektívy odlišných disciplín. Zatiaľ čo pojmy anticipačný (preemptívny) a preventívny útok pochádzajú predovšetkým z vojensko-strategického diskurzu, pojmy anticipačná (resp. preemptívna) a tzv. preventívna sebaobrana sa používajú najmä v právnej argumentácii medzinárodného práva pri posudzovaní prípustnosti

¹⁶ RUYS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. s. 54 - 60.

¹⁷ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, § 195.

¹⁸ Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 2003, § 51.

použitia sily.¹⁹ Treba zároveň poznamenať, že terminológia používaná na označenie jednotlivých foriem použitia sily pred uskutočnením ozbrojeného útoku nie je v odbornej literatúre úplne jednotná. Jednotliví autori používajú pojmy anticipačná, preemptívna alebo aj tzv. preventívna sebaobrana s čiastočne odlišným významovým obsahom.²⁰

Pokiaľ ide o predkladaný článok, v celom jeho rozsahu používam termín sebaobrana so zodpovedajúcim prívlastkom. Zároveň však dodávam, že samotné použitie pojmu „sebaobrana“ v tomto kontexte nepredurčuje záver o súlade takéhoto konania s právnym režimom Charty OSN. Ten je práve predmetom skúmania. Termín používam predovšetkým deskriptívne na označenie argumentácie štátov odvolávajúcich sa na sebaobranu, pričom otázka, či sú podmienky práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN skutočne splnené, zostáva predmetom samostatného právneho posúdenia.

2.1 Anticipačná (preemptívna) sebaobrana

V právnej literatúre sa pojmy anticipačná a preemptívna sebaobrana často používajú ako synonymá.²¹ Na druhej strane, časť autorov medzi oboma pojmami rozlišuje a snaží sa ich význam presnejšie diferencovať. Príkladom môže byť aj Gray, ktorá upozorňuje, že diskusia o anticipačnej sebaobrane v medzinárodnom práve sa sústreďuje predovšetkým na otázku reakcie na bezprostredne hroziaci ozbrojený útok, pričom terminológia preemptívneho konania sa v literatúre často objavuje v širšom bezpečnostno-strategickom diskurze a nie vždy sa používa jednotne.²² Ešte podrobnejšie rozlíšenie ponúka Dinstein, ktorý v rámci analýzy práva na sebaobranu rozlišuje medzi interceptívnou sebaobranou reagujúcou na bezprostredne hroziaci ozbrojený útok, ktorú považuje za legálnu a preemptívnym úderom smerujúcim proti útoku v pokročilom štádiu prípravy, ktorý vníma už ako problematický

¹⁹ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 150 – 155, DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 187 – 193, resp. JANKUV, J. a kol. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 280.

²⁰ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 168 – 170.

²¹ Porovnaj napr. GREEN, J. A.: *The International Court of Justice and Self-Defence in International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2009. s. 88 – 95, BROWNLIE, I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Oxford University Press, 1963. s. 257 – 264.

²² GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 150 – 155.

a spravidla nelegálny. Okrem toho používa ešte termín preventívnej vojny namierenej proti vzdialenejšej potenciálnej hrozbe, pričom tento typ konania považuje za nezlučiteľný s medzinárodným právom.²³

V diskusii o anticipačnej sebaobrane v medzinárodnom práve sa za tradičný východiskový bod považuje výmena diplomatických nót medzi Spojeným kráľovstvom a Spojenými štátmi americkými v súvislosti s tzv. incidentom Caroline z roku 1837. O čo v predmetnom prípade išlo? Britské jednotky v amerických vodách napadli a zničili americkú loď Caroline, ktorá slúžila na zásobovanie povstalcov v britskej Kanade. Tento krok vyvolal vážny diplomatický spor medzi Veľkou Britániou a Spojenými štátmi.²⁴ V nasledujúcej výmene nót medzi americkým štátnym tajomníkom Danielom Websterom a britským vyslancom Lordom Ashburtonom sa sformuloval princíp, ktorý dodnes patrí k základným východiskám pri posudzovaní prípustnosti anticipačnej sebaobrany. Webster uviedol, že na ospravedlnenie takéhoto použitia sily musí ísť o nutnosť sebaobrany, ktorá je okamžitá, zdrvivujúca, nenecháva žiadnu inú možnosť a nedovoľuje žiadny čas na rozmýšľanie („*a necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation*“).²⁵ Táto formulácia, známa ako *Caroline test*, stanovuje veľmi prísne podmienky. Hrozba ozbrojeného útoku musí byť bezprostredná a neodvratiteľná, pričom napadnutý štát nesmie mať k dispozícii žiadne iné účinné prostriedky na jej odvrátenie. Reakcia zároveň musí byť striktne viazaná na odstránenie tejto hrozby. Tieto požiadavky úzko súvisia s klasickými zásadami medzinárodného práva o použití sily – najmä s princípmi nevyhnutnosti a proporcionality.²⁶

Význam *Caroline testu* pretrval aj po prijatí Charty OSN v roku 1945. Totiž, čl. 51 Charty OSN síce uznáva právo na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu „v prípade ozbrojeného útoku“, no na druhej strane, nevenuje pozornosť tomu, či právo na sebaobranu možno uplatniť aj v situácii, keď ozbrojený útok ešte nenastal, ale už bezprostredne hrozí.

²³ DINSTEIN, Y. War, Aggression and Self-Defence, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 187 a nasl.

²⁴ JENNINGS, R., Y. The Caroline and McLeod Cases, American Journal of International Law, 1938, Vol. 32, No. 1, s. 82 a nasl.

²⁵ WEBSTER, D. Letter to Lord Ashburton of 6 August 1842, in: MOORE, J. B. (ed.). A Digest of International Law, vol. II. Washington: Government Printing Office, 1906. s. 412.

²⁶ DINSTEIN, Y. War, Aggression and Self-Defence, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 187 a nasl.

2.2 Preventívna sebaobrana

Pod označením tzv. preventívna sebaobrana je potrebné rozumieť použitie ozbrojenej sily proti hrozbe, ktorá ešte nedosiahla štádium bezprostrednosti. Na rozdiel od anticipačnej sebaobrany, ktorá reaguje na bezprostredný ozbrojený útok, tzv. preventívna sebaobrana smeruje proti potenciálnemu nebezpečenstvu, ktorého realizácia sa predpokladá až v budúcnosti. To znamená, že štát v takomto prípade vychádza zo strategického odhadu, ako sa bezpečnostná situácia vyvíja, a chce hrozbu zastaviť skôr, než sa stane akútnou alebo než sa začne reálne pripravovať konkrétny ozbrojený útok. Časovo je to teda oveľa skoršia fáza než anticipačná sebaobrana.²⁷

V literatúre sa tzv. preventívna sebaobrana často spája s pojmom preventívna vojna alebo len jednoducho preventívne použitie sily. Typicky ide o situácie, v ktorých štát odôvodňuje použitie sily existenciou potenciálnej budúcej hrozby, napríklad v podobe postupného zvyšovania vojenských kapacít iného štátu, vývoja nových zbraňových systémov alebo očakávaného strategického posilnenia protivníka. Charakteristickým znakom takéhoto konania je skutočnosť, že potenciálny protivník ešte nezačal realizovať konkrétny ozbrojený útok ani nevykonnáva kroky, ktoré by bezprostredne smerovali k jeho uskutočneniu.²⁸

Práve v absencii bezprostrednosti vidím hlavný rozdiel medzi anticipačnou sebaobranou a tzv. preventívnou sebaobranou. Kým v prípade anticipačnej sebaobrany ide o reakciu na situáciu, v ktorej je útok prakticky neodvratný a čas na reakciu je minimálny, v prípade tzv. preventívnej sebaobrany ide o výsledok širšieho bezpečnostného hodnotenia a snahu predísť budúcej zmene strategickej rovnováhy. Azda aj preto časť autorov v kontexte tzv. preventívnej sebaobrany termín „sebaobrana“ ani nepoužívajú. Namiesto toho uvádzajú preventívna vojna.²⁹ V predkladanom článku sa z rovnakého dôvodu k spojeniu „preventívna sebaobrana“ pripája doplnok „tzv.“.

V súvislosti s tzv. preventívnou sebaobranou vzniká otázka, do akej miery možno použitie sily proti vzdialenejšej hrozbe považovať za

²⁷ DINSTEN, Y. War, Aggression and Self-Defence, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 226 a nasl.

²⁸ GRAY, C. International Law and the Use of Force. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150 a nasl., CORTEN, O. The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021, s. 403 a nasl.

²⁹ Napr. O'CONNELL, M. E. "The Myth of Preemptive Self-Defense." ASIL Task Force Papers, 2002, s. 1–3.

zlučiteľné s právnym režimom Charty OSN. Keďže tzv. preventívna sebaobrana reaguje na hrozbu, ktorá ešte nedosiahla štádium bezprostrednosti, jej vzťah k právu na sebaobranu zostáva predmetom významnej diskusie v medzinárodnoprávnej teórii aj praxi.³⁰

3 Výklad článku 51 Charty OSN v judikatúre Medzinárodného súdneho dvora

Čl. 51 Charty OSN, osobitne jeho pasáž „ak dôjde k ozbrojenému útoku proti členovi OSN, nijaké ustanovenie Charty neprekáža prirodzenému právu na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu“, predstavuje kľúčové ustanovenie upravujúce právo štátov na individuálnu a kolektívnu sebaobranu. A preto práve interpretácia tohto článku MSD prispieva v rozhodujúcej miere k vymedzeniu hraníc, v ktorých je v medzinárodnom práve prípustné použiť ozbrojenú silu. Judikatúra MSD pritom systematicky zdôrazňuje výnimočný charakter sebaobrany ako jednej z mála výnimiek zo všeobecného zákazu použitia sily zakotveného v čl. 2 ods. 4 Charty OSN. Súd preto pristupuje k interpretácii čl. 51 skôr reštriktívne a dôsledne skúma splnenie podmienok, ktoré umožňujú štátu legitímne použiť ozbrojenú silu. Medzi tieto podmienky patrí najmä existencia ozbrojeného útoku, ako aj dodržanie kritérií nevyhnutnosti a proporcionality.

3.1 Ozbrojený útok ako *conditio sine qua non* sebaobrany

Ako už bolo naznačené vyššie, formulácia čl. 51 Charty OSN predstavuje základnú podmienku, ktorá musí byť splnená pred tým, než môže štát oprávnenne pristúpiť k použitiu ozbrojenej sily v sebaobrane. Toto si plne uvedomuje aj MSD, ktorý vo svojej judikatúre opakovane zdôrazňuje, že práve existencia ozbrojeného útoku predstavuje esenciálny moment výkonu práva na sebaobranu.

Azda najvýznamnejším je výklad pojmu ozbrojený útok, ktorý poskytol MSD v rozhodnutí vo veci *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*. Súd v tomto prípade rozlíšil medzi pojmom „použitie sily“ a „ozbrojený útok“. Podľa jeho názoru nie každé použitie sily dosahuje intenzitu potrebnú na kvalifikáciu ako ozbrojený útok.

³⁰ Pozri napr. WELLER, M. (ed.). *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 20–23, O'CONNELL, M. E. *The Power and Purpose of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 281 a nasl.

Súd uviedol, že ozbrojený útok predstavuje najzávažnejšiu formu použitia sily a zahŕňa najmä inváziu ozbrojených síl, bombardovanie alebo vyslanie ozbrojených skupín vykonávajúcich operácie porovnateľné svojou intenzitou s regulárnymi vojenskými operáciami. *A contrario*, niektoré menej závažné formy podpory ozbrojených skupín, ako napríklad poskytovanie logistickej alebo finančnej pomoci, môžu predstavovať porušenie zákazu použitia sily, no nemusia dosahovať prah potrebný na kvalifikáciu ako ozbrojený útok. Toto rozlíšenie má zásadný význam, pretože práve existencia ozbrojeného útoku predstavuje právny základ pre uplatnenie práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN.³¹ Rozlíšenie medzi použitím sily a ozbrojeným útokom tak predstavuje jeden z kľúčových prvkov judikatúry MSD, ktorý významne zužuje situácie, v ktorých môže štát legítimne uplatniť právo na sebaobranu.

Uvedený prístup k výkladu pojmu ozbrojený útok bol potvrdený aj v neskoršej judikatúre. V prípade *Oil Platforms* MSD skúmal, či útoky Spojených štátov na iránske ropné plošiny mohli byť odôvodnené ako opatrenia sebaobrany. Súd v tejto súvislosti zdôraznil, že štát, ktorý sa dovoľáva práva na sebaobranu, musí preukázať existenciu ozbrojeného útoku, ktorý možno pripísať druhému štátu. Súd zároveň pripomenul, že podmienky výkonu práva na sebaobranu musia byť vykladané striktné. Keďže Spojené štáty nedokázali presvedčivo preukázať, že incidenty v Perzskom zálive predstavovali ozbrojený útok pripísateľný Iránu, MSD dospel k záveru, že podmienky výkonu práva na sebaobranu neboli splnené.³² Judikatúra MSD tým naznačuje, že samotné tvrdenie o existencii ozbrojeného útoku nepostačuje. Štát, ktorý sa dovoľáva sebaobrany, musí jeho existenciu preukázať dostatočne presvedčivým spôsobom.

Podobný prístup možno vidieť aj v rozhodnutí v prípade *Armed Activities on the Territory of the Congo*. Uganda v tomto prípade tvrdila, že jej vojenská prítomnosť na území Konžskej demokratickej republiky bola legítimnou reakciou na útoky ozbrojených skupín operujúcich z konžského územia. MSD však konštatoval, že Uganda nepreukázala existenciu ozbrojeného útoku, ktorý by bolo možné pripísať konžskému štátu, a preto nemohla oprávnene uplatniť právo na sebaobranu.³³

³¹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, § 191 - 195.

³² Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 2003, § 51, 73–76.

³³ Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, ICJ Reports 2005, § 146 - 147.

Rozhodnutie je preto často interpretované ako potvrdenie skôr reštriktívneho prístupu MSD k možnosti uplatnenia sebaobrany proti útokom neštátnych aktérov.

Vychádzajúc z uvedeného, na tomto mieste môžeme skonštatovať, že judikatúra MSD potvrdzuje, že právo na sebaobranu môže byť uplatnené iba:

a) v prípade, ak dôjde k ozbrojenému útoku, ktorý dosahuje určitú úroveň závažnosti a

b) ozbrojený útok musí byť pripísateľný štátu alebo musí byť možné konanie pripísať podľa pravidiel medzinárodného práva.

Takýto výklad zároveň odráža snahu súdu zachovať výnimočný charakter sebaobrany a zabrániť jej zneužívaniu ako prostriedku legitimizácie použitia sily. Tento prístup zároveň posilňuje systém kolektívnej bezpečnosti Charty OSN tým, že obmedzuje priestor pre jednostranné použitie ozbrojenej sily.

3.2 Priestor pre anticipačnú sebaobranu?

Jednou z najdiskutovanejších otázok súčasného medzinárodného práva v oblasti použitia sily je akiste aj problematika anticipačnej sebaobrany. Ide o situáciu, v ktorej štát použije ozbrojenú silu ešte pred tým, než dôjde k samotnému ozbrojenému útoku, avšak v reakcii na bezprostrednú a vážnu hrozbu takéhoto útoku.

Hneď na úvod pripomínam, že čl. 51 Charty OSN výslovne viaže vznik práva na sebaobranu na moment, „ak dôjde k ozbrojenému útoku“. Táto formulácia viedla značnú časť doktríny k reštriktívnemu výkladu možnosti anticipačnej sebaobrany v rámci systému Charty OSN (napr. Brownlie, Dinstein). Naproti tomu iní autori (napr. Bowett, Greenwood, Schmitt) poukazujú na pretrvávajúcu relevanciu doktríny tzv. Caroline testu, podľa ktorej môže byť výkon práva na sebaobranu legitímny už v prípade bezprostrednej a neodvratnej hrozby ozbrojeného útoku.³⁴

Tu je tiež potrebné zdôrazniť, že ani MSD sa k otázke súladu anticipačnej sebaobrany s čl. 51 Charty OSN doposiaľ explicitne nevyjadril spôsobom, ktorý by poskytoval jednoznačné pravidlo. Judikatúra sa sústreďuje predovšetkým na posúdenie existencie ozbrojeného útoku

³⁴ Pozri napr. SCHMITT, M. N. Preemptive Strategies in International Law. Michigan Journal of International Law, 2003, roč. 24, č. 2, s. 525 a nasl., resp. GREENWOOD, C. International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida and Iraq. San Diego International Law Journal, 2003, roč. 4, č. 1, s. 7 a nasl.

ako spúšťacieho momentu výkonu práva na sebaobranu, ako aj na splnenie ďalších podmienok jeho výkonu. Relevantná judikatúra MSD však potvrdzuje aj to, že právny režim sebaobrany obsahuje dve analyticky odlišné roviny. Prvou je existencia ozbrojeného útoku ako podmienky vzniku práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN. Druhou sú materiálne limity výkonu tohto práva vyplývajúce z obyčajového medzinárodného práva, najmä požiadavky nevyhnutnosti a proporcionality. Toto rozlíšenie zároveň poukazuje na skutočnosť, že otázka prípustnosti anticipačnej sebaobrany sa dotýka predovšetkým prvej z uvedených rovín, teda samotného momentu vzniku práva na sebaobranu.

Už v rozhodnutí vo veci *Nicaragua v. United States* súd zdôraznil, že výkon práva na sebaobranu je podmienený nielen existenciou ozbrojeného útoku, ale aj splnením požiadaviek nevyhnutnosti a proporcionality.⁴ Podobné východiská súd zopakoval aj v neskorších prípadoch, v ktorých skúmal nielen otázku existencie ozbrojeného útoku, ale aj primeranosť a nevyhnutnosť prijatých opatrení.

Možno len súhlasiť s Gray, podľa ktorej judikatúra MSD naznačuje skôr reštriktívny prístup, keďže súd systematicky viaže výkon práva na sebaobranu na existenciu ozbrojeného útoku a zároveň dôsledne skúma splnenie požiadaviek nevyhnutnosti a proporcionality. Hoci takýto prístup neposkytuje jednoznačnú odpoveď na otázku prípustnosti anticipačnej sebaobrany, naznačuje tendenciu MSD interpretovať čl. 51 Charty OSN spôsobom, ktorý obmedzuje možnosti jednostranného použitia ozbrojenej sily. Otázka prípustnosti anticipačnej sebaobrany zostáva predmetom pokračujúcej diskusie v doktríne aj štátnej praxi.

4 Dominantný postoj doktríny k hraniciam výkonu práva na sebaobranu v *ius ad bellum*

Diskusia o hraniciach výkonu práva na sebaobranu patrí aj dnes medzi najživšie otázky súčasného medzinárodného práva. V centre tejto debaty stojí napätie medzi požiadavkou zachovať reštriktívny charakter zákazu použitia sily podľa čl. 2 ods. 4 Charty OSN a snahou reflektovať meniace sa bezpečnostné prostredie, v ktorom štáty čelia novým typom hrozieb. Popri judikatúre MSD zohráva v tejto diskusii významnú úlohu aj doktrína medzinárodného práva, ktorá sa dlhodobo pokúša nájsť rovnováhu medzi týmito dvoma protichodnými tendenciami. Na jednej strane je to snaha zachovať reštriktívny charakter zákazu použitia sily ako jedného zo základných pilierov povojnového medzinárodného

právneho poriadku, ktorú zastávajú napríklad Brownlie, Gray či Corten. Na druhej strane iní autori, najmä Dinstein, Schmitt, Greenwood a Bethlehem, poukazujú na potrebu pružnejšieho výkladu práva na sebaobranu motivovanú tlakom bezpečnostného prostredia v určitých situáciách, napríklad v kontexte terorizmu, pôsobenia nešťatných aktérov či asymetrických konfliktov. Toto napätie sa obzvlášť výrazne prejavuje v doktrínálnej diskusii o prípustnosti anticipačnej a tzv. preventívnej sebaobranu, ktorá predstavuje aj ústrednú otázku tohto článku.

Pokiaľ ide o preventívne použitie sily proti vzdialenejšej alebo potenciálnej hrozbe (teda to, čo zodpovedá pojmu tzv. preventívnej sebaobranu), prevládajúci názor doktríny takéto konanie nepovažuje za dovolené podľa medzinárodného práva. Tento prístup ilustruje napríklad Dinstein, ktorý v tejto súvislosti používa termín preventívnej vojny namierenej proti vzdialenejšej potenciálnej hrozbe a považuje takýto typ konania za nezlučiteľný s medzinárodným právom. Rozhodujúcim kritériom je preňho bezprostrednosť hrozby, t. j. situácia, v ktorej štát nemá realistickú možnosť odvrátiť útok iným spôsobom než okamžitým použitím sily.³⁵ Podobne rezervovaný prístup zastáva aj Gray, ktorá upozorňuje, že prijatie širokej doktríny tzv. preventívnej sebaobranu by znamenalo zásadné rozšírenie jednej z mála výnimiek zo zákazu použitia sily zakotveného v čl. 2 ods. 4 Charty OSN. Takýto posun by podľa nej oslaboval stabilitu normatívneho rámca *ius ad bellum*, pretože by štátom umožnil legitimizovať použitie sily na základe vlastných prognóz budúceho vývoja.³⁶ Významným príspevkom do diskusie o legalite tzv. preventívnej sebaobranu je aj analýza praxe štátov, ktorú ponúka Ruys. Na základe rozsiahleho preskúmania reakcií štátov na rôzne prípady použitia sily dospieva k záveru, že medzinárodné spoločenstvo zatiaľ nevytvorilo dostatočne konzistentné *opinio iuris* podporujúce existenciu všeobecného práva na tzv. preventívnu sebaobranu proti nebezpečným hrozbám. Inými slovami, hoci sa v praxi objavujú pokusy ospravedlniť použitie sily preventívnou logikou, tieto tvrdenia spravidla nenachádzajú širšie prijatie.³⁷ Uvedené zistenia zároveň korešpondujú s prevládajúcimi závermi doktrínálnej diskusie, podľa ktorých medzinárodné právo zatiaľ neposkytuje dostatočný základ pre uznanie všeobecného práva na tzv. preventívnu sebaobranu.

³⁵ DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 187.

³⁶ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 165.

³⁷ RUYS, T. *'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 459.

Pokiaľ ide o legalitu anticipačnej sebaobranu, doktrína medzinárodného práva nie je v otázke jej súladu s Chartou OSN jednotná. V jadre tejto debaty pritom nejde ani tak o samotnú existenciu práva na sebaobranu, ale skôr o otázku, ako interpretovať moment jeho vzniku podľa čl. 51 Charty OSN, najmä pokiaľ ide o význam pojmu „ozbrojený útok“ a požiadavku bezprostrednosti hrozby. V literatúre možno identifikovať dva základné prístupy k interpretácii čl. 51 Charty OSN.

Prvý interpretačný prístup odmieta striktne temporalistický výklad čl. 51 Charty OSN. Podľa jeho zástancov by interpretácia, ktorá viaže výkon práva na sebaobranu výlučne na moment po uskutočnení ozbrojeného útoku, viedla k neprimerane formalistickému výsledku. Štát by totiž bol nútený čakať na prvý úder aj v situácii, keď je z okolností zrejmé, že ozbrojený útok je bezprostredne hroziaci a prakticky neodvratný. Takéto chápanie by podľa tejto línie argumentácie oslabovalo samotnú funkciu práva na sebaobranu ako nástroja ochrany základnej bezpečnosti štátu.³⁸

V tejto súvislosti autori často poukazujú na doktrínu Caroline. Kritériá bezprostrednosti a nevyhnutnosti, formulované už v 19. storočí, sú v literatúre považované za analytický rámec, ktorý môže byť relevantný aj pri interpretácii súčasného medzinárodného práva.³⁹ Ak je hrozba ozbrojeného útoku bezprostredná a neodvratná, anticipačná reakcia štátu preto nemusí byť nevyhnutne v rozpore s logikou čl. 51 Charty OSN.⁴⁰ Takýto prístup možno nájsť napríklad v prácach Bowetta, Greenwooda či Schmitta, ktorí upozorňujú, že právo na sebaobranu nemožno redukovať na čisto časové kritérium.⁴¹ V podobnom duchu sa pokúsil problematiku anticipačnej sebaobranu systematizovať aj Bethlehem vo svojich tzv. Bethlehem Principles z roku 2012. Tento návrh súboru kritérií, ktoré majú pomôcť pri posudzovaní bezprostrednosti hrozby a nevyhnutnosti použitia sily, vychádza z premisy, že tradičné chápanie bezprostrednosti nemusí vždy dostatočne reflektovať charakter súčasných bezpečnostných hrozieb, najmä v kontexte

³⁸ Porovnaj napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150 a nasl.

³⁹ AREND, A., C., BECK, R., J. *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London: Routledge, 1993, s. 72 a nasl.

⁴⁰ BOWETT, D., W. *Self-Defence in International Law*. Manchester: Manchester University Press, 1958, s. 184 a nasl.

⁴¹ Pozri napr. GREENWOOD, C. *International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq*. *San Diego International Law Journal*, 2003, roč. 4, č. 1, s. 11 a nas., resp. SCHMITT, M., N. *Preemptive Strategies in International Law*. *Michigan Journal of International Law*, 2003, roč. 24, č. 2, s. 523 a nasl.

terorizmu a pôsobenia neštátnych aktérov. Hoci tieto princípy nezískali všeobecné prijatie v medzinárodnom práve, v literatúre sa často uvádzajú ako pokus o modernú formuláciu kritérií anticipačnej sebaobranu.⁴²

Takto formulovaný prístup však zároveň otvára otázku, kde presne leží hranica medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou. Totiž, domnievam sa, že ak by sa kritérium bezprostrednosti interpretovalo príliš voľne, rozdiel medzi týmito dvoma kategóriami by sa mohol postupne stierať. A obávam sa, že v takom prípade by sa právo na sebaobranu mohlo stať nástrojom legitimizácie zásahov založených skôr na strategických úvahách než na skutočne neodvratnej hrozbe.

Popri prístupe odmietajúcom striktne temporalistický výklad čl. 51 Charty OSN v doktríne nachádzame aj reštriktívnejší prístup, ktorý vychádza z doslovnej interpretácie čl. 51 Charty OSN. Formulácia „*if an armed attack occurs*“ je v tomto kontexte chápaná ako indikácia toho, že právo na sebaobranu vzniká až ako reakcia na skutočne prebiehajúci ozbrojený útok.⁴³ Pripustenie anticipačnej sebaobranu by podľa tejto argumentácie predstavovalo riziko postupného rozširovania výnimky zo zákazu použitia sily zakotveného v čl. 2 ods. 4 Charty OSN.⁴⁴ V krajnom prípade by takýto výklad mohol vytvoriť priestor pre legitimizovanie preventívnych zásahov založených na subjektívnych alebo politicky motivovaných hodnoteniach budúcich hrozieb.⁴⁵

Domnievam sa, že ani takéto striktne temporalistické čítanie čl. 51 Charty OSN však nie je bez problémov. V niektorých situáciách by totiž mohlo viesť k výsledku, v ktorom by štát musel čakať na prvý úder aj vtedy, keď je bezprostredná hrozba útoku zjavná a prakticky neodvratná. Navyše, moderné prostriedky vedenia vojny zároveň výrazne skracujú časový interval medzi identifikáciou hrozby a jej realizáciou, čo môže v extrémnych prípadoch obmedziť reálnu možnosť reagovať až po uskutočnení útoku.

Na druhej strane však obavy uvádzané zástancami striktného temporalistického prístupu vysvetľujú, prečo značná časť doktríny odmieta koncept tzv. preventívnej sebaobranu voči vzdialeným alebo iba hypotetickým hrozbám. Takéto konanie by oslabovalo normatívnu funkciu

⁴² BETHLEHEM, D. Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors. *American Journal of International Law*, 2012, roč. 106, č. 4, s. 770 a nasl.

⁴³ DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*. 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 247 a nasl.

⁴⁴ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150 a nasl.

⁴⁵ CASSESE, A. *International Law*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 355.

zákazu použitia sily a mohlo by viesť k jeho postupnej erózii v praxi štátov.⁴⁶

V literatúre sa v tejto súvislosti opakovane uvádza niekoľko argumentov podporujúcich reštriktívny výklad čl. 51 Charty OSN, z ktorých tri bývajú zdôrazňované najčastejšie ako dôvody pre odmietnutie tzv. preventívnej sebaobrany

a) Prvým z nich je oslabenie väzby na ozbrojený útok ako základnú podmienku výkonu práva na sebaobranu. Rozšírenie sebaobrany na vzdialené hrozby by totiž výrazne oslabilo väzbu čl. 51 Charty OSN na ozbrojený útok. V takom prípade by sa výnimka zo zákazu použitia sily postupne transformovala na širšie oprávnenie štátov konať preventívne na základe vlastného bezpečnostného hodnotenia.

b) Druhým problémom je neurčitosť kritéria hrozby. Bez požiadavky bezprostrednosti by bolo mimoriadne ťažké rozlíšiť medzi legítimnou obranou a agresívnym použitím sily. Hranica medzi týmito dvoma kategóriami by sa stala právne nestabilnou a závislou od subjektívneho hodnotenia jednotlivých štátov.

c) Tretím argumentom je riziko zneužitia spravodajských informácií. Preventívna logika je totiž mimoriadne citlivá na kvalitu a spoľahlivosť spravodajských hodnotení. Ak by sa použitie sily legitimizovalo na základe predpokladov o budúcom vývoji, existovalo by značné riziko, že rozhodnutia budú prijímané na základe neúplných alebo nesprávnych informácií. Skúsenosť s inváziou do Iraku v roku 2003 tento problém ilustruje obzvlášť výrazne.

Vo svetle uvedeného sa domnievam, že rozlišovanie medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou má svoju logiku. Predovšetkým, anticipačná sebaobrana, založená na bezprostrednej a neodvratnej hrozbe útoku, môže byť za určitých okolností kompatibilná s logikou práva na sebaobranu. Naopak, preventívny útok proti vzdialenej alebo hypotetickej hrozbe nemožno považovať za legítimný výkon tohto práva, pretože by podstatne oslabil základný zákaz použitia sily. Z tohto pohľadu sa Caroline test javí ako užitočný referenčný rámec. Neponúka síce jednoduché riešenie všetkých problémov spojených s anticipačnou sebaobranou, poskytuje však kritériá, ktoré umožňujú posudzovať mieru bezprostrednosti a nevyhnutnosti hrozby bez toho, aby sa otvoril priestor pre širokú doktrínu preventívnej vojny. Otázkou však zostáva,

⁴⁶ BROWNLIE, I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Oxford University Press, 1963, s. 275, SHAW, M. N. *International Law*. 9. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 932.

do akej miery sa tieto doktrínálne prístupy odrážajú v praxi štátov a v konkrétnych prípadoch použitia sily.

5 Prípadové štúdie

Doktrína je bezo sporu dôležitý aspekt výskumu, no nemenej dôležitým je aj pohľad právnej praxe. Aj preto ho nemôžem opomenúť ani v predkladanom článku. Na nasledujúcich prípadových štúdiách by som preto chcel ilustrovať, ako sa otázka preventívneho použitia sily prejavila a prejavuje v praxi štátov. Výberom jednotlivých prípadov zároveň chcem poukázať na spôsoby, akými štáty zdôvodňovali použitie sily v situáciách, keď ešte nedošlo k jednoznačnému ozbrojenému útoku. Napokon, chronologickým usporiadaním chcem poukázať aj na to, či a ako sa argumentácia postupne vyvíjala – od sporadických prípadov počas studenej vojny až po novšie konflikty, v ktorých sa otázka sebaobrany spája aj s aktivitami neštátnych ozbrojených skupín.

5.1 Kubánska kríza (1962)

Medzi modernými prípadmi diskutovanými v literatúre v súvislosti s anticipačnou reakciou na bezprostrednú hrozbu patrí aj Kubánska kríza. Kríza vznikla po tom, ako Spojené štáty zistili, že Sovietsky zväz začal na Kube rozmiestňovať balistické rakety schopné niesť jadrové hlavice.⁴⁷ Prezident USA Kennedy v reakcii vyhlásil námornú „karan-ténu“ ostrova, ktorej zmyslom bolo zastaviť ďalšie dodávky sovietskych zbraní.

Administratíva USA to zdôvodňovala nutnosťou čeliť novej strategickému hrozbe, ktorá by po dokončení rozmiestnenia mohla vážne narušiť rovnováhu síl v regióne. Na druhej strane však treba poznamenať, že Američania boli v právnej argumentácii opatrní a vyhýbali sa priamemu označeniu svojho postupu za anticipačnú sebaobranu. Skôr kládli dôraz na obranný charakter opatrenia a na jeho dočasnosť.⁴⁸

Kubánsku krízu tak vnímam ako zaujímavý príklad, keď štát zareagoval na bezprostrednú strategickú hrozbu, no neurobil to explicitným odvolaním sa na rozšírený výklad čl. 51 Charty OSN. Aj preto sa

⁴⁷ Bližšie pozri FURSENKO, A., NAFTALI, T. *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro and Kennedy 1958–1964*. New York: W.W. Norton, 1997, s. 226 a nasl.

⁴⁸ SCHACHTER, O. *International Law in Theory and Practice*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991, s. 150.

prikláňam k záverom prevažnej časti doktríny,⁴⁹ že z analytického hľadiska Kubánska kríza skôr ilustruje bezpečnostných dilem studenej vojny než prípad, ktorý by významne prispel k normatívnemu rozvoju doktríny anticipačnej sebaobrany v medzinárodnom práve.

5.2 Šesťdňová vojna (1967)

Izraelský útok z júna 1967 patrí medzi azda najviac diskutované príklady anticipačnej sebaobrany v praxi štátov.⁵⁰ Bezprostredne pred vypuknutím konfliktu došlo k výraznej eskalácii napätia medzi Izraelom a susednými arabskými štátmi. Egypt v máji 1967 požadoval stiahnutie mierových jednotiek OSN zo Sinajského polostrova a následne presunul značné vojenské sily do oblasti pri izraelských hraniciach. Zároveň prezident Gamál Abd an-Násir oznámil uzavretie Tiranskej úžiny pre izraelskú lodnú dopravu, čím prakticky zablokoval prístup Izraela do prístavu Eilat.⁵¹

Izrael tieto kroky interpretoval ako bezprostrednú hrozbu ozbrojeného útoku. Dňa 5. júna 1967 preto uskutočnil rozsiahly letecký úder proti egyptským vzdušným silám, ktorý znamenal začiatok Šesťdňovej vojny. Izraelská vláda následne zdôvodňovala svoj postup odkazom na právo na sebaobranu a poukazovala na bezprostrednosť a neodvratnosť hrozby. V tejto argumentácii možno rozpoznať paralely s kritériami formulovanými v historickej doktríne Caroline. Medzinárodná reakcia na tieto udalosti bola zmiešaná. Bezpečnostná rada OSN síce prijala rezolúcie vyzývajúce na zastavenie bojov, no explicitne neuznala izraelský útok ako výkon práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN

Ako som už naznačil, v právnej doktríne sa dlhodobo vedie spor o tom, či situácia v júni 1967 skutočne spĺňala kritérium bezprostrednosti, ktoré sa tradične považuje za podmienku anticipačnej sebaobrany.⁵² Kým niektorí autori považujú kombináciu egyptskej mobilizácie, uzavretia Tiranskej úžiny a regionálnej eskalácie za dostatočný indikátor hroziaceho útoku, iní upozorňujú, že samotný ozbrojený útok ešte nebol bezprostredne začatý. Osobne sa taktiež prikláňam

⁴⁹ Napr. CASSESE, A. *International Law*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 355.

⁵⁰ Porovnaj DINSTEN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*. 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 187 a nasl.

⁵¹ OREN, M. B. *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*. New York: Oxford University Press, 2002, s. 59 a nasl.

⁵² GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 160.

k tvrdeniam, že izraelský úder predstavuje hraničný prípad medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou.

5.3 Izrael a útok na Osirak (1981)

Ďalším príkladom preventívneho použitia sily je izraelský letecký útok na iracký jadrový reaktor Osirak v roku 1981. Reaktor Osirak (Tammuz-1), nachádzajúci sa v jadrovom komplexe Al-Tuwaitha pri Bagdade, bol budovaný s pomocou Francúzska a podľa irackých tvrdení mal slúžiť na mierové účely v oblasti jadrového výskumu. Izrael však dlhodobo vyjadroval obavy, že projekt by mohol Iraku umožniť získať kapacity na výrobu jadrových zbraní.⁵³

Dňa 7. júna 1981 izraelské letectvo v rámci operácie Opera uskutočnilo letecký útok, pri ktorom bol reaktor zničený ešte pred jeho uvedením do prevádzky. Izrael tento krok zdôvodňoval potrebou zabrániť tomu, aby Irak získal jadrové zbrane, ktoré by v budúcnosti mohli predstavovať existenčnú hrozbu pre izraelský štát. Izraelská vláda argumentovala najmä tým, že vzhľadom na nepriateľské vzťahy medzi oboma štátmi by prípadné získanie jadrovej kapacity Irakom zásadne zmenilo strategickú rovnováhu v regióne.

Ak by sme prípad Osiraku porovnali s vyššie uvedenými udalosťami z 1967, hneď na prvý pohľad je zjavné, že v prípade Osirak nešlo o reakciu na bezprostredne hroziaci ozbrojený útok. Izraelský zásah bol zameraný na elimináciu potenciálnej budúcej hrozby, ktorá v čase útoku ešte nebola bezprostredná. V právnej doktríne sa preto tento prípad často uvádza ako príklad preventívneho použitia sily, teda použitia sily s cieľom zabrániť vzniku potenciálnej budúcej hrozby ešte predtým, než nadobudne bezprostredný charakter.

Práve táto skutočnosť predstavuje hlavný dôvod, prečo je operácia proti reaktoru Osirak v právnej literatúre často hodnotená kriticky. Zatiaľ čo niektorí autori poukazujú na špecifické bezpečnostné okolnosti Blízkeho východu a argumentujú, že v určitých situáciách môže byť eliminácia strategickej hrozby považovaná za legítimnú, väčšina právnej doktríny zastáva názor, že použitie sily proti potenciálnej budúcej hrozbe nie je zlučiteľné s reštriktívnym výkladom práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN.⁵⁴

⁵³ COHEN, A. Israel and the Bomb. New York: Columbia University Press, 1998, s. 231 a nasl.

⁵⁴ GRAY, C. International Law and the Use of Force. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150.

Aj medzinárodná reakcia na izraelský útok bola výrazne kritická. Bezpečnostná rada OSN prijala rezolúciu 487 (1981), v ktorej útok jednomyseľne odsúdila ako porušenie Charty OSN a medzinárodného práva. Rezolúcia zároveň zdôraznila, že Irak má právo rozvíjať jadrový program na mierové účely pod dohľadom Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu.⁵⁵ S ohľadom na uvedené dodávam, že prípad Osirak sa v právnej literatúre často uvádza ako významný príklad ilustrujúci, že preventívne použitie sily voči vzdialeným alebo hypotetickým hrozbám nie je v súčasnom medzinárodnom práve všeobecne akceptované.

5.4 Invázia do Iraku (2003)

Invázia do Iraku v roku 2003 predstavuje jeden z najvýraznejších príkladov pokusu odôvodniť použitie sily preventívnou logikou v súčasnom medzinárodnom práve. Operáciu Iracká sloboda uskutočnila koalícia vedená Spojenými štátmi americkými a Spojeným kráľovstvom. Jej odôvodnenie vychádzalo predovšetkým z tvrdenia, že režim Saddáma Husajna predstavuje vážnu hrozbu pre medzinárodnú bezpečnosť, a to vzhľadom na podozrenie z vývoja a držby zbraní hromadného ničenia a možné prepojenie na teroristické skupiny.⁵⁶

Túto argumentáciu je potrebné vnímať v súvislosti so širším prístupom, ktorý Spojené štáty formulovali v Národnej bezpečnostnej stratégii z roku 2002. V nej sa presadzovala téza, že štát nemusí vyčkávať, až sa hrozba stane bezprostrednou, ak existuje vážne riziko, že v budúcnosti prerastie do útoku s mimoriadne závažnými následkami.⁵⁷ Práve v tomto bode však vidím zásadný problém z pohľadu medzinárodného práva, keďže takto formulovaná preventívna logika nepochybne posúva hranice sebaobrany nad rámec tradične vyžadovanej bezprostrednosti hrozby.

Podľa očakávania, aj reakcia medzinárodného spoločenstva bola prevažne kritická. Viaceré štáty spochybňovali, že by na použitie sily existoval dostatočný právny základ bez nového výslovného poverenia Bezpečnostnej rady OSN. Aj preto sa tento prípad v právnej doktríne spravidla uvádza ako výrazný príklad toho, že široko koncipovaná tzv.

⁵⁵ United Nations Security Council. Resolution 487 (1981). Adopted at the 2288th meeting, 19 June 1981. S/RES/487 (1981).

⁵⁶ BELLAMY, A. J. International Law and the War with Iraq. *Melbourne Journal of International Law*, 2003, roč. 4, č. 2, s. 497 a nasl.

⁵⁷ The National Security Strategy of the United States of America. Washington, D.C.: The White House, September 2002, s. 15 a nasl.

preventívna sebaobrana si v súčasnom medzinárodnom práve nezískala všeobecné uznanie.⁵⁸ Záverom môžem skonštatovať, že invázia do Iraku podľa môjho názoru nastavuje limity a prináša varovania pred extenzívnym výkladom práva na sebaobranu, ktoré by bolo založené na neurčitých a budúcich hrozbách.

5.5 Izraelský útok na zariadenie Al-Kibar v Sýrii (2007)

Ďalším príkladom preventívne orientovaného použitia sily, na ktorý by som chcel poukázať, je izraelský útok na sýrske zariadenie Al-Kibar v septembri 2007 (známy aj ako operácia Orchard). Cieľom útoku bol objekt, ktorý bol spájaný s výstavbou jadrového reaktora, pričom sa zároveň predpokladalo, že na projekte participovala aj Severná Kórea.⁵⁹ Ak by som mal porovnať túto operáciu s už uvedeným prípadom útoku na Osirak, v aktuálnom prípade nebol zásah bezprostredne sprevádzaný otvorenou verejnou právnou argumentáciou. Izrael dlhý čas zachovával oficiálnu mlčanlivosť a operáciu verejne potvrdil až s výrazným časovým odstupom.

Z pohľadu medzinárodného práva je tento prípad zaujímavý predovšetkým tým, že išlo o zásah proti objektu, ktorý mal podľa dostupných tvrdení predstavovať budúcu strategickú hrozbu, nie o reakciu na prebiehajúci alebo bezprostredne hroziaci ozbrojený útok. Aj v tomto prípade preto vyvstala otázka, či bolo možné takýto zásah podriaďiť pod výkon sebaobrany podľa čl. 51 Charty OSN. V odbornej literatúre spravidla prevažuje negatívne hodnotenie súladu tohto útoku s Chartou OSN, hoci hodnotenie býva opatrnejšie než pri Osiraku, najmä vzhľadom na neúplnosť verejne dostupných informácií o samotnom zariadení a jeho účele.⁶⁰

Veľmi zaujímavo v tomto prípade vyznieva aj medzinárodná reakcia. Kým útok na Osirak bol sprevádzaný jednoznačným odsúdením zo strany Bezpečnostnej rady OSN, v prípade Al-Kibar k prijatiu porovnateľnej rezolúcie nedošlo. Diplomatická odozva bola citeľne zdržanlivejšia a celý incident nevyvolal takú intenzívnu právnú ani politickú

⁵⁸ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 56 a nasl.

⁵⁹ Pozri International Atomic Energy Agency. *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic*. Report by the Director General. Vienna: IAEA, 24 May 2011. GOV/2011/30.

⁶⁰ CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021, s. 585 a nasl.

reakciu, aká by sa dala očakávať pri striktno formalistickom prístupe k zákazu použitia sily. Aj preto sa prikláňam k záveru, že praktické hodnotenie tzv. preventívneho použitia sily nebýva vždy determinované iba právnymi kritériami. Ale, vo významnej miere ho ovplyvňuje aj konkrétny bezpečnostný a geopolitický kontext.

5.6 Operácie proti ISIS a doktrína „unable or unwilling“

Významným impulzom pre novšie úvahy o rozsahu práva na sebaobranu sú aj vojenské operácie vedené proti organizácii ISIS po roku 2014. Po rozsiahlych útokoch tejto ozbrojenej skupiny na území Iraku požiadala iracká vláda o medzinárodnú pomoc. Na tomto základe začala koalícia vedená Spojenými štátmi uskutočňovať vojenské zásahy nielen na irackom území, ale aj proti cieľom nachádzajúcim sa v susednej Sýrii.⁶¹ Právna argumentácia štátov zapojených do operácií vychádzala predovšetkým z kolektívnej sebaobrany Iraku, keďže útoky ISIS mali pôvod v činnosti organizácie pôsobiacej cez hranice dvoch štátov a sýrske územie slúžilo ako zázemie pre ďalšie operácie tejto skupiny.

Boli to práve zásahy na území Sýrie, ktoré otvorili jednu z najdiskutovanejších otázok súčasného *ius ad bellum*. Keďže sýrska vláda s pôsobením zahraničných ozbrojených síl na svojom území v relevantnom rozsahu nesúhlasila, časť štátov začala svoju argumentáciu opierať aj o doktrínu označovanú ako „unable or unwilling“. Podľa nej môže byť použitie sily proti neštátnym aktérom na území cudzieho štátu právne odôvodnené v situácii, keď teritoriálny štát nie je schopný alebo ochotný zabrániť tomu, aby sa jeho územie využívalo na ozbrojené útoky.⁶²

V odbornej literatúre neexistuje zhoda ani o presnom obsahu tejto doktríny, ani o jej normatívnom postavení. Zástancovia zdôrazňujú, že tradičný výklad pravidiel o sebaobrane nezodpovedá situáciám, v ktorých ozbrojené útoky uskutočňujú neštátni aktéri operujúci z územia štátu, ktorý ich nedokáže efektívne kontrolovať. Kritické hlasy naopak upozorňujú, že uznanie takejto doktríny by mohlo oslabiť zákaz použitia sily a princíp územnej zvrchovanosti, keďže by štátom poskytovalo príliš široký priestor na subjektívne posúdenie toho, či je iný štát

⁶¹ UNITED NATIONS. Letter dated 23 September 2014 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the Secretary-General. New York: United Nations, 23 September 2014. UN Doc. S/2014/695.

⁶² DEEKS, A. S. 'Unwilling or Unable': Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense. Virginia Journal of International Law, 2012, roč. 52, č. 3, s. 483 a nasl.

„neschopný“ alebo „neochotný“ konať.⁶³ Podľa môjho názoru, koncepcia „*unable or unwilling*“ akiste predstavuje pokus reagovať na bezpečnostnú realitu konfliktov s neštátnymi aktérmi, no na druhej strane sa domnievam, že až príliš rozširuje priestor pre jednostranné použitie sily bez výslovného poverenia Bezpečnostnej rady OSN, a preto nie som presvedčený o jej súlade s čl. 51 Charty OSN.

Podobne, aj doterajší vývoj skôr nasvedčuje tomu, že hoci sa odkaz na doktrínu „*unable or unwilling*“ objavil v praxi viacerých štátov, zatiaľ nemožno presvedčivo skonštatovať, že sa z nej stalo ustálené pravidlo obyčajového medzinárodného práva. Prax v tejto oblasti nie je dostatočne jednotná a rovnako absentuje aj *opinio iuris*. Z tohto dôvodu sa operácie proti ISIS v súčasnosti spravidla nevnímajú ako dôkaz všeobecného prijatia tejto doktríny, ale skôr ako prejav prebiehajúceho a stále neuzavretého vývoja právnej argumentácie v oblasti sebaobrany proti neštátnym aktérom.⁶⁴

5.7 Turecké operácie v Sýrii (2016 a neskôr)

Turecké vojenské operácie na severe Sýrie predstavujú ďalší dôležitý príklad toho, ako sa v praxi štátov posúva argumentácia založená na sebaobrane voči neštátnym ozbrojeným aktérom. Počnúc operáciou *Euphrates Shield* v roku 2016, neskôr *Olive Branch* v roku 2018 a *Peace Spring* v roku 2019, Ankara opakovane použila ozbrojenú silu na sýrskom území, a to proti ISIS a proti kurdským ozbrojeným zoskupeniam (najmä YPG, ktoré dlhodobo spája s PKK).⁶⁵ Turecká vláda tieto zásahy prezentovala ako reakciu na cezhraničné bezpečnostné hrozby a raketové či iné útoky smerujúce na jej územie.

Z pohľadu skúmanej problematiky je podstatné to, že Turecko neargumentovalo iba všeobecnou potrebou ochrany hraníc, ale výslovne sa odvolávalo na čl. 51 Charty OSN. V listoch adresovaných Bezpečnostnej rade OSN zdôrazňovalo, že sýrske územie sa stalo priestorom,

⁶³ BRUNNÉE, J. – TOOPE, S. J. Self-Defence Against Non-State Actors: Are Powerful States Willing but Unable to Change International Law? *International and Comparative Law Quarterly*, 2018, roč. 67, č. 2, s. 263 a nasl.

⁶⁴ CORTEN, O. The ‘Unwilling or Unable’ Test: Has It Been, and Could It Be, Accepted? *Leiden Journal of International Law*, 2016, roč. 29, č. 3, s. 777 a nasl.

⁶⁵ UNITED NATIONS. Letter dated 24 August 2016 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2016/723, 24 August 2016 a UNITED NATIONS. Letter dated 9 October 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2019/804, 9. október 2019.

z ktorého ozbrojené skupiny vykonávajú útoky ohrozujúce tureckú bezpečnosť, pričom sýrska vláda nie je schopná takýmto aktivitám účinne zabrániť. V tejto argumentácii môžeme vidieť zreteľnú logiku doktríny „*unable or unwilling*“. Aj keď treba pripustiť, že Ankara ju nie vždy používala terminologicky úplne konzistentne.

Aj v tomto prípade medzinárodná reakcia nebola jednotná ani jednoznačná. Niektoré štáty zdôrazňovali legitímne bezpečnostné záujmy Turecka, iné upozorňovali, že rozsah a intenzita zásahov prekračujú rámec nevyhnutnej obrany a zasahujú do územnej integrity Sýrie. Bezpečnostná rada OSN síce prijala rezolúciu, ale táto neposkytla jednoznačné potvrdenie alebo naopak jednoznačné odmietnutie tureckého právneho postoja.⁶⁶

Podľa môjho názoru je prípad tureckých operácií zaujímavý aj tým, že ukazuje limity argumentu „*unable or unwilling*“ v praxi. Na jednej strane ho nemožno úplne abstrahovať od opakovaných bezpečnostných incidentov na turecko-sýrskej hranici. Na druhej strane však platí, že čím širšie štát poukazuje na hrozbu a drží vojenskú prítomnosť na cudzom území, tým ťažšie sa takýto postup zmestí do klasického rámca bezprostrednej a nevyhnutnej sebaobrany. Preto aj tu skôr vidím spornú tendenciu v praxi, než ustálené pravidlo obyčajového medzinárodného práva.

5.8 Zabitie generála Solejmáního (2020)

Dronový útok Spojených štátov z 3. januára 2020 pri bagdadskom letisku, pri ktorom zahynul generál Qassem Solejmání, predstavuje jeden z najspornejších prípadov novej praxe v oblasti sebaobrany. Solejmání bol vysokopostaveným vojenským predstaviteľom Iránu a kľúčovou osobou pri koordinácii regionálnych operácií jednotiek al-Quds. Práve preto americká administratíva tvrdila, že jeho eliminácia bola nevyhnutná na odvrátenie ďalších útokov proti americkému personálu a záujmom na Blízkom východe.⁶⁷

Právna argumentácia Spojených štátov sa opierala o predstavu anticipačnej sebaobrany, teda o možnosť použiť silu ešte pred uskutočnením ďalšieho útoku, ak je hrozba dostatočne bezprostredná. Problémom však bolo, že americká strana verejne neposkytla presvedčivé

⁶⁶ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. S/PV.8645.

⁶⁷ UNITED NATIONS. Letter dated 8 January 2020 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2020/20, 8. január 2020.

a konkrétne dôkazy o tom, že pripravované útoky mali skutočne bezprostredný charakter v zmysle reštriktívneho výkladu čl. 51 Charty OSN. Práve na tejto otázke sa následne lámala väčšina právnych analýz.⁶⁸

Okrem toho, problémom akiste bolo aj to, že k zásahu došlo na území Iraku bez jeho súhlasu. Spor sa tak netýkal iba materiálnych podmienok sebaobrany, ale aj rešpektovania irackej suverenity. V tomto ohľade má význam aj to, že ak by sa aj prijala širšia interpretácia sebaobrany voči iránskym aktivitám, stále by zostávala otvorená otázka, či použitie sily na území tretieho štátu splňalo podmienky nevyhnutnosti a proporcionality.

Reakcia štátov a doktríny bola značne rozdelená. Niektorí autori zdôrazňovali špecifický bezpečnostný kontext a postavenie Solejmáního v sieti iránskych operácií. Prevažujúca časť odbornej literatúry však ostala skeptická a upozorňovala, že príliš voľné chápanie bezprostrednosti by mohlo prakticky vyprázdniť hranicu medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou.⁶⁹ Berúc do úvahy uvedené, zabitie Solejmáního vnímam skôr ako príklad expanzívnej argumentácie o sebaobrane než ako presvedčivý precedens jej legálneho rozšírenia.

5.9 Rusko a Ukrajina (2022 a neskôr)

Invázia Ruskej federácie na Ukrajinu z februára 2022 predstavuje jeden z najvýznamnejších súčasných príkladov pokusu o využitie právneho jazyka sebaobrany na ospravedlnenie rozsiahleho použitia sily. Moskva svoju vojenskú operáciu formálne oprela o viacero tvrdení, najmä o ochranu obyvateľstva Donbasu a o kolektívnu sebaobranu „Doneckej ľudovej republiky“ a „Luhanskej ľudovej republiky“, ktoré krátko predtým uznala za nezávislé štáty. V oficiálnej komunikácii adresovanej OSN sa odvolávala na čl. 51 Charty OSN a prezentovala svoje konanie ako reakciu na údajnú hrozbu a pokračujúce násilie zo strany Ukrajiny.⁷⁰

Prevažná časť štátov, ako aj odbornej literatúry však ruské odôvodnenie odmietla a kvalifikovala inváziu ako porušenie zákazu použitia

⁶⁸ MILANOVIC, M. The Soleimani Strike and Self-Defence Against an Imminent Armed Attack. EJIL: Talk!

⁶⁹ O'CONNELL, M., E. The Killing of Soleimani and International Law. EJIL: Talk!

⁷⁰ UNITED NATIONS. Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council, S/2022/154, 24. február 2022.

sily podľa čl. 2 ods. 4 Charty OSN. Mimoriadny význam mala aj reakcia MSD v konaní podľa Dohovoru o genocíde, v ktorom súd v marci 2022 nariadil Ruskej federácii okamžite pozastaviť vojenské operácie na území Ukrajiny.⁷¹ Hoci predmet tohto konania nebol totožný s plným posúdením *ius ad bellum*, rozhodnutie výrazne posilnilo medzinárodnoprávne odmietnutie ruskej pozície.

Vo svetle uvedeného, konflikt na Ukrajine ukazuje, že diskusia o tzv. preventívnej či anticipačnej sebaobrane nie je len technickou otázkou výkladu čl. 51 Charty OSN, ale aj otázkou odolnosti medzinárodného práva voči jeho účelovej interpretácii.

5.10 Izrael, Spojené štáty a Irán (2024 a neskôr)

Eskalácia medzi Izraelom a Iránom od roku 2024 otvorila ďalšiu vrstvu diskusie o rozsahu sebaobrany v podmienkach regionálne prepojeného konfliktu. Bezprostredným impulzom sa stal izraelský útok z 1. apríla 2024 na iránsky diplomatický areál v Damasku, po ktorom Irán 13. apríla 2024 pristúpil k rozsiahlemu útoku dronmi a raketami smerujúcimi na izraelské územie. Irán tento krok formálne oznámil Bezpečnostnej rade OSN ako výkon vlastného práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN.⁷²

Už samotná právna kvalifikácia týchto udalostí je však sporná. Na jednej strane bol útok na iránsky diplomatický areál v Damasku zo strany viacerých štátov a predstaviteľov OSN široko kritizovaný ako zásah do chránených diplomatických priestorov a ako možné porušenie medzinárodného práva,⁷³ čo posilňuje iránsky argument, že išlo o zásah proti chráneným štátnym priestorom. Na druhej strane z toho ešte automaticky nevyplýva, že každý následný vojenský úder voči Izraelu spĺňal podmienky nevyhnutnosti a proporcionality v zmysle čl. 51 Charty OSN. Medzi existenciou protiprávneho predchádzajúceho zásahu a zákonnosťou následnej ozbrojenej odpovede preto nemožno robiť priamu skratku.

⁷¹ INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation), Order of 16 March 2022, I.C.J. Reports 2022, s. 211 a nasl.

⁷² UNITED NATIONS. Letter dated 13 April 2024 from the Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2024/305, 16. apríl 2024.

⁷³ <https://press.un.org/en/2024/sc15650.doc.htm>

Do opatrení proti iránskemu útoku sa zároveň zapojili aj ďalšie štáty, najmä Spojené štáty a Spojené kráľovstvo. Tým sa právna situácia ešte viac skomplikovala, keďže do popredia vystúpili otázky kolektívnej sebaobrany, rozsahu pomoci tretích štátov a prípustnosti obranných opatrení prijímaných v reálnom čase proti prebiehajúcemu útoku. Táto rovina však neskôr neostala iba pri obranných zásahoch proti iránskym strelám a dronom, keďže v ďalšej fáze konfliktu prešli Izrael a Spojené štáty k priamym úderom proti cieľom na iránskom území.

Výrazný zlom nastal 28. februára 2026, keď Spojené štáty americké v koordinácii s Izraelom uskutočnili rozsiahle údery proti iránskym vojenským a jadrovým cieľom v rámci operácie označovanej ako *Epic Fury*. Podľa dostupných správ bol pri úvodných úderoch zabitý aj Najvyšší vodca Alí Chamenei.⁷⁴ Irán následne reagoval raketovými útokmi proti Izraelu a ďalším cieľom v regióne. V nasledujúcich dňoch došlo aj k vážnemu narušeniu bezpečnosti lodnej dopravy v Hormuzskom prielive. K 18. marcu 2026⁷⁵ konflikt nadobudol charakter intenzívneho ozbrojeného stretu s vysokými civilnými stratami.⁷⁶

Spojené štáty a Izrael svoje konanie odôvodňujú individuálnou a kolektívnou sebaobranou voči hrozbe vyplývajúcej z iránskych vojenských kapacít a jadrového programu, pričom argumentácia smeruje k širšiemu výkladu kritéria bezprostrednosti. Irán naopak kvalifikuje tieto kroky ako akt agresie a uplatňuje nárok na odvetné opatrenia v rámci práva na sebaobranu.

Domnievam sa, že z právneho hľadiska ide o vysoko kontroverznú situáciu. Obrana proti priamym raketovým útokom je vo všeobecnosti subsumovateľná pod čl. 51 Charty OSN. Naopak, rozsiahle ofenzívne operácie vedené na území Iránu, zamerané na jadrovú infraštruktúru a vojenské velenie, sa približujú konceptu preventívneho použitia sily proti budúcej hrozbe.⁷⁷ Rozlíšenie medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou sa v tomto kontexte výrazne oslabuje.

Medzinárodné reakcie ostávajú výrazne polarizované. Kým časť západných štátov izraelsko-americké operácie podporuje alebo toleruje, iné štáty ich označujú za porušenie zákazu použitia sily. Štáty globálneho Juhu a viaceré moslimské krajiny ich vo veľkej miere kritizujú

⁷⁴ <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/israel-us-launch-strikes-iran-2026-02-28/>

⁷⁵ Dátum finalizácie prípravy článku.

⁷⁶ <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-weighs-military-reinforcements-iran-war-enters-possible-new-phase-2026-03-18/>

⁷⁷ Porovnaj GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150 a nasl.

ako protiprávne. Bezpečnostná rada OSN pritom neostala úplne paralyzovaná, keďže 11. marca 2026 prijala rezolúciu 2817 (2026) odsudzujúcu iránske útoky proti regionálnym susedom.⁷⁸ Hoci sa Čína a Rusko zdržali, nepoužili veto, čo potvrdzuje, že Bezpečnostná rada OSN napriek polarizácii dokázala prijať rezolúciu s jasným odsúdením iránskych akcií.

Domnievam sa, že prípadové štúdie, na ktoré som poukázal ukazujú pomerne konzistentný obraz praxe štátov. Hoci sa v rôznych historických aj súčasných situáciách opakovane objavujú snahy opierať použitie sily o preventívnu logiku, tieto pokusy zatiaľ nevedli k jej všeobecnému prijatiu v rámci práva na sebaobranu. Kľúčové pritom ostáva rozlíšenie medzi anticipačnou sebaobranou, viazanou na bezprostrednú a neodvratnú hrozbu, a tzv. preventívnou sebaobranou smerujúcou proti vzdialenejšiemu riziku, keďže práve absencia bezprostrednosti podľa môjho názoru zásadne bráni jej subsumovaniu pod čl. 51 Charty OSN. Jednotlivé prípady zároveň naznačujú, že hodnotenie použitia sily v praxi nie je determinované výlučne právnymi kritériami, ale v nemalej miere závisí aj od konkrétneho bezpečnostného a geopolitického kontextu.

Napriek tomu však nevidím dostatočne jednotnú prax ani presvedčivú *opinio iuris*, ktoré by umožňovali hovoriť o vzniku novej obvyčajovej normy legitimizujúcej preventívne použitie sily, pričom novšie tendencie spojené s operáciami proti neštátnym aktérom a doktrínou „*unable or unwilling*“ skôr vnímam ako prejav prebiehajúceho a zatiaľ neuzavretého vývoja než ako dôkaz jeho stabilizácie.

6 Technologický vývoj a tlak na flexibilnejší výklad bezprostrednosti

Jedným z najvýraznejších impulzov súčasnej diskusie o hraniciach sebaobrany v medzinárodnom práve je nepochybne technologická premena bezpečnostného prostredia. Klasický model *ius ad bellum*, vybudovaný na Charte OSN a následne rozvíjaný judikatúrou a doktrínou, vznikol v období, keď bolo možné útok ozbrojených síl spravidla identifikovať s väčším časovým predstihom a priestorom na politické i vojenské rozhodovanie. Dnes však štáty čelia hrozbám, ktoré sa môžu materializovať podstatne rýchlejšie, prípadne v takých formách, ktoré sťažujú ich včasnú identifikáciu, pripočítateľnosť aj právnu

⁷⁸ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. SC/16315.

kvalifikáciu. Ide najmä o balistické a hypersonické nosiče, diaľkovo vedené úderné systémy, autonómne prostriedky a kybernetické operácie schopné ochromiť kritickú infraštruktúru v priebehu veľmi krátkeho času.⁷⁹

Práve táto zmena objektívne skracuje časový úsek medzi rozpoznaním hrozby a jej možným naplnením. V minulosti mohol byť pojem bezprostrednosti spájaný najmä s časovou blízkosťou ozbrojeného útoku. V súčasnom prostredí však časové kritérium samo osebe nemusí postačovať. Ak by sa totiž bezprostrednosť posudzovala výlučne podľa toho, či útok nastane „už o chvíľu“, medzinárodné právo by mohlo štát postaviť pred situáciu, v ktorej by efektívna obrana už fakticky nebola možná. Práve na tento problém reaguje časť modernej doktríny, ktorá sa pokúša tradičný koncept bezprostrednosti nanovo interpretovať s prihliadnutím na povahu nových hrozieb.⁸⁰

Významným príspevkom v tomto smere je podľa môjho názoru predovšetkým štúdia Schmitta, podľa ktorého nemožno hodnotenie bezprostrednosti redukovat' na mechanické časové kritérium. V centre jeho úvahy stojí otázka, či štát nedospel do „posledného okna príležitosti“ konať účinne na svoju obranu. Ak by sa totiž čakalo na neskorší moment, obrana by už mohla byť prakticky bezúčelná alebo neprimerane riskantná. Schmitt týmto prístupom neobhajuje všeobecné právo na preventívne použitie sily proti vzdialeným hrozbám, ale upozorňuje, že v určitých situáciách môže byť tradičné chápanie bezprostrednosti príliš rigidné na to, aby zodpovedalo súčasným operačným realitám.⁸¹ Uvedené však vnímam do značnej miery rezervovane, keďže takto formulované kritérium „posledného okna príležitosti“ posúva podľa môjho názoru ťažisko posúdenia z objektívnej bezprostrednosti útoku na strategický odhad štátu. Tým sa bezprostrednosť môže meniť z obmedzujúceho právneho štandardu na pružný argument legitimizujúci skoršie použitie sily.

Podobné uvažovanie ako u Schmitta môžeme vidieť aj u Bethlehem, ktorý zdôrazňuje, že hodnotenie bezprostrednosti má byť

⁷⁹ SCHMITT, M., N. Preemptive Strategies in International Law, Michigan Journal of International Law, 2003, roč. 24, č. 2, s. 513 a nasl.

⁸⁰ Pozri napr. SCHMITT, M., N. Preemptive Strategies in International Law, Michigan Journal of International Law, 2003, roč. 24, č. 2, s. 513 a nasl., resp. ROCKEFELLER, M., L. The Imminent Threat Requirement for the Use of Preemptive Military Force: Is It Time for a Non-Temporal Standard?, Denver Journal of International Law and Policy, 2004, roč. 33, č. 1, s. 131 a nasl.

⁸¹ SCHMITT, M., N. Preemptive Strategies in International Law, Michigan Journal of International Law, 2003, roč. 24, č. 2, s. 534.

založené na širšom súbore faktorov a nemožno ho zužovať len na časovú blízkosť útoku. Navrhuje preto viacfaktorový prístup, v rámci ktorého treba prihliadať napríklad na povahu hrozby, pravdepodobnosť útoku, schopnosti útočiaceho aktéra, predchádzajúci vzorec jeho správania či na otázku, či existuje iná reálna možnosť odvrátenia útoku. Aj keď Bethlehemove návrhy vznikli primárne v kontexte ozbrojených útokov neštátnych aktérov, ich širší význam spočíva v tom, že smerujú k funkčnému, a nie čisto chronologickému chápaniu bezprostrednosti.⁸² Práve tento funkčný prístup však podľa môjho názoru oslabuje normatívnu určitosť pojmu bezprostrednosti, keďže doň vnáša viacero premenných založených na prognóze a rizikovom hodnotení. V dôsledku toho sa môže stierať hranica medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou, čo je z pohľadu systému Charty OSN mimoriadne citlivé.

Technologický tlak na flexibilnejší výklad bezprostrednosti sa osobitne prejavuje v oblasti kybernetických operácií. Tieto totiž môžu byť vedené tak, aby ich príprava zostala dlhý čas skrytá, zatiaľ čo ich účinky sa môžu prejaviť náhle a vo veľkom rozsahu. Odborná diskusia preto čoraz častejšie kladie otázku, či možno tradičné parametre sebaobrany bezo zvyšku preniesť aj do digitálneho prostredia. Tallinn Manual 2.0 v tomto smere síce nepredstavuje prameň pozitívneho práva, no ako vplyvná expertná kodifikácia výstižne ukazuje, že pri posudzovaní kybernetických operácií narastá význam kontextu, pravdepodobných následkov a faktickej možnosti reagovať včas.⁸³ Práve kybernetický priestor odhaľuje, že čisto lineárna predstava útoku ako jednorazovej kinetickej udalosti je dnes často neudržateľná. Avšak, ani osobitosti kybernetického priestoru podľa môjho názoru samy osebe neodôvodňujú uvoľnenie právnych podmienok sebaobrany.⁸⁴ Skôr poukazujú na rastúcu náročnosť ich aplikácie v prostredí vysokej neistoty, čo by malo viesť k väčšej opatrnosti, nie k oslabeniu reštriktívnych limitov použitia sily.

V kontexte vyššie uvedeného dodávam, že expanzívnejšie doktrínálne prístupy doteraz nezískali jednoznačnú prevahu ani v judikatúre MSD, ani v dostatočne jednotnej praxi. Práve naopak, značná časť literatúry upozorňuje, že príliš voľné chápanie bezprostrednosti by mohlo viesť k rozmazaniu hranice medzi anticipačnou a tzv. preventívnou

⁸² BETHLEHEM, D. Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors. *American Journal of International Law*, 2012, roč. 106, č. 4. s. 769 a nasl.

⁸³ Porovnaj SCHMITT, M., N. (gen. ed.), *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.

⁸⁴ Pozri aj JANKUV, J. a kol. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. s. 281.

sebaobranou. Takýto posun by bol z hľadiska systému Charty OSN mimoriadne citlivý, pretože by oslabil výnimočný charakter sebaobrany ako úzko vymedzenej výnimky zo zákazu použitia sily.⁸⁵

Záverom by som rád skonštatoval, že technologický vývoj síce vytvára silný argument pre opätovné premyslenie spôsobu, akým sa bezprostrednosť vykladá, no sám osebe ešte neposkytuje dostatočný základ pre uznanie všeobecného práva na preventívne použitie sily proti nebezprostredným hrozbám. Skôr vedie k záveru, že tradičné kritérium bezprostrednosti nemožno chápať výlučne mechanicky a izolovane od operačného kontextu. To však ešte neznamená, že by bolo možné rezignovať na jeho reštriktívnu funkciu. Práve naopak, čím sú technológie rýchlejšie, deštruktívnejšie a menej predvídateľné, tým väčší význam má zachovanie prísnych právnych limitov, ktoré majú zabrániť tomu, aby sa logika sebaobrany nestala iba zámienkou pre legalizáciu preventívnej vojny.

7 Formuje sa nová obyčajová norma?

Otázka, či sa v oblasti anticipačnej alebo dokonca tzv. preventívnej sebaobrany formuje nová obyčajová norma medzinárodného práva, patrí k najcitlivejším bodom celej diskusie o použití sily. V tejto súvislosti už totiž nejde iba o výklad čl. 51 Charty OSN alebo o hodnotenie jednotlivých doktrínálnych pozícií, ale o podstatne zásadnejší problém: či sa normatívna architektúra *ius ad bellum* fakticky mení prostredníctvom správania štátov. Takáto otázka si vyžaduje zvýšenú opatrnosť. Pri úvahe o vzniku novej obyčaje totiž nestačí identifikovať niekoľko prípadov, v ktorých sa štáty odvolali na širšie chápanie sebaobrany. Potrebne je preukázať relatívne konzistentnú a reprezentatívnu prax (*usus longaevus*) sprevádzanú presvedčením o právnej záväznosti takéhoto postupu (*opinio iuris*). Bez súbehu týchto dvoch prvkov nemožno hovoriť o vzniku novej všeobecnej normy, ale nanajvýš o pretrvávajúcom normatívnom spore.

Práve tu sa podľa môjho názoru ukazuje, že argument o údajne prebiehajúcej transformácii obyčajového práva býva v literatúre aj v politickej argumentácii neraz nadhodnotený. Skutočnosť, že niektoré štáty v určitých situáciách presadzujú extenzívnejší výklad sebaobrany, ešte

⁸⁵ Pozri napr. DEEKS, A., S. Taming the Doctrine of Pre-Emption, in WELLER, M. (ed.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 661 – 688.

sama osebe neznamená, že sa tým automaticky vytvára nové pravidlo všeobecného medzinárodného práva. V oblasti použitia sily navyše treba byť pri takýchto záveroch ešte zdržanlivejší než inde, pretože ide o jednu z najcitlivejších oblastí medzinárodného právneho poriadku, v ktorej sa jednotlivé štátne tvrdenia často formulujú účelovo, pod tlakom konkrétnej krízy a bez širšej podpory ostatných aktérov. Nie každé ospravedlnenie použitia sily je preto vhodné chápať ako prejav *opinio iuris*. Niekedy ide skôr o pokus legitimizovať výnimočný krok *ex post*.⁸⁶

Navyše, ak sa pozrieme na súčasný stav diskusie, tento vykazuje skôr pluralitu prístupov než konsolidáciu pravidla. Na jednej strane stojí reštriktívna línia, ktorú reprezentuje významná časť doktríny a s ňou kompatibilné jadro judikatúry MSD. Gray dlhodobo upozorňuje, že rozšírenie sebaobrany za rámec skutočne prebiehajúceho alebo bezprostredne hroziaceho ozbrojeného útoku by znamenalo zásadné oslabenie zákazu použitia sily ako základného princípu Charty OSN.⁸⁷ Corten podobne zdôrazňuje, že v tejto oblasti nemožno zamieňať politickú alebo strategickú presvedčivosť určitého konania s jeho právnou prípustnosťou.⁸⁸ Ruys zasa na základe rozsiahlej analýzy praxe po roku 1945 dospieva k záveru, že ani po 11. septembri nedošlo k takému zjednoteniu praxe a *opinio iuris*, ktoré by umožňovalo hovoriť o všeobecnom prijatí anticipačnej či tzv. preventívnej sebaobrany v širšom zmysle.⁸⁹

Ako bolo naznačené, túto reštriktívnu líniu podporuje aj samotný MSD, hoci nie vždy výslovne na úrovni otázky anticipačnej sebaobrany. Ako bolo poukázané v kapitolách vyššie, jeho judikatúra systematicky viaže výkon práva na sebaobranu na existenciu ozbrojeného útoku a zároveň dôsledne trvá na požiadavkách nevyhnutnosti a proporcionality. Súd síce neposkytol kategorické stanovisko k tomu, či je anticipačná sebaobrana za určitých mimoriadnych okolností možná, no rozhodne ani nevytvoril interpretačný priestor pre všeobecnú akceptáciu voľnejšieho prístupu. Ak sa pozrieme na jeho rozhodovaciu líniu ako na celok, skôr potvrdzuje tendenciu brániť extenzívnemu

⁸⁶ Porovnaj CORTEN, O. Controversies Over the Customary Prohibition on the Use of Force: A Methodological Debate, *European Journal of International Law*, 2005, roč. 16, č. 5, s. 803 a nasl.

⁸⁷ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie, Oxford University Press, Oxford 2018, s. 150.

⁸⁸ CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021, s. 420 a nasl.

⁸⁹ RUYS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 437 a nasl.

rozširovaníu výnimiek zo zákazu použitia sily než naopak. Preto sa mi javí metodologicky nepresvedčivé tvrdiť, že by sa nová obyčaj formovala v situácii, keď najvýznamnejší medzinárodný súdny orgán takýto trend ani implicitne jasne nepotvrdzuje.

Na druhej strane nemožno ignorovať ani expanzívnejšiu líniu, ktorá upozorňuje, že bezpečnostné prostredie sa mení rýchlejšie než klasické právne kategórie. V predošlej kapitole som v tejto súvislosti poukázal na postoje kapacít ako Schmitt, či Bethlehem. Dôležité je na tomto mieste zdôrazniť, že niektoré príklady z praxe, najmä po roku 2001, týmto úvahám do určitej miery poskytli politickú oporu, osobitne v súvislosti s operáciami proti teroristickým skupinám alebo s doktrínou „*unable or unwilling*“. Nemožno preto poprieť, že v systéme *ius ad bellum* existuje reálny tlak na pružnejší výklad niektorých tradičných podmienok sebaobrany.

Napriek uvedenému sa domnievam, že ani táto expanzívnejšia línia zatiaľ neprekročila prah potrebný na vznik novej všeobecnej obvyčajovej normy. Dôvodov je hneď viacero. Po prvé, samotná prax štátov nie je dostatočne jednotná. Aj tam, kde štáty použijú silu v situáciách balansujúcich na hrane anticipačnej sebaobrany, často volia opatrnú alebo viacvýznamovú právnu argumentáciu. Neraz sa vyhýbajú tomu, aby otvorene tvrdili existenciu všeobecného práva na zásah proti vzdialenejšej hrozbe. Po druhé, reakcie ostatných štátov bývajú rozpačité, selektívne alebo mlčiace, pričom práve v takto citlivej oblasti nemožno mlčanie bez ďalšieho automaticky interpretovať ako súhlas. Po tretie, samotná expanzívnejšia literatúra nie je úplne jednotná v tom, kam až má flexibilnejší výklad siahať. Inak povedané, neexistuje ani jasne vymedzený alternatívny model, ktorý by nahrádzal tradičné chápanie čl. 51 Charty OSN.

Za osobitne dôležité považujem aj to, že diskusia sa často vedie na hrane medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou, pričom práve tu vzniká najväčšie riziko pojmového aj normatívneho sklzu. Ak sa za relevantnú prax začnú považovať aj prípady založené len na všeobecnej prognóze budúcej hrozby, potom sa samotný pojem sebaobrany začne vzdďaľovať od svojej tradičnej funkcie a približovať sa strategickému manažmentu rizika. Takýto posun by bol z môjho pohľadu ťažko zlučiteľný s logikou Charty OSN. Medzinárodné právo nie je konštruované tak, aby štátom priznalo voľnú právomoc neutralizovať potenciálne budúce nebezpečenstvá podľa vlastného uváženia. Jeho základnou funkciou je práve obmedzovať priestor pre jednostranné a preventívne vojenské rozhodnutia. Ak by sa táto hranica príliš rozmazala,

vznikol by normatívny rámec, v ktorom by bolo možné takmer každé závažnejšie bezpečnostné podozrenie preklopiť do jazyka sebaobrany. To by podľa môjho názoru neznamenalolo evolúciu *ius ad bellum*, ale jeho postupnú eróziu.

Preto sa prikláňam k záveru, že doterajšie dôkazy nasvedčujú skôr pretrvávajúcej fragmentácii než vzniku novej všeobecnej normy obyčajového práva. Existuje síce tlak na flexibilnejšie chápanie bezprostrednosti a na adaptáciu práva na nové formy hrozieb, no tento tlak sa zatiaľ nepremenil na dostatočne konzistentnú a všeobecne akceptovanú normotvornú prax. Skôr než o zrod novej obvyčaje ide podľa môjho názoru o pokračujúci spor medzi dvoma koncepciami medzinárodného poriadku: jednou, ktorá kladie dôraz na stabilitu a reštriktívnosť výnimiek zo zákazu použitia sily, a druhou, ktorá uprednostňuje vyššiu mieru operačnej adaptability. V súčasnom stave vývoja však prvá z týchto koncepcií zostáva z právneho hľadiska presvedčivejšia.

Záver

Ambíciou predloženého článku bolo posúdenie otázky, či preventívne použitie sily v užšom zmysle (tzv. preventívnu sebaobranu) možno považovať za dovolené podľa súčasného medzinárodného práva. Východiskom skúmania bol právny rámec Charty OSN, osobitne zákaz použitia sily podľa čl. 2 ods. 4 a právo na individuálnu a kolektívnu sebaobranu podľa čl. 51. Práve vzťah medzi týmito ustanoveniami určuje hranice prípustného použitia ozbrojenej sily v súčasnom *ius ad bellum*.

Ťažiskom pri naplnení cieľa bola najmä analýza zodpovedajúcich ustanovení Charty OSN, judikatúry MSD, praxe štátov, pričom bokom som neponechal ani doktríny v zastúpení renomovanými expertami z oblasti. Vykonaná analýza ma doviedla k záveru, že preventívny útok proti nebezprostrednej hrozbe zostáva podľa prevažujúceho výkladu platného medzinárodného práva nedovolený. Judikatúra MSD dlhodobo potvrdzuje, že výkon práva na sebaobranu je viazaný na existenciu ozbrojeného útoku, pričom zároveň podlieha požiadavkám nevyhnutnosti a proporcionality. Hoci súd výslovne a definitívne nevyriešil otázku anticipačnej sebaobrany, jeho rozhodovacia línia neotvára priestor pre uznanie všeobecného práva na preventívne použitie sily proti vzdialenejším hrozbám.

Rovnako doktrinálna diskusia potvrdzuje, že rozhodujúci význam má odlišenie anticipačnej a tzv. preventívnej sebaobrany. Kým pri

anticipačnej sebaobrane sa diskusia sústreďuje na situácie bezprostrednej a neodvratnej hrozby, tzv. preventívna sebaobrana smeruje proti hrozbe, ktorá tento stupeň ešte nedosiahla. Práve absencia bezprostrednosti predstavuje zásadnú právnu prekážku jej subsumovania pod čl. 51 Charty OSN. Široké prijatie opačného výkladu by zároveň oslabovalo väzbu medzi sebaobranou a ozbrojeným útokom a rozširovalo by priestor pre jednostranné použitie sily na základe subjektívnych bezpečnostných odhadov.

Tento záver podporujú aj analyzované prípadové štúdie. Ukazujú, že hoci sa v praxi štátov opakovane objavujú pokusy ospravedlniť skoršie použitie sily preventívnou logikou, takéto konanie spravidla nenachádza dostatočne široké právne prijatie. Platí to pre staršie aj novšie prípady. Ani pri operáciách proti nešťátnym aktérom a pri argumentácii spojenej s doktrínou „*unable or unwilling*“ zatiaľ nemožno hovoriť o takej miere jednotnej praxe (*usus longaevis*) a *opinio iuris*, ktorá by odôvodňovala záver o vzniku novej obyčajovej normy.

Technologický vývoj nepochybne vytvára tlak na flexibilnejšie chápanie bezprostrednosti. Rýchlosť moderných zbraňových systémov, kybernetické operácie, autonómne prostriedky a skracovanie reakčného času vedú k otázke, či tradičné kritériá sebaobransy zostávajú plne funkčné. Hoci technologický vývoj a bezpečnostné prostredie vytvárajú rastúci tlak na flexibilnejšie chápanie bezprostrednosti, doteraz nedošlo ku potvrdeniu novej obyčajovej normy. Skôr sa ukazuje, že čím sú hrozby rýchlejšie, menej predvídateľné a deštruktívnejšie, tým väčší význam má zachovanie prísnych právnych limitov. Ich oslabenie by totiž zvyšovalo riziko omylu, zneužitia aj ďalšej erózie zákazu použitia sily.

Napätie medzi bezpečnostnou racionalitou a normatívnou rigiditou *ius ad bellum* preto pretrváva a pravdepodobne bude s ďalším technologickým vývojom narastať. Toto napätie však zatiaľ nevedlo k takej premene medzinárodného práva, ktorá by umožňovala považovať preventívne použitie sily proti nebezpečnej hrozbe za dovolený výkon práva na sebaobranu.

Na základe uvedeného konštatujem, že cieľ článku bol naplnený. Výskum ukázal, že súčasné medzinárodné právo ani napriek meniacemu sa bezpečnostnému a technologickému prostrediu neposkytuje dostatočný právny základ pre uznanie preventívneho použitia sily v užšom zmysle ako zákonnej formy sebaobransy. Výskumnú hypotézu preto považujem za potvrdenú.

Zoznam použitej literatúry

1. AREND, A. C., BECK, R., J. International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm. London: Routledge, 1993. ISBN 978-0415093040.
2. BELLAMY, A. J. International Law and the War with Iraq. Melbourne Journal of International Law, 2003, roč. 4, č. 2. ISSN 1444-8602.
3. BETHLEHEM, D. Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors. American Journal of International Law, 2012, roč. 106, č. 4. ISSN 0002-9300.
4. BOWETT, D., W. Self-Defence in International Law. Manchester: Manchester University Press, 1958.
5. BROWNLIE, I. International Law and the Use of Force by States. Oxford: Clarendon Press. 1963.
6. BRUNNÉE, J., TOOPE, S., J. Self-Defence Against Non-State Actors: Are Powerful States Willing but Unable to Change International Law? International and Comparative Law Quarterly, 2018, roč. 67, č. 2. ISSN 0020-5893.
7. CASSESE, A. International Law. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 9780199259397.
8. COHEN, A. Israel and the Bomb. New York: Columbia University Press, 1998. ISBN 0231104820.
9. CORTEN, O. The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021. ISBN 978-1-50994-899-4.
10. CORTEN, O. The 'Unwilling or Unable' Test: Has It Been, and Could It Be, Accepted? Leiden Journal of International Law, 2016, roč. 29, č. 3. ISSN 0922-1565.
11. CORTEN, O. Controversies Over the Customary Prohibition on the Use of Force: A Methodological Debate, European Journal of International Law, 2005, roč. 16, č. 5. ISSN 0938-5428.
12. DEEKS, A. S. 'Unwilling or Unable': Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense. Virginia Journal of International Law, 2012, roč. 52, č. 3. ISSN 0042-6571.
13. DEEKS, A., S. Taming the Doctrine of Pre-Emption, in WELLER, M. (ed.), The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law, Oxford University Press, Oxford, 2015. ISBN 978-0-19-967304-9.
14. DINSTEIN, Y. War, Aggression and Self-Defence, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. ISBN 978-1-107-19114-3.
15. FURSENKO, A., NAFTALI, T. One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro and Kennedy 1958–1964. New York: W.W. Norton, 1997. ISBN 978-0393040708.

16. GOLDSMITH, P. Legal Basis for the Use of Force Against Iraq. Statement to the House of Lords, 17 March 2003. In: Hansard, House of Lords, vol. 646, col. WA2–WA3. Dostupné na: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200203/ldhansrd/vo030317/text/30317w01.htm> cit. 4.3.2026
17. GRAY, C. International Law and the Use of Force, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. ISBN 978-01-9880-841-1.
18. GREEN, J. A. The Persistent Objector Rule in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-870421-8.
19. GREENWOOD, C. International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida and Iraq. San Diego International Law Journal, 2003, roč. 4, č. 1. ISSN 1539-7904.
20. JANKUV, J. a kol. Medzinárodné právo verejné. Prvá časť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-559-3.
21. JENNINGS, R., Y. The Caroline and McLeod Cases, American Journal of International Law, 1938, Vol. 32, č. 1. ISSN 0002-9300.
22. MILANOVIC, M. The Soleimani Strike and Self-Defence Against an Imminent Armed Attack. EJIL: Talk!, 7 January 2020. Dostupné na: <https://www.ejiltalk.org/the-soleimani-strike-and-self-defence-against-an-imminent-armed-attack/> cit. 18.3.2026.
23. O'CONNELL, M. E. "The Myth of Preemptive Self-Defense." ASIL Task Force Papers, 2002. Dostupné na: <https://www.nyccriminallawyer.com/wp-content/uploads/2014/07/oconnell.pdf> cit. 5.3.2026.
24. O'CONNELL, M., E. The Killing of Soleimani and International Law. EJIL: Talk!, 6 January 2020. Dostupné na: <https://www.ejiltalk.org/the-killing-of-soleimani-and-international-law/>. cit. 18.3.2026.
25. ORAKHELASHVILI, A. Peremptory Norms in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-929596-8.
26. OREN, M. B. Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East. New York: Oxford University Press, 2002. ISBN 9780195151749.
27. RANDELZHOFFER, A., DÖRR, O. (eds.). The Charter of the United Nations: A Commentary. Vol. I. (3. vydanie). Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-963976-2.
28. ROCKEFELLER, M., L. The Imminent Threat Requirement for the Use of Preemptive Military Force: Is It Time for a Non-Temporal Standard?, Denver Journal of International Law and Policy, 2004, roč. 33, č. 1. ISSN 0196-2035.
29. RUYS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-76664-7.

30. SADOFF, D., A. A Question of Determinacy: The Legal Status of Anticipatory Self-Defense. *Georgetown Journal of International Law*, 2009. roč. 40. ISSN 1550-5200.
31. SCHACHTER, O. *International Law in Theory and Practice*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991. ISBN 978-0792310242.
32. SCHMITT, M., N. Preemptive Strategies in International Law. *Michigan Journal of International Law*, 2003, roč. 24, č. 2. ISSN 1052-2867.
33. SCHMITT, M., N. (gen. ed.), *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, Cambridge University Press, Cambridge 2017. ISBN 978-1-107-17722-2
34. SHAW, M., N. *International Law*. 9. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. ISBN 978-1-10-873305-2.
35. SVÁK, J., MAREČEK, L. a kol. *Medzinárodné právo verejné a úvod do verejného medzinárodného práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2024. ISBN 978-80-571-0704-0.
36. TAMS, C. J. The Use of Force against Terrorists. *European Journal of International Law*, 2009. ISSN 0938-5428.
37. WEBSTER, D. Letter to Lord Ashburton of 6 August 1842, in: MOORE, J. B. (ed.). *A Digest of International Law*, vol. II. Washington: Government Printing Office, 1906. Dostupné na: <https://archive.org/details/digestofinternat02mooriala> cit. 3.3.2026.
38. WELLER, M. (ed.). *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-967304-9.
39. INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY. *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic*. Report by the Director General. Vienna: IAEA, 24 May 2011. GOV/2011/30.
40. INTERNATIONAL LAW COMMISSION. *Draft Conclusions on Identification of Peremptory Norms of General International Law (jus cogens), with Commentaries*. Yearbook of the International Law Commission. 2022. Vol. II, Part Two. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_14_2022.pdf cit. 3.3.2026
41. *The National Security Strategy of the United States of America*. Washington, D.C.: The White House, September 2002.
42. UNITED NATIONS. Letter dated 23 September 2014 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the Secretary-General. New York: United Nations. S/2014/69523. September 2014.
43. UNITED NATIONS. Letter dated 24 August 2016 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations

- addressed to the President of the Security Council, S/2016/723, 24 August 2016.
44. UNITED NATIONS. Letter dated 9 October 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2019/804, 9. október 2019.
45. UNITED NATIONS. Letter dated 8 January 2020 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2020/20, 8. január 2020.
46. UNITED NATIONS. Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council, S/2022/154, 24. február 2022.
47. UNITED NATIONS. Letter dated 13 April 2024 from the Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2024/305, 16. apríl 2024.
48. UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL.S/PV.8645. 24 október 2019.
49. UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. S/PV.9602, 14. apríl 2024.
50. UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. SC/16315, 11. marec 2026
51. UNITED NATIONS. A/79/143, 12. júl 2024.
52. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 1986.
53. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996.
54. Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 2003.
55. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, ICJ Reports 2005.
56. Reuters: Which key Iranian figures have been killed in US-Israeli strikes?
57. <https://www.reuters.com/world/middle-east/which-key-iranian-figures-have-been-killed-us-israeli-strikes-2026-03-18/> cit. 18.3.2026.
58. Reuters: US weighs military reinforcements as Iran war enters possible new phase.
59. <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-weighs-military-reinforcements-iran-war-enters-possible-new-phase-2026-03-18/> cit. 18.3.2026.

60. Briefing Security Council on Reported Israeli Attacks against Iran's Diplomatic Premises in Syria, Top UN Official Urges Efforts to Prevent Further Escalation <https://press.un.org/en/2024/sc15650.doc.htm>
cit. 18.3.2026.

EKONOMICKÁ ANALÝZA PRÁVA A JEJ UPLATNENIE PRI NASTAVOVANÍ HRANÍC ŠKODY

JUDr. Sára Zsemlyová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
sara.zsemlyova@flaw.uniba.sk

Ekonomická analýza práva a jej uplatnenie pri nastavovaní hraníc škody

Článok sa venuje ekonomickej analýze v práve, s dôrazom na jej aplikáciu v trestnoprávnej oblasti. Predmetom skúmania je využitie ekonomických prístupov pri tvorbe, výklade a hodnotení právnych noriem, ktoré majú za cieľ maximalizovať spoločenský úžitok a efektívnosť právneho systému. Autorka aplikuje jej princípy na hľadanie efektívneho modelu určovania výšky škôd ako kvalifikačného znaku skutkových podstát trestných činov. Osobitná pozornosť je zameraná na analýzu dvoch modelov určenia hraníc škody: systém fixne stanovených súm a alternatívny, relatívny model, viazaný na dynamické ekonomické ukazovatele. Každý prístup je hodnotený z pohľadu nákladov a prínosov. Z hľadiska ekonomickej efektívnosti nie je problematický samotný fixný model, ale absencia mechanizmu jeho systematickej reflexie vo vzťahu k ekonomickému vývoju. Článok tak poukazuje na výhody ekonomického prístupu pri navrhovaní legislatívnych riešení a otvára diskusiu o vhodnosti súčasnej právnej úpravy kategórií škôd v slovenskom trestnom práve.

Economic analysis of law and its application in setting the boundaries of damage

The article examines economic analysis of law, with particular emphasis on its application in criminal law. The study explores the use of economic approaches in the creation, interpretation, and evaluation of legal norms aimed at maximizing social welfare and the overall efficiency of the legal system. The author applies these principles to the analysis of models for determining the amount of damage as

a qualifying element of criminal offenses. Special attention is devoted to the comparison of two approaches to setting damage thresholds: a system of fixed statutory amounts and an alternative relative model linked to dynamic economic indicators. Each model is assessed through the lens of cost–benefit analysis. From the perspective of economic efficiency, the article argues that the primary challenge does not lie in the fixed model itself, but rather in the absence of a mechanism for its systematic reassessment in light of economic developments. The article thus highlights the value of economic analysis in legislative design and opens a discussion on the adequacy of the current regulation of damage thresholds in Slovak criminal law.

Kľúčové slová: ekonomická analýza práva, škoda, efektívnosť, fixný model, relatívny model

Key words: economic analysis of law, damage, efficiency, fixed model, relative model

<https://doi.org/10.46282/afi.2026.1.05>

Úvod

Od prijatia Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., účinného od 1. januára 2006, bola výška škody, ako kvalifikačný znak skutkových podstat trestných činov, dlhodobo viazaná na fixne určené sumy, resp. násobky. Pomyselnú deliacu čiaru medzi priestupkovou a trestnou zodpovednosťou predstavovala hranica tzv. malej škody vo výške prevyšujúcej sumu 266 €, ktorá sa v aplikačnej praxi uplatňovala takmer dve desaťročia. Po tomto období zákonodarca pristúpil k zásadnej zmene právnej úpravy – novelou Trestného zákona č. 40/2024 Z. z., účinnou od 6. augusta 2024, došlo k výraznému zvýšeniu hraníc škody, pričom hranica malej škody bola výrazne posunutá na sumu prevyšujúcu 700 €. Hoci novelizácia zachovala systém fixne stanovených hraníc škôd, jej dôsledky sa neprejavili len v normatívnej rovine, ale predovšetkým v aplikačnej praxi. Viaceré samosprávy, v období po účinnosti novely, poukazujú na nárast drobnej majetkovej kriminality, ktorá po novom nepodlieha trestnému postihu, ale je riešená v rámci priestupkového konania.¹ Uvedené tvrdenia sa objavujú najmä v mediálnych výstupoch

¹ ZÁBOJNÍKOVÁ, A. *Kriminalita v Bratislave prudko rastie. Samospráva žiada zmeny v legislatíve a viac štátnych policajtov*. Denník N, 2025. Dostupné online:

predstaviteľov miest a obcí, ktorí upozorňujú na zvýšenú administratívnu a personálnu záťaž orgánov obcí.²

Popri uvedenom sa zmena hraníc škody, prirodzene, prejavila aj v spôsobe skončenia trestných vecí, resp. v spôsobe rozhodovania orgánov činných v trestnom konaní (ďalej aj „OČTK“). Zo štatistických údajov zverejnených Generálnou prokuratúrou Slovenskej republiky vyplýva, že v období po účinnosti novely došlo k výraznému nárastu počtu trestných vecí, ktoré boli v prípravnom konaní právoplatne skončené postúpením veci príslušnému správne orgánu. Kým v predchádzajúcich rokoch sa počet takto skončených vecí pohyboval na relatívne stabilnej úrovni (približne 3000), v roku 2024, po novelizácii možno pozorovať výrazný nárast tohto ukazovateľa.³ Uvedený trend tak naznačuje, že novelizácia nemala vplyv len na právnu kvalifikáciu jednotlivých skutkov, ale aj na presun agendy a zaťaženie orgánov aplikujúcich správne právo v praxi.

Práve táto situácia vytvára priestor na interdisciplinárne uchopenie problému, ktoré umožňuje komplexnejšie posúdenie právnej úpravy z hľadiska jej efektívnosti. V zahraničnej právnej vede sa už od minulého storočia rozvíja smer *Law and Economics*, ktorý spája ekonomické a právne poznatky. Jeho cieľom je analyzovať, ako právo ovplyvňuje správanie jednotlivcov a ako možno právne normy nastaviť tak, aby viedli k ekonomicky vyváženému usporiadaniu vzťahov. Základy tohto prístupu položil Becker a Posner už v minulom storočí.⁴ Aj keď sa tento smer v zahraničí stal neoddeliteľnou súčasťou právnej vedy,

<https://dennikn.sk/4896143/kriminalita-v-bratislave-prudko-rastie-samosprava-ziada-zmeny-v-legislative-a-viac-statnych-policaajtov/> (cit. dňa 26. 1. 2026) alebo BLAŽKOVÁ, K. Maškarová hovorí o poklese kriminality, starostovia chcú prísnejšie tresty, ľudia sa necítia bezpečne. Startitup.sk, 2025. Dostupné online: <https://www.startitup.sk/maskarova-hovori-o-poklese-kriminality-starostovia-chcu-prisnejsie-tresty-ludia-sa-necitia-bezpecne/> (cit. dňa 26. 1. 2026).

² Keďže štatistické údaje o priestupkovej kriminalite na úrovni samospráv nie sú systematicky a centrálné zverejňované, tieto zdroje v súčasnosti predstavujú jeden z dostupných indikátorov aplikačných dôsledkov novely.

³ Bližšie viď tabuľka č. 2.

⁴ Pozri BECKER, G. S. *Crime and Punishment: An Economic Approach*. Journal of Political Economy, 1968, roč. 76, č. 2, s. 1–54. Dostupné online: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c3625/c3625.pdf> DOI: <https://doi.org/10.1086/259394> (cit. dňa 8. 11. 2025), POSNER, R. A. *Economic Analysis of Law*. 9. vyd. New York: Aspen Publishers, 2014, s. 25 a nasl. Dostupné online: <https://www.scribd.com/document/643067429/POSNER-Richard-Economic-Analysis-of-Law-Ninth-Edition-pdf> DOI: <https://doi.org/10.2307/1227682> cit. dňa 8. 11. 2025), HARNEY, S., MARCIANO, A. *Posner, economics and the law: from law and economics to an economic analysis of law*. In: Journal of the History of Economic Thought, Université Paris Ouest Nanterre La Défense; Université de Reims Champagne Ardenne, 2008, s. 2 a nasl. DOI: <https://doi.org/10.1017/s1053837209090208>

v slovenskom akademickom prostredí sa nevyužíva jeho potenciál naplno. Z hľadiska efektívnosti práva naň upozorňujú napríklad Čentíš a Vojtuš. Podľa nich „**pri hodnotení efektívnosti právnych noriem, inštitútov alebo práva treba vychádzať z kombinácie kritérií alebo prístupov. Ako najvhodnejšie sa javí využiť kombináciu interného prístupu s niektorým z externých prístupov k hodnoteniu efektívnosti práva, čím sa podarí získať komplexnejší a objektívnejší pohľad na efektívnosť práva, resp. jeho jednotlivých súčastí.**“⁵ Kombináciou rôznym prístupov (napr. právo a ekonómia) možno teda dospieť k objektívnejším záverom. Uvedené tak potvrdzuje vhodnosť prepojenia ekonomickej analýzy s inštitútom kategorizácie škody v trestnom práve. Aplikácia na konkrétne inštitúty trestného práva (resp. na kategorizáciu škody) doteraz v domácej literatúre absentuje. V tejto nadväznosti si článok kladie za cieľ vyplniť túto medzeru.

Je z pohľadu ekonomickej analýzy práva efektívnejšie, aby bola výška škody stanovená fixným alebo relatívnym (dynamickým) spôsobom? Efektívnosť je v rámci tohto príspevku chápaná v ekonomickom zmysle, ako snaha o maximalizáciu spoločenských prínosov a minimalizáciu spoločenských nákladov spojených s uplatňovaním trestnoprávnej represie, a to najmä prostredníctvom rámca tzv. cost-benefit analýzy.

Metodologicky príspevok vychádza z ekonomickej analýzy práva doplnenej o poznatky behaviorálnej ekonomickej teórie. Behaviorálny prístup poukazuje na limity tradičného ekonomického modelu, ktorý predpokladá, že človek ako „*homo economicus*“ koná racionálne a predvídateľne.⁶ Zohľadnením behaviorálnych prvkov bude možné presnejšie identifikovať premenné, relevantné pre posúdenie odstrašujúceho účinku trestnoprávnej úpravy, ako aj jej ekonomickej efektívnosti. Na tomto základe budú v ďalších častiach príspevku vymedzené základné charakteristiky fixného a relatívneho modelu určovania výšky škody. Pričom následne budú porovnané ich prínosy a náklady z hľadiska trestnej politiky štátu.

⁵ ČENTÍŠ, J., VOJTUŠ, F. *Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu*. In: Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 38. ISBN 978-80-571-0547-3

⁶ Pozri MCADAMS, R., ULEN, T. *Behavioral Criminal Law and Economics*. In: DE GEEST, G. (ed.). *Encyclopedia of Law and Economics*. Cheltenham, 2011, s. 2. Dostupné online: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1079&context=law_and_economics DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1299963> (cit. dňa 15. 5. 2025).

1 Ekonomická analýza práva – základné východiská a konceptuálne piliere

Ekonomická analýza práva predstavuje interdisciplinárny prístup, ktorý spája poznatky práva a ekonómie. Cieľom je analyzovať právne normy z hľadiska ich praktického účinku, spoločenského prínosu a nákladovej efektívnosti. V odbornej literatúre sa tento prístup označuje rôznymi termínmi ako *law and economics* prípadne *economic analysis of law*.⁷ Hoci medzi týmito označeniami môžu existovať drobné významové a metodologické rozdiely, v podstate majú spoločný cieľ: hľadanie odpovede na otázku, ako by malo byť právo nastavené tak, aby viedlo k čo najefektívnejšiemu usporiadaniu spoločenských vzťahov.⁸

V rámci tohto prístupu možno identifikovať viacero základných konceptov, ktoré sa navzájom dopĺňajú a tvoria jadro ekonomicko-právneho pohľadu na fungovanie právnych noriem. Kľúčovými sú najmä (a) *efektívnosť práva*, (b) *teória racionálnej voľby* a (c) *analýza nákladov a prínosov*:

a) *Efektívnosť práva* je jeden z ústredných pojmov ekonomickej teórie.⁹ V právnom kontexte sa za efektívnu považuje taká norma, ktorá vedie k optimálnemu výsledku pri čo najnižších spoločenských nákladoch. Právo by malo regulovať správanie tak, aby minimalizovalo škody, predchádzalo konfliktom, znižovalo náklady spojené s ich riešením a zároveň neprimerane nezaťažovalo štát ani jednotlivcov.¹⁰ V kontexte tohto prístupu je ideálom taká právna úprava, ktorá vedie k čo najväčšiemu úžitku pre spoločnosť, hoci môže narážať na morálne či etické limity.

b) *Teória racionálnej voľby* vychádza z predpokladu, že jednotlivci pri rozhodovaní zvažujú rôzne alternatívy a vyberajú tú, ktorá im prináša najväčší možný úžitok pri najnižších rizikách. Tento koncept je

⁷ Pozri HARNEY, S., MARCIANO, A. *Posner, economics and the law: from law and economics to an economic analysis of law*. In: Journal of the History of Economic Thought, Université Paris Ouest Nanterre La Défense; Université de Reims Champagne Ardenne, 2008, s. 2 a nasl. DOI: <https://doi.org/10.1017/s1053837209090208>.

⁸ POSNER, R. A. *Economic Analysis of Law*. 9. vyd. New York: Aspen Publishers, 2014, s. 25 a nasl. Dostupné online: [https://cdn.oujdaibrary.com/books/637/637-economic-analysis-of-law-\(www.tawcer.com\).pdf](https://cdn.oujdaibrary.com/books/637/637-economic-analysis-of-law-(www.tawcer.com).pdf) DOI: <https://doi.org/10.2307/1227682> (cit. dňa 18. 4 2026).

⁹ ČENTĚŠ, J., VOJTUŠ, F. *Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu*. In: Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 36. ISBN 978-80-571-0547-3.

¹⁰ FAMULSKI, T. *Economic efficiency in economic analysis of law*. In: Finanse i Prawo Finansowe, 2017, vol. 3(15), s. 30 a nasl. DOI: <https://doi.org/10.18778/2391-6478.3.15.03>

jadrom ekonomickej vedy a je prenesený aj do ekonomickej analýzy práva.¹¹ Predpokladá sa, že človek reaguje na právne normy ako na stimuly a prispôsobuje im svoje správanie. Ak je riziko postihu vysoké a jeho dôsledky závažné, možno predpokladať, že racionálny jednotlivec zváži, či sa mu protiprávne konanie „oplatí“.¹²

c) *Analýza nákladov a prínosov (cost-benefit analysis*, ďalej aj „CBA“) predstavuje nástroj, prostredníctvom ktorého sa pri tvorbe právnych noriem a rozhodovaní o verejných politikách systematicky porovnávajú očakávané prínosy a náklady jednotlivých opatrení. Jej cieľom je identifikovať také riešenia, ktoré maximalizujú spoločenský úžitok pri racionálnom využití dostupných zdrojov.¹³ Napríklad zavedenie novej sankcie či sprísnenie trestu môže mať preventívny účinok, ale len do tej miery, pokiaľ náklady na jeho realizáciu (napr. väzba, súdne konanie, výkon trestu) neprevyšujú celospoločenský prínos, v podobe zníženia kriminality.

Tieto tri koncepty sú vzájomne prepojené. Predpoklad racionálneho rozhodovania jednotlivcov prirodzene súvisí s ich snahou maximalizovať úžitok, čo zároveň predpokladá, že ich správanie možno ovplyvniť právnymi normami nastavenými tak, aby vytvárali správne stimuly. Analýza nákladov a prínosov tak slúži ako nástroj, pomocou ktorého je možné posúdiť, či takto nastavené pravidlá naozaj vedú k ekonomicky efektívnym výsledkom.

Hoci ekonomická analýza práva poskytuje cenné nástroje na hodnotenie efektívnosti právnych noriem, jej využitie v právnej vede nie je bezvýhradne prijímané. Mnohé interpretácie ekonomickej analýzy práva môžu byť poznačené istými „nedorozumeniami“. Broulík v tejto súvislosti uvádza, že nedorozumenia sú často spojené s komunikáciou, resp. pochopením ekonomickej teórie vo svete právnikov a naopak.¹⁴ Konkrétne upozorňuje na rozdielne interpretácie pojmov ekonómia

¹¹ COOTER, R., ULEN, T. *Law and Economics*. 6. vyd. Boston: Pearson Education, 2012, s. 463. Dostupné online: <https://anyflip.com/dvfsu/naxl/basic/451-500> ISBN 978-0-13-254065-0 (cit. dňa 8. 11. 2025).

¹² Pozri ULEN, T. S. *Rational Choice Theory in Law and Economics*. In: BOUCKAERT, B. – DE GEEST, G. (eds.). *Encyclopedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar, 1999, s. 790 a nasl. Dostupné online: https://www.researchgate.net/publication/228184443_Rational_choice_theory_in_law_and_economics (cit. dňa 15. 5. 2025).

¹³ BROWN, D. *Cost-Benefit Analysis in Criminal Law*. *California Law Review*, 2004, roč. 92, č. 2, s. 325. Dostupné online: <http://www.jstor.org/stable/3481427> DOI: <https://doi.org/10.2307/3481427> (cit. dňa 15. 5. 2025).

¹⁴ BROULÍK, J. *Nedorozumění o ekonomické analýze práva*. *Právník*, 2015, roč. 154, č. 5, s. 363. Dostupné online: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2015/5/1.Broul%C3%ADk_5_2015.pdf (cit. dňa 8. 11. 2025).

a ekonomika, kritiku ekonómie vo vzťahu k významu práva alebo napr. aj kombináciu ekonomickej analýzy práva s inými prístupmi k právu.

Aplikácia týchto ekonomických konceptov na konkrétne právne odvetvia tvorí podstatu ekonomickej analýzy práva. Jeho cieľom je vždy to isté: nájsť také nastavenie pravidiel, ktoré najlepšie prispeje k optimalizácii spoločenských vzťahov a to tak, aby bolo udržateľné z hľadiska efektívnosti. Ekonomická analýza práva teda nehodnotí právne normy z morálneho či ideologického hľadiska. Jej podstatou nie je určiť, čo je „správne“ alebo „spravodlivé“, ale posúdiť, čo je funkčné, efektívne a spoločensky výhodné. Práve preto by sa mala uplatňovať tam, kde je potrebné racionálne zvažovanie a vyhodnocovanie vplyvov právnej úpravy na realitu spoločenských vzťahov.

2 Aplikácia ekonomickej a behaviorálnej teórie v trestnom práve

Ako bolo načrtnuté v predchádzajúcej časti, ekonomická analýza práva stojí na niekoľkých základných konceptoch, ktoré možno aplikovať naprieč rôznymi právnymi odvetviami. Trestné právo pritom predstavuje špecifickú oblasť, kde sú tieto koncepty nielen vhodné, ale mimoriadne užitočné. Práve preto, že v sebe spája najintenzívnejšie zásahy do práv jednotlivca (sloboda, majetok...), so značnými nákladmi na strane štátu. Trestné právo sa tak z ekonomického pohľadu javí ako sféra, kde musí byť právna úprava obzvlášť citlivo vyvážená. Má byť dostatočne prísna na to, aby plnila preventívnu funkciu, ale zároveň nesmie byť ekonomicky neudržateľná.¹⁵

Základná ekonomická myšlienka vychádza z predpokladu tzv. *racionálneho páchatela*, konceptu *homo economicus*. Tento Beckerov model vychádza z predpokladu, že jednotlivec pred spáchaním protiprávneho konania porovnáva očakávaný úžitok z trestnej činnosti s očakávanými nákladmi spojenými s jej odhalením a potrestaním.¹⁶

V najjednoduchšej podobe možno tento model chápať v medziach troch základných premenných:

¹⁵ K tomu pozri FISHER, T. *Economic Analysis of Criminal Law*. In: DUBBER, M. D., HÖRNLE, T. (eds.). *The Oxford Handbook of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 56 a nasl. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199673599.013.0003> (cit. dňa 8. 11. 2025).

¹⁶ BECKER, G. S. *Crime and Punishment: An Economic Approach*. *Journal of Political Economy*, 1968, roč. 76, č. 2, s. 2 a nasl. Dostupné online: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c3625/c3625.pdf> DOI: <https://doi.org/10.1086/259394> (cit. dňa 8. 11. 2025).

- a) *očakávaného prospechu z trestnej činnosti,*
- b) *pravdepodobnosti odhalenia a potrestania a*
- c) *závažnosti, resp. druhu, sankcie.*

Jednotlivec by sa mal rozhodnúť pre spáchanie trestného činu vtedy, ak očakávaný prospech prevyšuje očakávané náklady, spojené s rizikom postihu.

V kontexte trestného práva možno očakávaný prospech páchatel'a najčastejšie spájať s výškou spôsobenej škody, ktorá predstavuje bezprostredný ekonomický stimul k protiprávnemu konaniu. Očakávané náklady sú, naopak, determinované jednak pravdepodobnosťou odhalenia páchatel'a orgánmi verejnej moci, ako aj intenzitou trestnoprávnej reakcie, teda závažnosťou hroziaceho trestu alebo sankcie.

Beckerov model tak implicitne predpokladá, že zmeny v právnej úprave, ktoré ovplyvňujú ktorúkoľvek z uvedených premenných, môžu mať vplyv na rozhodovanie potenciálnych páchatel'ov. Dovoľme si preto tvrdiť, že ak výška škody determinuje hranicu medzi správnym a trestným postihom, tak zároveň vstupuje do Beckerovho modelu ako premenná, ktorá ovplyvňuje očakávanú závažnosť sankcie. Zmena hraníc škody tak môže meniť kalkuláciu páchatel'a, a tým pádom môže mať vplyv na preventívny účinok trestnoprávnej úpravy.

Uvedený model má však viacero limitácií. Práve na ne poukazuje *behaviorálna ekonomická teória*, ktorá rozvíja klasický ekonomický model o poznatky z psychológie a behaviorálnych vied.¹⁷ Niektorí autori upozorňujú, že páchatelia sa často nesprávajú čisto racionálne. Ich konanie môže byť ovplyvnené emóciami, impulzívitou, sociálnym kontextom, kognitívnymi skresleniami či chybným vyhodnotením rizík.¹⁸

Medzi významné behaviorálne faktory, ktoré sa premietajú do rozhodovania páchatel'ov, patrí napríklad:

- a) *Skreslený optimizmus (optimism bias):* Páchatel' podceňuje riziko odhalenia alebo riziko uloženia trestu. Môže si napríklad myslieť, že „mne sa to nemôže stať“, alebo že „polícia to aj tak nezistí“. Dokonca aj racionálny jedinec môže, na základe predchádzajúcej skúsenosti

¹⁷ JOLLS, C., SUNSTEIN, C. R., THALER, R. H. *A Behavioral Approach to Law and Economics*. Stanford Law Review, 1998, roč. 50, s. 1471–1550. Dostupné online: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=12172&context=journal_articles DOI: <https://doi.org/10.2307/1229304> (cit. dňa 8. 11. 2025).

¹⁸ MCADAMS, R., ULEN, T. *Behavioral Criminal Law and Economics*. In: DE GEEST, G. (ed.). *Encyclopedia of Law and Economics*. Cheltenham, 2011, s. 3. Dostupné online: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1079&context=law_and_economics DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1299963> (cit. dňa 15. 5. 2025).

alebo z dôvodu zníženej schopnosti realisticky vyhodnotiť situáciu, výrazne podceňiť možnosť, že bude trestne stíhaný.

b) *Vplyv medializovaných prípadov (availability heuristic)*: Rozhodovanie páchatel'a môže byť ovplyvnené mediálnym obrazom konkrétnych prípadov. Napr. sa domnieva, že za spreneveru v tisíckach € dostane „len podmienku“, pretože „tak to bolo aj v televízii“ alebo „lebo tento známy prípad dopadol takto“. Pričom ignoruje faktické a právne rozdiely.

c) *Hyperbolické diskontovanie*: Ide o tendenciu pripisovať väčšiu váhu okamžitým odmenám v porovnaní s budúcimi možnými rizikami. Páchatel' môže, na základe impulzivnosti, vnímať okamžitý zisk až natoľko atraktívny, že riziko potrestania „raz v budúcnosti“ vedome podcení. A to obzvlášť, ak je v zlej ekonomickej alebo sociálnej situácii a čelí existenčnému tlaku.¹⁹

Behaviorálna teória tak ukazuje, že konanie páchatel'ov nie je vždy úplne premyslené, ale je často ovplyvnené iracionalitou, zraniteľnosťou, chudobou, stresom či absenciou informácií. Vo vzťahu k aplikácii behaviorálnej teórie je často prehliadaný význam neistoty a vnímania rizika pri odstraňujúcej funkcii trestu.²⁰ Páchatel' nereaguje na objektívnu pravdepodobnosť odhalenia, ale na to, ako ju subjektívne vníma. To znamená, že aj mierna zmena v pocite istoty postihu môže mať väčší preventívny efekt než samotné zvýšenie trestnej sadzby.²¹

Zaujímavosťou, a zároveň istým paradoxom, je, že celý trestnoprávny systém je vystavaný na predpoklade racionality: na jednej strane predpokladáme, že potenciálny páchatel' pred spáchaním protiprávneho konania zváži svoje možnosti a rozhodne sa v prospech tej alternatívy, ktorá mu prinesie vyšší úžitok pri nižších rizikách. Zároveň však, na opačnom konci tohto reťazca, stojí verejný aparát, ktorého úlohou je zabezpečiť ochranu spoločnosti, a ten je zložený z OČTK a súdov. Aj tieto subjekty v rámci výkonu svojej funkcie *vykonávajú rozhodovanie, ktoré má byť založené na racionalite, objektivite pri vyhodnocovaní dôkazov, proporcionality a primeranosti zásahu*.

Inými slovami, racionalita je predpokladaná na oboch stranách trestnoprávneho vzťahu: u subjektu, ktorý porušuje normu, aj u subjektu,

¹⁹ Tamže s. 15 a nasl.

²⁰ HAREL, A., SEGAL, U. *Criminal Law and Behavioral Law and Economics: Observations on the Neglected Role of Uncertainty in Detering Crime*. American Law and Economics Review, 1999, roč. 1, č. 2, s. 18. Dostupné online: <https://biblioteca.cejamerica.org/bitstream/handle/2015/1661/behavioral-law-economics.pdf> DOI: <https://doi.org/10.1093/aler/1.1.276> (cit. dňa 8. 11. 2025).

²¹ Tamže s. 35.

ktorý na porušenie reaguje. V každej fáze je prítomný prvok kalkulácie, analýzy a rozhodovania. Práve preto je mimoriadne dôležité, aby bol celý systém nastavený tak, aby tieto rozhodovania boli čo najpresnejšie, čo najpredvídateľnejšie a zároveň ekonomicky udržateľné. Ak páchatel nesprávne kalkuluje riziká a štát vynakladá neúmerne náklady na stíhanie bagatelných činov, dochádza k nerovnováhe, ktorá môže oslabovať funkciu a účel trestného práva. Ekonomická a behaviorálna analýza preto môžu významne prispieť k jeho optimalizácii.

2.1 Kategorizácia škody v trestnom práve vo svetle ekonomickej analýzy práva

Pojem *škoda* predstavuje v právnej teórii, ale aj v aplikačnej praxi, univerzálny a mimoriadne frekventovaný pojem, ktorý sa vyskytuje naprieč viacerými právnymi odvetviami.²² Zatiaľ čo v súkromnom práve je škoda spravidla riešená prostredníctvom jej náhrady, v trestnom práve nadobúda osobitný význam ako kvalifikačný znak skutkových podstat trestných činov. Výška škody tak v trestnom práve nepredstavuje len kvantitatívne vyjadrenie ujmy, ale normatívne kritérium, na základe ktorého štát rozhoduje o intenzite svojho represívneho zásahu. V prípadoch, keď je možné škodu konkrétne vyčíslit' a páchatel' je známy, je vhodnejšie jej uplatnenie prostredníctvom súkromnoprávných mechanizmov.²³ Naopak, pri neznámom páchatel'ovi, nevyčísliteľnej ujme (najmä ak ide o ujmu na zdraví alebo o ochranu verejného záujmu), je nevyhnutný zásah štátu prostredníctvom prostriedkov trestného práva, a to konaním OČTK a súdov. Aktuálnosť tejto problematiky zvýraznila novela Trestného zákona č. 40/2024 Z. z., účinná od 6. augusta 2024 (ďalej aj „novela“), ktorou zákonodarca, po viac než osemnástich rokoch, pristúpil k zásadnému zvýšeniu hraníc škody. Pre účely tohto článku sa budeme ďalej zaoberať škodou v zmysle trestného práva, konkrétne tak, ako ju vymedzuje § 124 a § 125 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. (ďalej aj „TZ“). Pre lepšiu ilustráciu sme zvolili porovnanie jednotlivých kategórií škôd pred novelou a po tejto novele:

²² Pozri SOLČANSKÁ, A. *Podstata a význam škody vo vybraných právnych odvetviach*. Studia Iuridica Cassoviensia, 2015, roč. 3, č. 1, s. 70 a nasl. Dostupné online: https://sic.pravo.upjs.sk/files/7_solcanska_-_skoda1.pdf ISSN 1339-3995 (cit. dňa 8. 11. 2025).

²³ POLINSKY, M., SHAVELL, S. *Law, Economic Analysis of*. In: DURLAUF, S. N., BLUME, L. E. (eds.). *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Basingstoke, 2008, s. 19. Dostupné online: https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2015/06/Polinsky-Shavell2008_ReferenceWorkEntry_LawEconomicAnalysisOf.pdf DOI: https://doi.org/10.1057/978-1-349-95121-5_2440-1 (cit. dňa 15. 5. 2025).

Katégoria škody	Pred novelou	Po novele
Škoda malá	266 €	700 €
Škoda väčšia	2 660 €	20 000 €
Značná škoda	26 600 €	250 000 €
Škoda veľkého rozsahu	133 000 €	650 000 €

Tabuľka 1: Porovnanie kategórií škôd pred novelou č. 40/2024 Z. z. a po jej účinnosti

Pred novelou bola kategorizácia škody koncipovaná mierne odlišne, keďže jednotlivé kategórie vychádzali z hranice malej škody vo výške *prevyšujúcej* 266 € a vyššie stupne boli definované ako jej násobky (desaťnásobok, stonásobok a päťstonásobok), pričom zákon používal formuláciu „škoda dosahujúca“ príslušnú sumu. Po novele sú jednotlivé kategórie stanovené prostredníctvom exaktných peňažných súm, bez odkazu na základnú hranicu. Pričom malou škodou sa rozumie škoda dosahujúca najmenej 700 € a ďalšie kategórie sú obdobne vymedzené fixnými sumami. Zákonodarca tak opustil „násobkový“ spôsob určovania hraníc škody a nahradil ho fixným modelom, čo síce zvyšuje právnu istotu, no zároveň posilňuje rigiditu právnej úpravy a otvára otázku jej dlhodobej ekonomickej primeranosti.

Nastavenie hraníc škody tak priamo ovplyvňuje, či bude konkrétne konanie posudzované ako trestný čin, alebo bude riešené mimo rámca trestného práva, predovšetkým v režime správneho práva.

Predmetná zmena sa však neprejavila len v normatívnej rovine, ale mala bezprostredné aplikačné dôsledky. Jedným z hlavných mechanizmov, prostredníctvom ktorého sa tieto dôsledky prejavujú, je postúpenie vecí príslušnému (správnemu) orgánu v zmysle ust. § 214 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TP“).

Rok	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Počet postúpených vecí	3 535	3 216	3 100	3 271	5 575	4 023

Tabuľka 2: Počet postúpených vecí podľa § 214 TP od roku 2020 až 2025

Zo štatistických údajov Generálnej prokuratúry SR vyplýva, že po účinnosti novely, t. j. v roku 2024, došlo k značnému nárastu počtu

trestných vecí skončených postúpením vecí správnym orgánom.²⁴ Tento nárast je zreteľný najmä v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi, v ktorých sa počet postúpených vecí pohyboval na relatívne stabilnej úrovni. Uvedené údaje nemožno interpretovať ako jednoznačný dôkaz zmeny kriminality ako takej, ale predovšetkým ako jednorazový dôsledok presunu agendy medzi trestným a správnym právom, ktorý má významné dopady na fungovanie represívnych mechanizmov štátu.

Zmena hraníc škody tak mení rozsah trestnoprávnej represie, môže ovplyvňovať správanie potenciálnych páchatel'ov a zároveň determinuje objem verejných zdrojov vynakladaných na trestné konanie. Práve tieto súvislosti vytvárajú priestor na ďalší analytický postup.

Na základe uvedeného sa v nasledujúcej časti príspevku zameriame na ekonomicko-behaviorálnu analýzu dvoch základných modelov určovania výšky škody: fixného a relatívneho modelu. Prostredníctvom CBA budeme skúmať, akým spôsobom jednotlivé modely môžu ovplyvňovať rozhodovanie páchatel'ov, ako aj to, do akej miery prispievajú k efektívnemu a udržateľnému nastaveniu trestnoprávneho systému.

3 Ekonomická analýza modelov kategorizácie škody v trestnom práve: fixný verus relatívny prístup

Na rozdiel od iných kvalifikačných znakov trestných činov, ako je napr. *ujma na zdraví*, má škoda v trestnom práve dynamický charakter. Jej hodnota sa v čase prirodzene mení v dôsledku inflácie, vývoja kúpnej sily peňazí a širších hospodárskych a spoločenských podmienok. Nastavenie hraníc škody preto nepredstavuje jednorazové normatívne rozhodnutie, ale otázku, ktorá si vyžaduje priebežnú reflexiu ekonomickej reality.

Z tohto pohľadu možno rozlišovať dva základné modely určovania výšky škody. **Fixný model** vychádza z pevne stanovených peňažných súm explicitne uvedených v zákone, ktoré sa v čase nemenia, pokiaľ nedôjde k legislatívnej novelizácii. Tento model posilňuje právnu istotu a predvídateľnosť, no z dlhodobého hľadiska môže byť náchylný na stratu väzby na ekonomickú realitu.²⁵ **Relatívny model**, naopak, viaže

²⁴ Spracované autormi na základe údajov *Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky*. Dostupné online: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky/> (cit. dňa 26. 1. 2025).

²⁵ Pozri aj KRUTKOVÁ, E. Škoda v Trestnom zákone v kontexte ekonomického vývoja a subsidiarity trestnej represie. Právne listy, 07.02.2024. Dostupné online: <https://www.>

hranice škody na určitý ekonomický ukazovateľ, čím umožňuje ich automatické prispôbovanie sa vývoju hodnoty peňazí, avšak za cenu zvýšených administratívnych nárokov na metodickú presnosť a právnu zrozumiteľnosť.

Pre účely tohto príspevku sme ako *ilustratívny relatívny model* zvolili model viažuci hranicu škody na mesačnú minimálnu mzdu, keďže ide o ekonomický ukazovateľ, s ktorým má náš právny poriadok historickú skúsenosť. Tento model bol v podmienkach Slovenskej republiky uplatňovaný do roku 2005.²⁶ Kritika tohto modelu však smerovala predovšetkým k otázke právnej istoty a predvídateľnosti, keďže základná kvalifikačná hranica trestného činu bola stanovená len v nariadení vlády, nie priamo v zákone. Vzhľadom na zásadu zákonnosti *nullum crimen sine lege* prirodzene vznikali obavy, či je takéto riešenie v súlade s princípmi právneho štátu.²⁷ Dnes už ide o ukazovateľ, ktorý je na základe osobitného zákona pravidelne aktualizovaný a mal by reflektovať prirodzený ekonomický vývoj.²⁸

Pre efektívnejšie uchopenie problematiky budeme ďalej v texte pracovať najmä s kategóriou malej škody. Nakoľko, z pohľadu racionálneho páchatel'a, ide o hranicu, pri ktorej sa mení povaha reakcie štátu, a teda aj jeho kalkulácia o tom, či sa protiprávne konanie „oplatí“.

Cieľom je porovnať uvedené modely prostredníctvom ekonomicko-behaviorálnej analýzy. Vychádzame pritom z Beckerovho modelu, doplneného o poznatky behaviorálnej ekonómie, a z rámca cost-benefit analýzy. Osobitne skúmame a vymedzíme premenné jednotlivých modelov **z pohľadu páchatel'a**, teda čo a ako môže ovplyvňovať jeho rozhodovanie o spáchaní protiprávneho konania, ako aj **z pohľadu štátu**, ktorému vznikajú náklady a prínosy spojené s uplatňovaním trestno-právnej represie.

pravnelisty.sk/clanky/a1358-skoda-v-trestnom-zakone-v-kontexte-ekonomickeho-vyvoja-a-subsidiarity-trestnej-represie (cit. dňa 8. 11. 2025).

²⁶ § 89 ods. 13 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. účinný do 31. decembra 2005, k tomu pozri aj BELEŠ, A., HANGÁČOVÁ, N. Vývoj právnej úpravy hranice minimálnej škody. In: Notitia Iudicialis Academiae Collegii Aedilium in Bratislava, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, roč. 5, č. 1, s. 1 a nasl.

²⁷ JELÍNEK, J. *Majetková škoda v československém trestním právu*. Acta Universitatis Carolinae Iuridica, 1990, roč. 36, č. 4, s. 23–41. Dostupné online: https://www.prf.cuni.cz/sites/default/files/soubory/2025-06/AUCI_4_1990.pdf DOI: <https://doi.org/10.14712/23366478.2025.305> (cit. dňa 8. 11. 2025).

²⁸ K tomu pozri § 7 a § 8 zákona č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov.

a) Z pohľadu páchatel'a:

V rámci Beckerovho modelu vychádzame z troch základných premenných: *výšky škody* ako očakávaného ekonomického prospechu páchatel'a, *pravdepodobnosti odhalenia* a *závažnosti sankcie*, ktorá sa odvíja od prekročenia hranice malej škody, resp. jej ďalších kategórií. Z pohľadu racionálne uvažujúceho páchatel'a je rozhodujúce najmä to, či jeho protiprávne konanie zostane v pôsobnosti správnych orgánov, alebo už vyvolá trestnoprávnu reakciu štátu. Domnievame sa, že táto kalkulácia je v zásade rovnaká bez ohľadu na to, či je hranica malej škody stanovená fixne alebo relatívne. Túto kalkuláciu môžu narúšať behaviorálne faktory, najmä skreslený optimizmus a hyperbolické diskontovanie. Páchatel' môže podceňovať riziko odhalenia alebo prikladať neprimerane vysokú váhu okamžitému prospechu v porovnaní s budúcim postihom. V konečnom dôsledku, to však posilňuje požiadavku jasne a ekonomicky primerane nastavených hraníc škôd.

b) Z pohľadu štátu:

Z pohľadu štátu pristupujeme k hodnoteniu fixného a relatívneho modelu prostredníctvom CBA, ktorá umožňuje porovnať ich ekonomickú efektívnosť. Keďže presná kvantifikácia jednotlivých nákladov a prínosov nie je možná, pracujeme s nimi v kvalitatívnej rovine. Medzi základné premenné, na ktoré je potrebné prihliadať, zaradíme najmä *náklady spojené s činnosťou OČTK a súdov*, vrátane nákladov na vedenie trestného stíhania a výkon trestu, ako aj administratívnych a personálnych nákladov štátu. Okrem týchto nákladov je potrebné brať do úvahy aj náklady spojené s legislatívnym procesom, v nadväznosti na potrebu novelizácie hraníc škôd. Na strane prínosov sledujeme najmä *preventívny účinok trestnoprávnej úpravy*, právnu istotu a predvídateľnosť práva, ako aj *zabezpečenie ochrany základných práv a slobôd*.

Fixný model kategorizácie škôd prináša štátu nesporné prínosy v podobe vysokej právnej istoty, jednoduchej aplikácie a s tým spojených nízkych administratívnych nárokov. Orgány verejnej moci pracujú s pevne stanovenými sumami, čo môže znižovať riziko výkladových sporov a urýchľovať rozhodovacie procesy. Z dlhodobého hľadiska však tento model generuje nežiadúce náklady, ak hranice škody nereflektujú ekonomický vývoj. Štát je potom nútený viesť trestné konania aj vo veciach s nízkou reálnou spoločenskou škodlivosťou, čo zvyšuje zaťaženie OČTK a súdov, a vedie k neúmerným nákladom v porovnaní so škodou, ktorá vznikla daným konaním. Fixný model sa preto javí ekonomicky udržateľný len za predpokladu pravidelnej legislatívnej aktualizácie hraníc škody.

Relatívny model, viazaný na mesačnú minimálnu mzdu, z dlhodobého hľadiska môže umožňovať štátu efektívnejšie vyvažovať pomer medzi nákladmi a prínosmi trestnoprávnej represie. Automatickým prispôbovaním hraníc škody ekonomickému vývoju sa môže znižovať riziko kriminalizácie bagateľných skutkov. Dochádzalo by tak k prirodzenému presunu menej závažných prípadov do správno-právnej roviny. Tým by sa uvoľnili kapacity OČTK a súdov pre závažnejšiu kriminalitu, čo by mohlo zvýšiť celkovú efektívnosť systému. Hoci relatívny model môže prinášať vyššie administratívne náklady pri vyčíslňovaní výšky škody, z hľadiska porovnania nákladov a prínosov sa však javí ako dlhodobo ekonomicky udržateľnejší a lepšie zosúladený s princípom *ultima ratio* trestného práva.²⁹

Porovnanie fixného a relatívneho modelu naznačuje, že z pohľadu páchatel'a je rozhodujúce najmä to, či jeho konanie prekročí „trestnoprávny prah“, pričom samotný spôsob určenia hranice malej škody nezohráva zásadnú úlohu pri jeho rozhodovaní. Podstatné rozdiely medzi modelmi sa prejavujú predovšetkým z pohľadu štátu, a to v oblasti nákladov trestného konania a dlhodobej udržateľnosti trestnoprávnej úpravy. V kontexte efektívnosti sa preto ako problematický nejaví fixný model ako taký, ale absencia mechanizmu, ktorý by zabezpečoval jeho pravidelnú ekonomickú aktualizáciu.

4 Úvahy *de lege ferenda*

Vykonaná ekonomicko-behaviorálna analýza poukázala na limity súčasného nastavenia kategorizácie škody v trestnom práve, najmä z hľadiska jej dlhodobej schopnosti reflektovať ekonomickú realitu a zabezpečiť primeraný pomer medzi spoločenskou škodlivosťou konania a intenzitou trestnoprávnej reakcie štátu. Hoci relatívny model viazaný na ekonomický ukazovateľ ponúka vyššiu flexibilitu, jeho praktická implementácia môže narážať na otázky právnej istoty a predvídateľnosti trestného práva.

Z uvedených dôvodov sa nasledujúce úvahy *de lege ferenda* nesústreďujú na opustenie fixného modelu, ale na jeho systémové doplnenie o mechanizmus pravidelného hodnotenia primeranosti hraníc škody.

²⁹ Porovnaj VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. *K nožnej zmene spôsobu určenia výšky škody v Trestnom zákone*. In: Bulletin slovenskej advokácie, Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2024. Dostupné online: <https://info.sak.sk/bulletin/k-moznej-zmene-sposobu-urcenia-vysky-skody-v-trestnom-zakone/> (cit. dňa 15. 5. 2025).

Cieľom navrhovaného riešenia je zachovať výhody pevne stanovených hraníc škody z pohľadu princípu právnej istoty, pričom sa súčasne vytvorí priestor na ich priebežnú korekciu, v závislosti od ekonomického a spoločenského vývoja.

Uvedené východiská vytvárajú priestor pre formulovanie konkrétneho legislatívneho návrhu, ktorého cieľom nie je nahradiť existujúci fixný model, ale doplniť ho o mechanizmus automatickej reflexie ekonomického vývoja. V nadväznosti na to sa javí vhodné a účelné zaviesť do TZ osobitné ustanovenie, ktoré by zabezpečovalo pravidelné hodnotenie primeranosti hraníc škody:

„§ 125a Primeranosť hraníc škody

1) *Ministerstvo najmenej raz za štyri roky vyhodnotí, či hranice škody ustanovené týmto zákonom zabezpečujú ich primeranosť v záujme dosiahnutia ich efektívnosti a proporcionality.*

2) *Pri vyhodnotení podľa odseku 1 ministerstvo prihliada najmä na:*

a) *vývoj kúpnej sily peňazí a mieru inflácie,*

b) *vývoj minimálnej mzdy a životného minima a*

c) *náklady spojené s trestným konaním a výkonom trestov vo vzťahu k spoločenskej závažnosti skutkov.*

3) *Ministerstvom podľa odsekov 1 a 2 sa rozumie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky.*“

Navrhované ustanovenie je reflexiou výsledkov ekonomicko-behaviorálnej analýzy, podľa ktorej fixne stanovené hranice škody bez ich pravidelnej aktualizácie môžu vplyvom ekonomického vývoja postupne strácať väzbu na reálnu spoločenskú závažnosť posudzovaných skutkov. Ide najmä o dôsledok inflácie, zmeny kúpnej sily peňazí a širších hospodárskych podmienok, ktoré majú vplyv na hodnotu majetku a význam pojmu škoda v trestnom práve.

Zvolený prístup zachováva základné výhody fixného modelu, najmä právnu istotu a predvídateľnosť právnej úpravy, ktoré sú v trestnom práve kľúčové. Zároveň však vytvára priestor na pravidelnú reflexiu ekonomických súvislostí a povahy inštitútu škody, ktorý má, na rozdiel od iných kvalifikačných znakov, dynamický charakter a prirodzene sa mení v čase.

Navrhovaný mechanizmus nezasahuje do autonómie zákonodarcu, keďže neukladá povinnosť automatickej zmeny hraníc škody, ale ponecháva na jeho uvážení, či a v akom rozsahu pristúpi k legislatívnej

revízií.³⁰ Domnievame sa, že obdobná konštrukcia v trestnom práve môže pôsobiť ako preventívna „poistka“ proti dlhodobej neprimeranosti právnej úpravy a prispieť k znižovaniu neúčelného a neefektívneho zaťažovania OČTK a súdov.

Záver

Ekonomická analýza práva umožňuje posudzovať právne normy ako nástroje regulácie správania, ktorých účinnosť sa prejavuje v ich aplikačných dôsledkoch, stimuloch pre adresátov a nákladoch, ktoré ich uplatňovanie vyvoláva. V trestnom práve sa tento prístup ukazuje ako osobitne relevantný pri kvalifikačných znakoch skutkových podstat, kde **výška škody** nepredstavuje len technické kritérium, ale **priamo determinuje rozsah trestnoprávnej represie a jej legitimitu**.

Vykonaná ekonomicko-behaviorálna analýza naznačuje, že z pohľadu páchatel'a je rozhodujúca najmä existencia hranice medzi správno-právnym a trestnoprávnym postihom, pričom samotný spôsob určenia tejto hranice (fixný alebo relatívny) nezohráva kľúčovú úlohu v jeho kalkulácii. Výraznejšie rozdiely medzi modelmi sa prejavujú z pohľadu štátu, predovšetkým v oblasti dlhodobej udržateľnosti trestnoprávnej represie, nákladov na jej uplatňovanie a schopnosti právnej úpravy reflektovať ekonomický vývoj.

Z hľadiska efektívnosti sa preto ako problematický nejaví samotný fixný model kategorizácie škôd, ale absencia mechanizmu, ktorý by zabezpečoval pravidelné prehodnocovanie primeranosti nastavenia hraníc škody. A to najmä vo vzťahu k ekonomickej realite a spoločenskej závažnosti skutkov. Vhodným riešením by preto mohlo byť systematické hodnotenie aktuálnosti tejto právnej úpravy, v primeraných časových intervaloch, ktoré by umožnilo zachovať právnu istotu a predvídateľnosť. Takýto prístup by mohol prispieť k posilneniu proporcionality trestnoprávnej represie, efektívnejšiemu využívaniu kapacít orgánov verejnej moci a k udržaniu legitimity trestného práva ako nástroja *ultima ratio*. Otázne však zostáva, či zákonodarca má vôľu a záujem pravidelne aktualizovať hranice škody.

³⁰ Inšpiráciou pre tento prístup je obdobné ustanovenie obsiahnuté v § 8a zákona č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde, ktoré zavádza pravidelné hodnotenie primeranosti bez narušenia stability právneho poriadku.

Zoznam použitej literatúry

1. BECKER, G. S. *Crime and Punishment: An Economic Approach*. Journal of Political Economy, 1968, roč. 76, č. 2, s. 169–217. Dostupné online: <https://www.jstor.org/stable/1830482> DOI: <https://doi.org/10.1086/259394> (cit. dňa 8. 11. 2025).
2. BELEŠ, A., HANGÁČOVÁ, N. *Vývoj právnej úpravy hranice minimálnej škody*. In: Notitia Iudiciales Academie Collegii Aedilium in Bratislava, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, roč. 5, č. 1, s. 10.
3. BLAŽKOVÁ, K. *Maškarová hovorí o poklese kriminality, starostovia chcú prisnejšie tresty, ľudia sa necítia bezpečne*. Startitup.sk, 2025. Dostupné online: <https://www.startitup.sk/maskarova-hovori-o-poklese-kriminality-starostovia-chcu-prisnejsie-tresty-ludia-sa-necitia-bezpecne/> (cit. dňa 26. 1. 2026).
4. BROWN, D. *Cost-Benefit Analysis in Criminal Law*. California Law Review, 2004, roč. 92, č. 2, s. 325–371. Dostupné online: <http://www.jstor.org/stable/3481427> DOI: <https://doi.org/10.2307/3481427> (cit. dňa 15.5.2025).
5. BROULÍK, J. *Nedorozumění o ekonomické analýze práva*. Právník, 2015, roč. 154, č. 5, s. 361–377. Dostupné online: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2015/5/1.Broul%C3%ADk_5_2015.pdf (cit. dňa 8. 11. 2025).
6. COOTER, R., ULEN, T. *Law and Economics*. 6. vyd. Boston: Pearson Education, 2012, 570 s. Dostupné online: <https://anyflip.com/dvfsu/naxl/basic/451-500> ISBN 978-0-13-254065-0 (cit. dňa 8. 11. 2025).
7. ČENTÉŠ, J., VOJTUŠ, F. *Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu*. In: Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, 14 s. ISBN 978-80-571-0547-3.
8. HAREL, A., SEGAL, U. *Criminal Law and Behavioral Law and Economics: Observations on the Neglected Role of Uncertainty in Deterring Crime*. American Law and Economics Review, 1999, roč. 1, č. 2, s. 276 – 312. Dostupné online: <https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/1661/behavioral-law-economics.pdf> DOI: <https://doi.org/10.1093/aler/1.1.276> (cit. dňa 8. 11. 2025).
9. HARNEY, S., MARCIANO, A. *Posner, economics and the law: from law and economics to an economic analysis of law*. In: Journal of the History of Economic Thought, Université Paris Ouest Nanterre La Défense; Université de Reims Champagne Ardenne, 2008, 21 s. DOI: <https://doi.org/10.1017/s1053837209090208>

10. FAMULSKI, T. *Economic efficiency in economic analysis of law*. In: *Finanse i Prawo Finansowe*, 2017, vol. 3(15), 13 s.
DOI: <https://doi.org/10.18778/2391-6478.3.15.03>
11. FISHER, T. *Economic Analysis of Criminal Law*. In: DUBBER, M. D., HÖRNLE, T. (eds.). *The Oxford Handbook of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 885–913. (cit. dňa 8. 11. 2025)
DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199673599.013.0003>
12. JELÍNEK, J. *Majetková škoda v československém trestním právu*. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, 1990, roč. 36, č. 4, s. 23–41. Dostupné online: https://www.prf.cuni.cz/sites/default/files/soubory/2025-06/AUCI_4_1990.pdf DOI: <https://doi.org/10.14712/23366478.2025.305> (cit. dňa 8. 11. 2025).
13. JOLLS, C., SUNSTEIN, C. R., THALER, R. H. A Behavioral Approach to Law and Economics. *Stanford Law Review*, 1998, roč. 50, s. 1471–1550. Dostupné online: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=12172&context=journal_articles
DOI: <https://doi.org/10.2307/1229304> (cit. dňa 8. 11. 2025).
14. KRUTKOVÁ, E. *Škoda v Trestnom zákone v kontexte ekonomického vývoja a subsidiarity trestnej represie*. *Právne listy*, 2024. Dostupné online: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1358-skoda-v-trestnom-zakone-v-kontexte-ekonomickeho-vyvoja-a-subsidiarity-trestnej-represie> (cit. dňa 8. 11. 2025).
15. MCADAMS, R., ULEN, T. *Behavioral Criminal Law and Economics*. In: DE GEEST, G. (ed.). *Encyclopedia of Law and Economics*. Cheltenham, 2011, 34 s. Dostupné online: <https://www.elgaronline.com/view/nlm-book/9781781950210/chapter16.xml>
DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1299963> (cit. dňa 15. 5. 2025).
16. POLINSKY, M., SHAVELL, S. *Law, Economic Analysis of*. In: DURLAUF, S. N. – BLUME, L. E. (eds.). *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Basingstoke, 2008, 19 s. Dostupné online: https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2015/06/Polinsky-Shavell2008_ReferenceWorkEntry_LawEconomicAnalysisOf.pdf
DOI: https://doi.org/10.1057/978-1-349-95121-5_2440-1 (cit. dňa 15. 5. 2025).
17. POSNER, R. A. *Economic Analysis of Law*. 9. vyd. New York: Aspen Publishers, 2014, s. 25 a nasl. Dostupné online: <https://www.scribd.com/document/643067429/POSNER-Richard-Economic-Analysis-of-Law-Ninth-Edition-pdf>
DOI: <https://doi.org/10.2307/1227682> (cit. dňa 8. 11. 2025).
18. SOLČANSKÁ, A. *Podstata a význam škody vo vybraných právnych odvetviach*. *Studia Iuridica Cassoviensia*, 2015, roč. 3, č. 1, 10 s. Dostupné online: https://sic.pravo.upjs.sk/files/7_solcanska_-_skoda1.pdf ISSN 1339-3995 (cit. dňa 8. 11. 2025).

19. ULEN, T. S. *Rational Choice Theory in Law and Economics*. In: BOUCKAERT, B. – DE GEEST, G. (eds.). *Encyclopedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar, 1999, s. 790 a nasl. Dostupné online: https://www.researchgate.net/publication/228184443_Rational_choice_theory_in_law_and_economics (cit. dňa 15. 5. 2025).
20. VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. K možnej zmene spôsobu určenia výšky škody v Trestnom zákone. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2024. Dostupné online: <https://info.sak.sk/bulletin/k-moznej-zmene-sposobu-urcenia-vysky-skody-v-trestnom-zakone/> (cit. dňa 15. 5. 2025).
21. ZÁBOJNÍKOVÁ, A. *Kriminalita v Bratislave prudko rastie. Samospráva žiada zmeny v legislatíve a viac štátnych policajtov*. Denník N, 2025. Dostupné online: <https://dennikn.sk/4896143/kriminalita-v-bratislave-prudko-rastie-samosprava-ziada-zmeny-v-legislative-a-viac-statnych-policajtov/> (cit. dňa 26. 1. 2026).

WHY IS THE OLD TESTAMENT (AND NEW TESTAMENT) NOT REALLY A TESTAMENT? LEGAL PERSPECTIVE BASED ON THE LAW OF OBLIGATIONS¹

Mgr. et Mgr. Valéria Terézia Dančiaková, PhD. et PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
valeria.terezia.danciakova@uniba.sk

Abstract: The title New (and Old) Testament is commonly used in the English-speaking world to denote the corpus of biblical books that form the key source for the teaching of one of the most widespread religions in the world, Christianity. However, the first part of the book, as the source for the second part, is central to another world religion, Judaism, which is the cornerstone for the emergence and subsequent development of Christian teaching. The issue of terminology for the designation of these books is not relevant for the source religion (Judaism), but is somewhat crucial for the understanding and interpretation of the Scripture in the Christian theology. Just as it is not right to divide the sacred and secular in ancient times concerning everyday life, it is not proper to set aside the law from the divine, since the right relationship with a deity was key to the prosperity of the nation and this relationship was based on mutual expectations and obligations. This aspect of the relationship with the divine in the sense of an obligation is what we want to explore in this article, thus answering also the terminological issues arising from the use of the word testament to designate the biblical corpus, along with other terms such as πίστις and ομολογώ.

¹ This publication is the outcome of grant project GUKPOST/8/2025, named „Theology terms ἔθος, πίστις and ομολογώ as legal terminology of the ancient world in the Context of Roman Law“. Funded by EÚ NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V05-00012.

Keywords: New Testament, contract, obligation, Roman law, Jewish law, covenant

<https://doi.org/10.46282/afi.2026.1.06>

The idea of the covenant made between God and his people is one of the central themes of the biblical corpus. The promise of the New Covenant written into the hearts of the chosen people then gives rise to the theology represented by Christianity, and yet, in some instances, theologians and translators resort to the use of the term Testament when translating the title (at least) of the two parts of the Christian Bible. Although the choice may arise from the ancient use of the term διαθήκη, is the choice of such a designation appropriate for the relationship presented by the “Old Testament” (also just “OT”) as the source of the Covenant?

It has already been pointed out² that the concept of contract is somewhat central to the biblical books. There, we have concentrated on the use of the terms and some similarities, as well as differences, between the cultic experience as a contract with the divine in Roman and Jewish culture. Here, we want to concentrate on the sheer legal aspects of this relationship within the scope of the law of obligations from the Jewish and Roman legal perspective, since contracts fall under the area of the law of obligations, within private law, meaning that they are tied to specific persons, not property as such. We want to demonstrate that the biblical books operate with legal terminology tied to the law of obligations when referring to the covenant with God and the covenant relationship, and that this relationship should not be perceived as a testament, but rather as a contract with all its implications. However, for this purpose, we will also revisit the terminological issue of the use of the word διαθήκη as the translation for the original Hebrew term בְּרִית (*berít*).

1 Obligations in Jewish and Roman Law

In the context of the law, contracts fall under the area of the law of obligations, within private law, meaning that they are tied to specific

² See DANČIAKOVÁ, V. T.: Zmluvy s bohmi: zmluva ako základ vzťahu medzi človekom a božstvom. In: *Právnehisotrické studie*, 2025, vol. 55, n. 3, p. 55-69, ISSN 0079-4929.

persons, not property as such. In Roman law, we can find some important fragments concerning the obligations in the Institutes of Justinian and the Digest. The Institutes of Justinian are, in general, a much later source and reflect centuries of the development of Roman jurisprudence. Anyway, they provide a neat definition of an obligation:

Nunc transeamus ad obligationes. obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei, secundum nostrae civitatis iura. (Inst. Iust. 3.13.pr.)

Let us now move on to the discussion of obligations. An obligation is a tie of law by which we are so constrained that, by necessity, we must render something according to the laws of our state.³

We want to point out two more fragments, one concerning the source of obligations, which can also be found in a much earlier source, the Institutes of Gaius, and the other one (even more important) concerning their nature and what is necessary for their creation:

Obligationes aut ex contractu nascuntur aut ex maleficio aut proprio quodam iure ex variis causarum figuris. (D. 44.7.1.pr.)⁴

Obligations arise either from contract or from wrongdoing, which is the same in Jewish law,⁵ or by some special right from various types of causes.⁶

*Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad **dandum** aliquid vel **faciendum** vel **praestandum**.*

1. Non satis autem est dantis esse nummos et fieri accipientis, ut obligatio nascatur, sed etiam hoc animo dari et accipi, ut obligatio constituatur. Itaque si quis pecuniam suam donandi causa dederit mihi, quamquam et

³ SANDARS, T. C.: *The Institutes of Justinian with English Introduction, Translation, and Notes*. London: Longmans, Green and Co., 1922, p. 319.

⁴ Also Gai. Inst. 3.88: *Nunc transeamus ad obligationes, quarum summa divisio in duas species diducitur: omnis enim obligatio uel ex contractu nascitur uel ex delicto.*

⁵ SKOLNIK, F.: *Encyclopedia Judaica. Vol. 15. Nat-Per*. Farmington Hills: Keter Publishing House Ltd., 2006, p. 369, ISBN 978-0-02-865943-5.

⁶ WATSON, A.: *The Digest of Justinian*. Volume 4. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998, ISBN 978-0-8122-2036-0, p. 153.

donantis fuerit et mea fiat, tamen non obligabor ei, quia non hoc inter nos actum est.

2. *Verborum quoque obligatio constat, si inter contrahentes id agatur: nec enim si per iocum puta vel demonstrandi intellectus causa ego tibi dixero "spondes?" et tu responderis "spondeo", nascetur obligatio.* (D 44.7.3. pr.-1)

The essence of obligations does not consist in that it makes some property or a servitude ours, but that it binds another person to give, do, or perform something for us.

1. Moreover, it is not enough for an obligation to be created that money belongs to the giver and becomes the property of the receiver, but also that it be given and accepted with the intent that an obligation be constituted. Therefore, if someone has given his money to me with intent to make a gift, then, even though it both belonged to the giver and became mine, I shall not be bound to him, because that is not what was transacted between us.

2. A verbal obligation is also contracted, if this was the intention of the parties; for instance, if I should say to you by way of jest, or for the purpose of explaining what a stipulation is, "Do you promise me So-and-So?" and you answer, "I do promise," an obligation will not arise.⁷

The second fragment mentioned is important in relation to the character of an obligation in Jewish law. In Jewish law, the key type of contract was a real contract, meaning that in order to make a contract valid, a simple agreement, a consensus, was not enough, but the delivery (of at least one of the parties) was necessary, or a legal act that was formal, ceremonial in character, which we can also observe in the Roman *ius civile*⁸ as the original form of the Roman law that was later amended and supplemented by the activity of the praetors through their judicial activities. The creation of an obligation in Jewish law automatically also created a lien on property of the debtor (especially immovables) in favour of the creditor. In general, the sides were

⁷ WATSON, A.: *The Digest of Justinian*, p. 155.

⁸ *Mancipatio, stipulatio, nexum, manus iniectio, sponsio*. HOROWITZ, G.: *The Spirit of Jewish Law: A Brief Account of Biblical and Rabbinical Jurisprudence With a Special Note on Jewish Law and the State of Israel*. New York: Central Book Company, 1963, p. 445-446.

universally described as lender (*malveh*) and borrower (*loveh*), which applied to all obligations.⁹

It seems that in the earliest form of the Jewish law, the obligation was strictly tied to the person obliged (*shi'bud hagguph* – personal bond), even to the extent that it is uncertain if they could be passed on to heirs. This personal connection could also be seen in the mode of executing claims from such obligations, since the name for lien (*Shi'bud*) is derived from *a'bad*, to serve, which refers to the possibility of enslaving the defaulting debtor or his children.¹⁰ The same can be found in the oldest procedure of the Roman litigation in one of the actions for execution *legis action per manus iniunctionem*, which was aimed at seizing the person of the debtor.

Herzog contrasts the two legal systems in the concept of Jewish obligation *hiyub*, saying that, contrary to Roman law, which tied the obligation to the person, Jewish law tied it to the property (of the person) since the Roman law under the XII Tables gave the creditor power over the person of the debtor, which was later changed only to theoretical concept.¹¹ The procedure to seize the debtor is outlined in Table 3 paragraphs 1 - 5, as follows:

1. – *AERIS CONFESSI REBUSQUE IURE IUDICATIS
XXX DIES IUSTI SUNTO.*

2. – *POST DEINDE MANUS INIECTIO ESTO. IN IUS
DUCITO.*

3. – *NI IUDICATUM FACIT AUT QUIS ENDO EO IN
IURE VINDICIT, SECUM DUCITO, VINCITO AUT
NERVO AUT COMPEDIBUS XV PONDO, NE
[MAIORE], AUT SI VOLET [MINORE] VINCITO.*

4. – *SI VOLET SUO VIVITO. NI SUO VIVIT, QUI <EUM
VINCTUM HABEBIT,> LIBRAS FARRIS ENDO DIES
DATO. SI VOLET, PLUS DATO.*

5. – *Erat autem ius interea paciscendi ac NISI PACTI
FORENT, HABEBANTUR IN VINCULIS DIES
SEXAGINTA. INTER EOS DIES TRINIS NUNDINIS
CONTINUIS AD praetorem IN COMITIUM
PRODUCEBANTUR, QUANTAEQUE PECUNIAE*

⁹ SKOLNIK, F.: *Encyclopedia Judaica*. Vol. 15., p. 368-369.

¹⁰ HERZOG, I.: *The Main Institutions of Jewish Law*. Vol. 2. *The Law of Obligations*. London: The Soncino Press, 1939, p. 4 – 5; HOROWITZ, G.: *The Spirit of Jewish Law*, p. 472.

¹¹ HERZOG, I.: *The Main Institutions of Jewish Law*, p. 3-4.

IUDICATI ESSENT, PRAEDICABATUR. TERTIIS AUTEM NUNDINIS CAPIT POENAS DABANT, AUT TRANS TIBERIM PEREGRE VENUM IBANT (Gell., 20, 1, 46. 47).

1. – Thirty days shall be allowed by law for payment of confessed debt and for settlement of matters adjudged in court.

2. – After this time the creditor shall have the right of laying hand on the debtor. The creditor shall hale the debtor into court.

3. – Unless the debtor discharges the debt adjudged or unless someone offers surety for him in court the creditor shall take the debtor with him. He shall bind him either with a thong or with fetters of not less than fifteen pounds in weight, or if he wishes he shall bind him with fetters of more than this weight.

4. – If the debtor wishes he shall live on his own means. If he does not live on his own means the creditor who holds him in bonds shall give him a pound of grits daily. If he wishes he shall give him more.

5. – . . . Meanwhile they shall have the right to compromise, and unless they make a compromise the debtors shall be held in bonds for sixty days. During these days they shall be brought to the praetor into the meeting place on three successive market days, and the amount for which they have been judged liable shall be declared publicly. Moreover, on the third market day they shall suffer capital punishment or shall be delivered for sale abroad across the Tiber River.¹²

In biblical times, obligations were generally created in the form of a solemn promise¹³ as a form of religious acts, which were a covenant,

¹² JOHNSON, A. CH. et al.: *Ancient Roman Statutes*. Austin: University of Texas Press, 2012, p. 10, ISBN 1-58477-291-3.

¹³ Today this manner is reflected in the church marriages as the heir of the biblical tradition, where the creation of marriage is accompanied by the exchange of the marriage vows (promises) where God is the witness. PÉTIOVÁ, V.: Aktuálne výzvy manželskej pastorácie pre farnosť. In *Historia et theoria iuris*, 2023, vol. 15, n. 1, p. 52-63, ISSN 1338-0133. Another form would be vows made at entering a specific office in the Latin Church that are also made

an oath, and a vow, while a vow, strictly speaking, did not establish a contract, being “*a one-sided promise made to the Deity*” and as a result did not result in a legal claim.¹⁴ On the other hand, a covenant is the closest biblical term to contract. The problem is that the universal term denoting a contract in Jewish law is missing, as concrete terminology was preferred.¹⁵

Similar types of obligations, among the oldest, can also be found in Roman law. The one that was quite widespread and survived up until the classical period is definitely the *stipulatio (sponsio)*, which was created as a legally binding, enforceable solemn promise, in which the promise was placed under the protection of the gods. The religious aspect can be seen in the original form, which was accompanied by the pouring of sacrificial wine, symbolising the spilling of blood should the contract be breached.¹⁶ Later, this ceremony disappeared, and only the formula remained in the form of “*Spondesne? Spondeo.*” Another type that appealed to the god Jupiter for protection was *iusiurandum* as a unilateral contract accompanied by religious sanction in the form of denial of the god’s protection, which means that anyone could slay the culprit.¹⁷

Reference to obligations based on a solemn promise can be found in D. 44,7,3,2:

Verborum quoque obligatio constat, si inter contrahentes id agatur: nec enim si per iocum puta vel demonstrandi intellectus causa ego tibi dixero "spondes ?" et tu responderis "spondeo ", nascetur obligatio.

A verbal obligation also is constituted if that is performed between contracting parties; for if, say, in a joke or in order to demonstrate its nature, I have said to you, "do you

in the sense that God is the witness and guarantor. PÉTIOVÁ, V.: Obeta života z lásky v kanonizačnom procese. In *Nové horizonty*, 2023, vol. 17, n. 2, p. 62-70, ISSN 1337-6535.

¹⁴ HOROWITZ, G.: *The Spirit of Jewish Law*, p. 445.

¹⁵ SKOLNIK, F.: *Encyclopedia Judaica. Vol. 5. Coh-Doz*. Farmington Hills: Keter Publishing House Ltd., 2006, p. 189-190, ISBN 978-0-02-865933-6.

¹⁶ *Sponsio* is derived from the Greek word σπονδή, referring to a wine offering poured to the gods and as such was also used in the meaning of a truce or treaty, also referring to money payments. LIDDELL, H. G., SCOTT, R.: *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1996, p. 1629.

¹⁷ BUCKLER, W. H.: *The Origin and History of Contract in Roman Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016 (reprint of edition London: C. J. Clay and Sons, 1895), p. 6-7, 13-16, ISBN 978-1-316-62315-2.

promise," and you replied, "I promise," no obligation is created.¹⁸

Of the four basic types of contracts, being the *real*, *literal*, *verbal*, and *consensual*, the oldest halacha only knew the first two types;¹⁹ the written was known as a sealed document, *shetar*, the seals meaning the attestation of the witnesses by signatures. The real obligation was secured by handing over (delivery) the thing (*meshikah*) that constituted the transfer of possession. There were, however, certain other types of contracts that used fiction. The first was conveyance (*kinyan*), at least in a symbolic manner (delivering something symbolising the obligation), used for future performance, and admission as proof of an obligation created that could be made orally before witnesses.²⁰

Contrary to the Jewish law, then, the Roman law did know verbal contracts based on strict formality, but also those that were rather informal, such as *pactum*. On the other hand, a verbal obligation in Jewish law could be treated as a written one if it was done in front of witnesses.²¹

The key element of contracts in Roman law and Jewish law as well²² was mutual trust (*fides* or πίστις²³), as well as the position before God (or gods), and breaking a contract could be equalled to sacrilege.²⁴

For the purpose of this article, the most important form of obligation is a covenant or oath as "a ceremonial act between two parties and in each other's presence." These ceremonies were often accompanied by specific action, such as building a memorial of a certain form or (and) a communal meal (we will present these cases in more detail in the next section). Such a form can also be seen in *sponsio* that was accompanied by a ritual. Although the Jewish law did not know the concept of

¹⁸ WATSON, A.: *The Digest of Justinian*, p. 155.

¹⁹ HOROWITZ, G.: *The Spirit of Jewish Law*, p. 445, 447.

²⁰ Ibidem, p. 446, 451-457; SKOLNIK, F.: *Encyclopedia Judaica. Vol. 5.*, p. 190-191. The admission form of an obligation is very well attested in papyrological evidence, which we will show later.

²¹ SKOLNIK, F.: *Encyclopedia Judaica. Vol. 15.*, p. 371.

²² Here we could refer, for example, to the law of deposit. See BIRKS, P. *The Roman Law of Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 144-145, ISBN 978-0198719281; BERGER, A.: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953, p. 346, 500; BĚLOVSKÝ, P.: *Obligace z kontraktů. Smlouva a její vymyhateľnost v Římském právu*. Praha: Auditorium, 2021, p. 268, ISBN 9788087284919; HERZOG, I.: *The Main Institutions of Jewish Law*, p. 175.

²³ In Greek Jewish sources such as Philo of Alexandria or Josephus Flavius.

²⁴ BUCKLER, W. H.: *The Origin and History of Contract in Roman Law*, p. 4 – 6. See also R. Akiva (*Sifra Hovat* 22,4), Philo of Alexandria *Spec. Leg.* 4.30-32, and Josephus Flavius *Ant.* 4.285-257.

a purely verbal contract, we can see that even the Roman ones were quite ceremonial.

The concept of an obligation based on sacred trust, as a relationship that is protected by gods, was common to both legal systems, and thus creates a base for common understanding of the biblical concept of covenant for both New Testament writers, as well as readers (listeners) that were shaped by their local, but also Roman legal system and culture. This common understanding of the relationship between a deity and a human as a form of a contract that is well known in the ancient world could also be one of the key elements in the spread of early Christianity.

2 The Biblical Covenant as an Obligation

The basis of the biblical covenant can definitely be found in the OT. The idea of a Covenant undoubtedly passes to the New Testament; however, the logical consistency of the two concepts could be disputed, as we would like to show in this paper. For the OT, the key term to denote the covenant is Hebrew בְּרִית (*berit*),²⁵ which can be found in the text of the OT in a total of 284 occurrences. Although the situations in which the term is used differ, the common feature is that it denotes a form of agreement in its broadest sense and can be described as “*a general obligation concerning two parties*”.²⁶ This obligation can be divided into two main types based on the character of the parties involved: 1) a covenant between human parties; 2) a covenant between God and a human party (whether an individual, group, or a nation). The ones, where there is a human party involved, can then be divided into: 1) treaties (in the form of international agreements or alliances – Hos. 12:1-2; vassal treaties – Josh. 9:11 – 15; 1 Sam. 11:1; 2 Sam. 3:12; treaties about peace or friendship – Gen. 14,13; 21::22ff; 26:27ff; 31:43-44; 1 Kings 5:26; 15:18-19; 1 Sam. 23:18; 2) constitutions; 3) agreements, oaths (Mal. 2:14 – marriage agreement).²⁷

As we have stated above, the covenant was a specific type of ceremonial obligation that did not survive, according to Horowitz,²⁸ the

²⁵ For the possible origin of the word, see ISAAC, E. Circumcision as a Covenant Rite. In: *Anthorpos*, 1964, vol. 59, n. 3/4, p. 446-447.

²⁶ SKOLNIK, F.: *Encyclopedia Judaica*. Vol. 5., p. 249.

²⁷ STRONG, J.: *The new Strong's complete dictionary of Bible words*. Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1996, p. 333, ISBN 978-0785211471.

²⁸ HOROWITZ, G.: *The Spirit of Jewish Law*, p. 450.

biblical period. Is there, however, a possibility that the covenants in the OT were also secured by one of the forms that was recognised as binding from the beginning?

The use of the term was analysed in 178 cases by Manby in relation to parties, obligations, signs, and rituals (with other features as well, but those are of no interest to us now).²⁹ We would like to use this analysis to demonstrate our point that the covenant in the OT should be, in fact, regarded as an obligation. For this purpose, we would like to introduce more of a statistical approach, presenting several specific cases and combinations of features as key elements.

Of the listed entries, in 108 cases, there is a visible sign for the covenant stated. The majority of the cases list circumcision as the sign (52 cases), second in place tablets of stone in the ark of the covenant (or only tablets or ark – 28 cases). There are five distinct cases of salt being the sign, and five cases of Sabbath. In 18 cases, signs are of various types (rainbow, stone pillar, number of lambs, etc.). Of all the occurrences, only two record a covenant between human parties, the rest being a covenant where one party is God.

Of the cases stating circumcision as the sign, 23 cases constitute an everlasting³⁰ covenant, of which 14 are written, and 9 are unwritten. 28 cases refer to long duration of the covenant, of which 25 are written, and three are unwritten. In 8 cases, the covenant is also accompanied by a form of ritual: 1) Gen. 17:2, 4, 7, 9-11, 13, 14, 19, 21, in 17:1-27 (everlasting, unwritten); 2) 2 Kings 23:3, in 23:1-3 (long duration, written); 3) 2 Chron. 6:14, in 6:12-42 (everlasting, written); 4) 2 Chron. 15:12, in 15:1-19 (lifetime, unwritten); 5) 2 Chron. 29:10, in 29:1-36 (long duration, unwritten); 6) Neh. 1:5, in 1:1-11 (everlasting, written); 7) Neh. 9:32, in 9:1-38 (long duration, written); 8) Zech. 9:11, in 9:11-13 (long duration, written).

There are a total of 32 instances when creation of a covenant was accompanied by a form of ceremony (ritual), highlighting the necessary formalism, 26 of which are nevertheless simultaneously accompanied by a sign, 15 of which are also written.

Out of the 28 cases in which the signs accompanying the covenant were tablets of stone in the Ark of the Covenant (or part of it), all take

²⁹ MANBY, T.: *An Exegetical and Canonical Analysis of Leviticus 26: Laws, Covenants, Promises, and Warnings*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2009, p. 85-90, 207-222, EAN 9783639170658.

³⁰ The term is taken from Manby's analysis.

the form of a written covenant (the tablets), seven stating the long duration of the covenant with the rest being without a time reference.

Of the instances mentioning signs, in 103 cases, God is one of the parties involved (either referred to as *Yahweh*, *adonai*, or *elohim*), with 78 cases having a written form. In 23 cases, they are also accompanied by a ceremony or ritual, of which 16 are written.

With respect to the cases where there is no sign of the covenant, 14 are in written form, and the other 6 are accompanied by a certain ritual. 10 of the written ones are between human parties, mostly treaties between nations. This means that out of 178 instances of creating a covenant analysed by Manby, only 52 cases are without any accompanying form or symbol.

Of the unwritten ones without a sign (28 in total) that were between human parties, or a human, a beast, or some creation, four included at least a ceremony/ritual, and 10 were written, meaning that half of the covenants (treaties) are secured by an extra act. Of the 28 cases of covenants without the sign, in which there is a God as one of the parties, 4 are in writing, and 2 are accompanied by a ceremony or ritual, leaving the other 22 without any formal requirements. A total of 36 cases seem to be based only on an oral agreement between the parties, mostly being the covenant made with God.

Considering the previous general part on the law of obligations in Roman and Jewish law, we can see that the biblical accounts of the creation of various covenants, for the most part, fulfil the requirements for a binding and enforceable type of covenant under Jewish law. Unmistakeably, the written form present in most cases (126) is a key element since, as we have said, it was one of the recognised forms.

With respect to the cases that do not report a written form, we suggest that the mentioned sign is the key element that could be understood in the form of an acquisition (the visible form accompanying the legal act to ensure its validity). Obviously, it is not the delivery of the thing itself (although in the instances where land is promised to the people, it was actually delivered), but in the form of a symbolic delivery within the obligation and perhaps could be understood as the above-mentioned *kinyan*,³¹ which would perhaps be most obvious in the cases that state the circumcision as the sign of the covenant, where there is the human counterpart actually promising their

³¹ For the ritual cutting of an animal as a sign and proof of the covenant (obligation) see ISAAC, E.: *Circumcision as a Covenant Rite*, p. 445.

loyalty to God, specifically, offering a piece of their body to conclude the obligation.

Circumcision is, in fact, how a Jew enters into the covenantal relationship and becomes a part of the chosen nation.³² The tie to the covenant is also present on the benediction given by a father upon circumcision: “*Who hath sanctified us by His commandments and hath commanded us to bring him into the covenant of our father Abraham*”.³³ The benediction not only shows that circumcision is, in fact, the formal requirement for creation of the contract, but also that the contract is the same as was concluded with Abraham, thus suggesting that the series of other covenants mentioned in the OT are merely *novationes* of the original one, which is a well-known practice even in the Roman law of obligation, where any change (concerning the subject) in a contract needed to be amended through *novatio*. The OT concept of various covenants mentioned, therefore, would be intelligible to a Roman as well.

The ceremonial character would also be well-known to Romans, who performed their formal legal acts (although verbal) in a form of ceremony that had to be followed precisely to be valid, which was also reflected in the Roman cult. For the practice to create a legally binding agreement with a deity, the ritual had to be performed exactly according to form, and any mistake resulted in the need to repeat the procedure from the beginning.³⁴

The ceremonial part, which is said to be tied to the covenant, is present only in a minority of cases. For these, there is no unified form for covenant-making. An attempt to find a form was the etymology of the word *carat* used as a technical term for creating (cutting) a covenant, since the root means to cut and could refer to cutting an animal in half and walking between the halves, but this is attested only in a few instances (Gen. 15:7-18; Jer 34:10-19; Deut. 21:1-9; probably

³² ANWAR, M. S.: Circumcision: a religious obligation or ‘the cruelest of cuts’? In *British Journal of General Practice*, 2010, ss. 59-61, p. 59, DOI 10.3399/bjgp10X482194; ISAAC, E.: *Circumcision as a Covenant Rite*, p. 444-454.

³³ GANZFRIED, S. (GOLDIN, H. E. transl.): *Code of Jewish Law. A Compilation of Jewish Laws and Customs*. Vol. 4. New York: Hebrew Publishing Company, 1961, p. 43.

³⁴ ORLIN, E.: Urban Religion in the Middle and Late Republic. In RÜPKE, J.: *A Companion to Roman Religion*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2007, p. 59, ISBN 978-1-4051-2943-5; see also DANČIAKOVÁ, V. T.: Zmluvy s bohmi: zmluva ako základ vzťahu medzi človekom a božstvom. In: *Právnehisotrické studie*, 2025, vol. 55, n. 3, p. 55-69.

also Judg. 19:29, and 1Sam. 11:7).³⁵ The practice could again be compared to Roman cultic practices, where an animal sacrifice was one of the means to create a contract in the sense of *do ut des* with a deity, forcing the deity to uphold their part of the contract by performing the obligation on the human part.

What about the cases that do not have any prescribed form for a binding type of obligation? What is at stake is their enforceability. Considering the cases of a covenant between human parties, only 14 of those are without any proof of their creation. The rest are 22 cases of covenant with God, which, however, constitutes a minority of cases. Anyway, in the instances including God as a party, there can (or should not) hardly be any doubt about the trustworthiness of this side of the covenant, and still, there is no way to enforce the performance of an obligation from a deity.

From biblical stories, we see that those who broke the covenant (obligation) were the human counterparts that led to repeated renewals and subsequent promise of the “new” covenant. For human covenants, few can be discarded as rather fantastical, as they do not record any earthly dealings. Three are part of the story of Job, and there he makes a covenant with stones (Job 5:23), his eyes (Job 31:1), and the Leviathan (Job 41:1). The other two are part of prophecies in Daniel (9:27 and 11:22). Two cases are in the Psalms, only referring to some past covenant in 55:20 (the same as in Prov. 2:17 and referring to a nation uniting against God’s people in 83:6ff. Another case is Isa. 28:15 mentioning a covenant of the rulers in Jerusalem made with death, probably referring to idolatry and thus dealing with the breaking of the original covenant with God. Some cases state covenants (treaties) between foreign countries, and, naturally, the writer did not have to know all the details.

The obligation that we are most interested in is the covenant between God and a human party, since this type of contract is present in the Roman cultural context as well. Let us look at the character of the obligation in the OT. The main trouble that arises, especially from the translation of the original Hebrew word *בְּרִית* using the Greek term *διαθήκη*, which reduces the meaning to a unilateral legal act – the

³⁵ LÉON-DUFOUR, X. et al.: *Slovník biblickej teológie*. Trnava: Dobrá kniha, 2015, p. 1053 – 1054, ISBN 9788071419006; JACOB, E.: *Theology of the Old Testament*. New York/ Evanston: Harper & Row Publishers, 1958, p. 210, 213; BROWN, F. et al.: *A Hebrew and English lexicon of the Old Testament: with an appendix containing the biblical Aramaic*. Oxford: Clarendon Press, 1906, p. 137.

testament, with God being the only one obliged.³⁶ To uphold the fact that the human partners are the one that actually have obligations and are often punished for the breach of the covenant, we would have to come up with a theory that the testament was somehow conditional upon the proper conduct of the heirs. A concept, I suggest, too complicated to be a valid option.

It is true that even the OT covenant does occur in a form of a relationship, or treaty, where the superior person takes the inferior one under their protection based on their own initiative, expecting loyalty.³⁷ However, that loyalty needs to be exercised in some specific way, which creates a form of obligation on the side of the inferior partner.

As can be seen from numerous cases in the OT, a covenant was not seen as a unilateral legal act, but as a form of a contract (all the cases recorded by Manby state two parties). Some may be unilateral, as is perhaps the case of the covenant made with Noah in Gen. 6:18 and 9:1-9, or the first covenant made with the patriarch Abraham and through him meant for Israel in Gen. 15:1-21. These two cases can be seen as a *stipulatio* (or the more ancient form of the *sponsio*), since no obligation on the human counterpart is mentioned.³⁸ On the other hand, still, we could say that God at least expected obedience, loyalty (Noah was expected to build the ark upon His word), which would be an obligation imposed upon the human counterpart.

Considering the next mention of a covenant in Gen. 17:1-27, we see an example of a bilateral obligation, since the promise made by God is accompanied by a condition/obligation on the human partner to undergo circumcision in order to enter into the covenant. This particular case could be seen as an act needed to create the contract, the *kinyan*, in the form of handing over a piece of a body, since the well-being of a person and their descendants is the object of the covenant. Still, without the action of the human partner, the contract cannot be effective. Anyone who would not be circumcised is to be killed for breaking the covenant.³⁹

³⁶ LÉON-DUFOUR, X. et al.: *Slovník biblickej teológie*, p. 1058; KITTEL, G. et al.: *Theological Dictionary Of The New Testament. Abridged in One Volume*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1985, p. 143.

³⁷ SKOLNIK, F.: *Encyclopedia Judaica. Vol. 5.*, p. 249.

³⁸ KWAKKEL, G.: Berith and Covenants in the Old Testament. A Contribution to a Fruitful Cooperation of Exegesis and Systematic Theology. In: BURGER, H. et al.: *Covenant: A Vital Element of Reformed Theology*. Boston/Leiden: Brill, 2022, p. 28-29, ISBN 978-90-04-50332-8.

³⁹ Circumcision would also be practiced upon dead and buried persons (infants) if they were not yet decomposing. GANZFRIED, S.: *Code of Jewish Law. Vol. 4.*, p. 44.

14 Any uncircumcised male who is not circumcised in the flesh of his foreskin shall be cut off from his people; he has broken my covenant.” (Gen. 17:14)

On the other hand, even in this case, the text opens with the order given to Abraham to walk before God and be blameless (Gen. 17:1). The trust and obedience to God are the basic obligations of the human party of the covenant.⁴⁰ The most obvious bilateral obligation can be found in the making of the Ten Commandments at Mount Sinai (Ex. 34:1-34), since the commandments are specifically given as obligations of the nation of Israel to keep as their part of the contract; moreover, we have an example of a written obligation (the tablets with the commandments). The breach of the contract or the change in society structure (change from tribal union to kingdom) then initiates numerous renewals of the covenant,⁴¹ as well as the promise of a “new” covenant,⁴² as stated in Jer. 31:33:

33 But this is the covenant that I will make with the house of Israel after those days, says the Lord: I will put my law within them, and I will write it on their hearts, and I will be their God, and they shall be my people.

As we have already said, the renewals of the covenant can be seen as a *novatio*, since the new versions terminate the original ones and in order to amend the contract according to changed circumstances, which was not possible through simple additions to the original ones.⁴³

We have already referred to the similarity with the Roman law and culture in that the Roman cult also functioned on the principle of creating a contract with a deity in order to ensure either personal or communal well-being, which was based on the creation of an innominate contract (*do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut*

⁴⁰ JACOB, E.: *Theology of the Old Testament*, p. 211.

⁴¹ Jer. 22:9; Isa. 24:5; Jer. 11:8; Jer. 11:10; Hos. 8:1; Mal. 2:8.

⁴² Isa. 55:3; Isa. 61:8; Jer. 31:31; Jer. 31:33; Ezek. 16:60.

⁴³ HOROWITZ, G.: *The Spirit of Jewish Law*, p. 472-473, 477; JACOB, E.: *Theology of the Old Testament*, p. 212; ZIMMERMAN, R.: *The Law of Obligation*. Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 58-62, ISBN 0 7021 2347 1. One such novation is also the covenant in Exod 34, as the renewal was necessary due to the previous unfaithfulness of the people and breaking of the original tablets. A possible explanation is also the creation of a completely new contract (covenant) after the breach of the original one. For a theological point of view, see KWAKKEL, G.: *Berith and Covenants in the Old Testament*, p. 30.

facias).⁴⁴ Just like in the case of the biblical covenant with God, these innominate contracts made with a deity were hardly enforceable and should the gods not fulfil their part of the agreement, the human party could either question the proper form of the ritual performed (if they adhered to it) or the trustworthiness of the divine counterpart.⁴⁵ The main difference between the two systems is that in the Bible, it is God who initiates the covenant, whereas in the Roman cult, it is the human who, by performing a formal act, creates the obligation also on the side of the divine partner by offering their part of the performance. Another common feature of both is the purpose of these obligations and the cultic rites performed, which is to ensure the well-being of the whole community, called שָׁלוֹם (*shalom*)⁴⁶ in the Jewish community and *pax deorum* in the Roman one, by maintaining a good relationship with the deity. In both systems, this is ensured through contracts, creating obligations on both sides, which necessitated the transfer of the cult from the private, family sphere into state hands, making it a public interest.⁴⁷ This theme, however, is not the object of this paper.

3 Διαθήκη, ομολογώ, and πίστις as contractual language in the Bible

Based on the previous part, the covenant in the OT is definitely understood in the sense of a bilateral obligation that can be terminated and needs to be renewed due to its breach. The problem comes when we look at the Greek translation of the OT, the Septuagint (LXX), which was created in the span of three hundred years between the 3rd

⁴⁴ TURCAN, R.: *The Gods of Ancient Rome. Religion in Everyday Life from Archaic to Imperial Times*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000, p. 3-4, ISBN 0 7486 1389 7; SCULLARD, H. H.: *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*. London: Thames and Hudson, 1981, p. 25, ISBN 978-0801414022; METZGER, E., BARRY, N.: *Introduction to Roman Law*. Oxford: Oxford University Press, 1962, p. 189-190, ISBN 978-0-1-876063-4.

⁴⁵ ORLIN, E.: *Urban Religion in the Middle and Late Republic*, p. 59.

⁴⁶ God is identified with this peace in Judg. 6:24: 24 Then Gideon built an altar there to the Lord and called it, "The Lord is peace." To this day, it still stands at Ophrah, which belongs to the Abiezrites.

⁴⁷ JACOB, E.: *Theology of the Old Testament*, p. 213; deCAZANOVE, O.: Pre-Roman Italy, Before and Under Romans. In RÜPKE, J.: *A Companion to Roman Religion*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2007, p. 49, ISBN 978-1-4051-2943-5; GALINSKI, K.: Continuity and Change: Religion in the Augustan Semi-Century. In: RÜPKE, J.: *A Companion to Roman Religion*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2007, p. 74, ISBN 978-1-4051-2943-5; ORLIN, E.: *Urban Religion in the Middle and Late Republic*, 2007, p. 59.

and 1st century BCE.⁴⁸ The term used to translate the Hebrew כְּרִית was Greek διαθήκη, which, in fact, means testament. Some consider this to be a means of interpretation to emphasise the authority of the one initiating the creation of the legal act.⁴⁹ In two cases, the term is used to translate terms such as testimony (Ex. 27:21) and law (Jos. 4:16).

Although the main meaning of the word refers to the last will. It is not the only possible translation:

1. In Hellenistic Greek, as an order or institution⁵⁰
2. A technical term of the Hellenistic Greek for a testament (last will)⁵¹
3. Aristofanes uses the term in the meaning of contract⁵²
4. Liddel-Scott names possible meaning as a compact, covenant, disposition or even deposit⁵³
5. Sophocles names even the meaning of *foedus*.⁵⁴ In the Roman understanding, this was a treaty that established alliance, mutual friendship and peace for eternity,⁵⁵ which also reflects the relationship between the God and his people as presented in the OT.

⁴⁸ AITKEN, J. K.: *The T&T Clark Companion to the Septuagint*. London: Bloomsbury T&T Clark, 2015, p. 3-4, ISBN 978-0-56720-007-5.

⁴⁹ LÉON-DUFOUR, X. et al.: *Slovník biblickej teológie*, p. 1058; KWAKKEL, G.: *Berith and Covenants in the Old Testament*, p. 35.

⁵⁰ KITTEL, G. et al.: *Theological Dictionary Of The New Testament*, p. 143; PANCZOVÁ, H.: *Grécko-slovenský slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*. Bratislava: Lingea, 2012, p. 333, ISBN 9788081450211.

⁵¹ KITTEL, G. et al.: *Theological Dictionary Of The New Testament*, p. 143; PANCZOVÁ, H.: *Grécko-slovenský slovník*, p. 333; STRONG, J.: *The new Strong's complete dictionary of Bible words*, p. 60, 601; GRIMM, C. L., THAYER, J. H. (ed., transl.). *A Greek-English Lexicon of the New Testament*. Piscataway: Gorgias Press, 2010, p. 136-137, ISBN 978-1-61719-677-5; LIDDELL, H. G., SCOTT, R.: *A Greek-English Lexicon*, p. 394

⁵² PANCZOVÁ, H.: *Grécko-slovenský slovník*, s. 333; STRONG, J.: *The new Strong's complete dictionary of Bible words*, p. 60, 601; GRIMM, C. L., THAYER, J. H.: *A Greek-English Lexicon of the New Testament*, p. 136 – 137.

⁵³ LIDDELL, H. G., SCOTT, R.: *A Greek-English Lexicon*, p. 394-395.

⁵⁴ SOPHOCLES, E. A.: *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*. New York: C. Scribner's Sons, 1900, s. 360 – 361. The contract made between a deity and a human counterpart could be perhaps seen as a treaty, as it often includes protection from enemies. Also, the Hebrew term is, in fact, used for treaties among nations. This would also correspond with the Roman understanding of *foedus*, as a treaty of alliance, mutual friendship and peace for eternity, which also reflects the relationship between God and his people.

⁵⁵ For sources, see *Romanorum et Carthaginiensium foedus* (509 BCE), *Romanorum et Aetoliorum foedus* (212/211 BCE), *Romanorum et Iudaeorum foedus* (160 BCE), and *Foedus Romanorum et Hyrcani* (132, 126, and 107 BCE). SHERWIN-WHITE, A., CORNELL, T.: *foedus*. In: Oxford Classical Dictionary. [online]. Publiher., 2015 [cit. 2025-06-24]. Available at: <https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-2693>.

The original meaning of the Hebrew text can hardly be reduced to a unilateral testamentary disposition that could only come into effect upon the death of the testator. As can be seen from the dictionary entries mentioned, the testament is not the only available translation, and in this regard, we propose the solution that the translator did not know of the prevalent meaning as a testament and came into contact with the Greek term in the sense of an agreement, covenant, or treaty.⁵⁶ This must be considered since the LXX “*always exclusively referenced the Hebrew text and reflects developments in the Jewish understanding of scripture and in the Jewish faith*”.⁵⁷ However, the problem of the interpretation in the sense of testament must have been present already at the beginning of the common era, since the translation of the OT into Greek by Aquila and Symmachus, dating to the second century CE, prefers the word συνθήκη, having a much clearer meaning as an agreement or a contract.⁵⁸

On the other hand, the use of διαθήκη in the LXX translation could be the catalyst for later interpretation of the New Testament events, and perhaps this shift was also what caused the creation of the new translation by Aquila and Symmachus. Although for the OT the choice of διαθήκη has no real meaning since the context in which the word is used clearly refers to the bilaterality of the legal act created, the situation changes in the New Testament, in which the word is used in only 33 places. The translation of the word in the sense of testament enabled the interpretation of the life and work of Jesus in a way that is established in the Church creeds. The interpretation of Jesus in the sense of incarnated God may not only be dependent upon biblical prophecies of the OT, understanding of the meaning of the Sacrifice of Passover or the title Lord (Κυριος)⁵⁹ used for him, but also on the understanding of the διαθήκη as the testament.

As we have already mentioned, for the testament to come into effect, the death of the testator is necessary. This view is hardly present in the OT, and even the apocalypses do not provide the image of the death of

⁵⁶ According to the legend, the LXX was created by priests upon the order of a Ptolemaic king; however, the level of Greek used in the books varies and is not high enough to uphold the standards of a king, especially one from a Greek dynasty. AITKEN, J. K.: *The T&T Clark Companion to the Septuagint*, p. 4.

⁵⁷ KERUZER, S.: *The Bible in Greek. Translation, Transmission, and Theology of the Septuagint*. Atlanta: SBL Press, 2015, p. 3, ISBN 978-0-88414-095-5.

⁵⁸ PANCZOVÁ, H.: *Grécko-slovenský slovník*, p. 1165.

⁵⁹ The word is used as a translation for Hebrew *Adonai*, which is used to refer to God without saying His name.

God himself.⁶⁰ Here, we want to propose a hypothesis that the use of διαθήκη in the New Testament was one of the key factors that enabled the interpretation of Jesus in the sense of one of the persons of god. If we understand this covenant in the sense of a testament, we need to expect the party making it to die. In the context of the New Testament, this was fulfilled by the words of Jesus during the Last Supper and his subsequent death on the cross.

If we look at the texts mentioning the term διαθήκη, the earliest reference in the NT scriptures in the gospels is Mark 14:24 during the last supper (καὶ εἶπεν αὐτοῖς Τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ ἐκχυννόμενον ὑπὲρ πολλῶν. - And He said to them, "This is My blood of the covenant, which is poured out for many.), which is the basis for the synoptic gospels. The next reference is in Matthew 26:28 and Luke 22:20 in the same context; however, Luke also mentions the covenant in 1:72, which refers to the promises of the OT covenant. Acts mentions the word twice (3:25; 7:8), and in both instances it is a reference to the OT covenant. Considering the earliest texts of the NT, we need to turn to the letters of Paul,⁶¹ who mentions the covenant: 1) Rom. 9:4 and 11:27, both referring to OT promises; 2) 1 Cor. 11:25 specifically mentioning the NEW covenant within the context of the Last Supper (the words of Jesus); 3) 2 Cor. 3:6 and 3:14 mention the NEW and OLD covenant; 4) Gal. 3:15-17 explaining that the Covenant made with Abraham was not nullified (the verse 15 could also be understood within the principle *pacta sunt servanda*)⁶²; 5) Gal. 4:24 mentioning the covenant with Abraham (his women Hagar and Sarah).

From the mentioned sources, the ones that can be closely tied to the meaning of testament are the ones tied to the Last Supper, following the death of Jesus as a testator (synoptic gospels and 1 and 2 Corinthians). Nevertheless, the use of the term in such a context does open the possibility of the interpretation of Jesus as incarnated God and the covenant as a testament that came into effect at the moment of the death of God (in the person of Jesus).

We want to argue that the key to interpreting the term lies in the LXX, as a thoroughly Jewish translation of the Hebrew scripture. The legend of its creation in the Letter of Aristeas tells of experts (72 of

⁶⁰ See DANČIAKOVÁ, V. T.: *Vztah přítomnosti a budoucnosti v Ježíšově zvesti*. Dizertačná práca. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2020, p. 66-97.

⁶¹ We are only considering the authentic ones: Romans, 1 and 2 Corinthians, Galatians, Philippians, 1 Thessalonians, and Philemon.

⁶² *15 Brethren, I speak in terms of human relations: even though it is [only] a man's covenant, yet when it has been ratified, no one sets it aside or adds conditions to it.*

them) being called upon by Ptolemy II Philadelphus (285 – 246 BCE) to provide the translation of the Law. The work, however, is a thoroughly Jewish agenda, as well as the famous letter telling of its commission.⁶³ The key factor for the interpretation of the text is the language used, which is the koine Greek. This was not the high Greek of the classical era; it was the language of the foreigners who learned it and used it as the *lingua franca* of the ancient world of their time, in the sense of their understanding of the workings of the language. The Jewish background is then visible in this regard as well, since the Greek used for translation is very Semitic in character (which is, however, not only due to Jewish influence but also to the Semitic environment as such, Egypt), and the overall level of the Greek (called translation Greek in this case) used is not very high. Moreover, the choice of the word need not be the invention of the translator, but rather an already existing use recorded.⁶⁴ As a result, the use of the term διαθήκη must have been the result of the Jewish cultural context in which the translation occurred, and since it translates the Hebrew בְּרִית, it could not be understood as testament, since the context of the OT use does not allow it.

Another key term we want to mention is πίστις, which usually refers to faith with 243 occurrences in the NT. However, the word also carries a legal meaning, which we want to highlight as a crucial factor of understanding the relationship between God and His people, as a relationship based on a contract with mutual obligations. The possible translations of the word are: 1) trust, faith, confidence, assurance; 2) good faith, honesty; 3) credit (even in a commercial sense); 4) position of trust, trusteeship; 5) pledge, guarantee; 6) argument, proof; 7) safe-conduct, safeguard or even suzerainty.⁶⁵

We want to argue that the faith that is mentioned as the key element of the covenant (especially in the NT) should not only be understood as unconditional trust in the sense of personal relationship, but also as trust

⁶³ DINES, J. M.: *The Septuagint*. London/New York: T&T Clark LTD, 2004, p. 27-33, ISBN 0 567 08464 7.

⁶⁴ MARCOS, N. F.: *The Septuagint in Context. Introduction to the Greek Versions of the Bible*. Leiden/Boston: Brill, 2000, p. 3-16, ISBN 90 04 115749; DINES, J. M.: *The Septuagint*, p. 109-129.

⁶⁵ LIDDELL, H. G., SCOTT, R.: *A Greek-English Lexicon*, p. 1408. Another possible meaning is „authentication“. BEEKS, R.: *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden/Boston: Brill, 2010, p. 1161, ISBN 978 90 04 17418 4. Of course, there is a plethora of translations tied to the theological aspect of the meaning of the word as a result of Christian tradition. GRIMM, C. L., THAYER, J. H.: *A Greek-English Lexicon of the New Testament*, p. 513-514.

necessary for many legal relationships (especially the ones that are informal) in the sense of *bona fide*. The strong legal background can also be seen from the translations offered for the word. For this purpose, we want to mention the Babatha Archive papyri with a stipulation clause at the end of the contract (P. Yadin 17, 18, 20, 21, 22, and P Hever 65): πίστεως ἐπηρωτημένης καὶ ἀνθωμολογημένης (in faith/trust the question was asked and answered)⁶⁶. Some see this mention of πίστις as equivalent to Roman *bona fide*,⁶⁷ but this cannot be maintained in the specific cases since *stipulatio* is a *stricti iuris* contract. In addition, the phrase can be found in Greek in the form of καλῇ πίστις (also in the Archive in P. Yadin 16, 28, 29, 30).⁶⁸ On the other hand, we cannot reduce the *bona fide* only to the phrase in Greek καλῇ πίστις. The trust in the sense of *bona fide* is essential, for example, for the Roman contract of *depositum*, but the same can be seen in the Greek texts of Jewish authors Josephus Flavius (*Ant.* 4.285-257) and Philo of Alexandria (*Spec. Leg.* 4.30-32), who simply use the word to refer to the same principle of trust (*bona fide*). So, at least the Greek-speaking Jewish authors understood the term in the sense equivalent to Roman *bona fide*. Also, in ancient Roman law, the religious law was one of the modes to enforce an agreement since the breach of a contract was seen as the violation of fides, a sacred bond formed between the parties, which was the essence of every contract, and its violation was considered an act of impiety.⁶⁹ Thus, πίστις is not only an expression of religious experience, but the essence of the covenantal relationship, a sacred trust between the parties.⁷⁰

The last term we want to mention is the Greek ομολογώ. That can be found in a total of 26 places in the NT, with various translations offered such as acknowledge, profess, confess, assure, or promise. The legal background of the term can be seen very well in the papyrological evidence, where most of the entries mentioning the term are legal documents (contracts).⁷¹ For the understanding of the term, we could

⁶⁶ Our translation.

⁶⁷ See CHIUSI, T. J.: 7 Legal Interactions in the Archive of Babatha: P. Yadin 21 and 22. In: CZAJKOWSKI, K. et al.: *Law in the Roman Provinces*. Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 101, ISBN 978-0-19-884408-2.

⁶⁸ LIDDELL, H. G., SCOTT, R.: *A Greek-English Lexicon*, p. 1408.

⁶⁹ BUCKLER, W. H.: *The Origin and History of Contract in Roman Law*, p. 4.

⁷⁰ Besides the *i* meaning, we can also trace another legal meaning, which is as a „solemn promise“, that can be seen in relation to stipulatio. PANCZOVÁ, H.: *Grécko-slovenský slovník*, p. 1001.

⁷¹ See database *papyri.info*. The analysis of all the search entries would be a separate study that would require a significant amount of time. Which however is the ultimate goal of the author.

turn again to the Babatha Archive, where we find the work in several papyri (P. Yadin 5, 11, 17, 18, 20, 21, 22, and P. Hever 65). The word *ομολογώ* opens the contract itself, and except for P. Yadin 5 and 11, these are then concluded by the stipulation clause mentioned earlier. All of these contracts are created as unilateral obligations, and it has been argued that they need to be seen as stipulations,⁷² since also the Institutes of Gaius 3.93 name the term as an equivalent to Latin *spondeo*.

The term is mentioned as well in a series of other papyri dated between 50-200 CE, such as: *AnalPap* 30 (103 CE), contract of employment in *bgu.7.1647* (129 CE), loan and payment of a debt in *P.Mich.* 9 568 (92 CE), or a contract of sale of camels in *bgu.11.2112* (25-75 CE), just to name a few. The possible interpretation of the use of *ομολογώ* then is to see it as a stipulation under Roman law. On the other hand, here, we want to refer to the first part of the paper where we named two additional ways of securing enforceability of an obligation, which were *kinyan* (see the circumcision above) and an admission of the obligation made before witnesses, which basically acknowledged its existence. We dare say that the use of the Babatha archive combines the admission of Jewish law⁷³ with the stipulation of Roman law, and the two do not exclude each other.

In the sense of this admission, we can also consider the NT occurrences as referring to the covenant and becoming part of it or staying in the covenant by acknowledging its existence and adherence to it. The stipulation of and admission in the form of a solemn promise can be found in Acts 7:17, referring to the promise/covenant of God to Abraham, and in Matt. 14:17, where King Herod gives a promise to the daughter of Herodias. Matt. 7:23 can be seen in the light of denying certain people a part in the covenantal relationship, and in a similar sense is the text of Matt. 10:32-33, where acknowledging people by Jesus makes them part of the covenant, thus giving an admission of the covenantal obligations (with parallel text in Luke 12:7). The text in John 1:20 resembles more of a judicial confession (or denial). The next one in John 9:22 is a bit mixed, since it translates the word as confessing, but it is not a confession, but an acknowledgement of the status of Jesus as Christ and faith in Him. Similar is the context of John

⁷² See DANČIAKOVÁ, V. T.: The interaction between Roman *ius civile* and local provincial legal tradition: papyri P. Yadin 21 and P. Yadin 22 as Roman *stipulatio*. In: *Bratislava Law Review*, 2024, vol. 8, n. 1, p. 69-82, ISSN 2585-7088.

⁷³ HOROWITZ, G.: *The Spirit of Jewish Law*, p. 446, 451-457.

12:42. Acts 23:8 talks about the belief system of Jewish groups and Acts 24:14 is a judicial confession.⁷⁴ The use of the term in Rom 10:9-10 can be understood as admission since there a person acknowledges the work of Jesus and thus becomes part of the covenant.

Conclusion

The importance of considering Roman legal thought when dealing with biblical texts stems from the fact that the latter part of the biblical corpus, the New Testament, was created within the boundaries of the Roman Empire. The authors of the NT corpus themselves lived within the boundaries of the Roman Empire. Paul claims to be a Roman citizen, and even Luke is thought to be perhaps Roman, or at least promoting the gospel in the Roman environment. Moreover, the contacts between the Jewish people and the Romans predate the actual joining of the Jewish territories to the Roman state. Yet another reason is to show that the ancient cultures, although much distant in the understanding of the divine, were not so different after all and shared many legal concepts and a basic understanding of the functioning of society.

The everyday interaction within the Roman Empire functioned on legal relationships that were possible due to similarities between various legal traditions, which gave rise to the concept of *ius gentium*, a term denoting shared legal traditions of nations that were common to all. At the core was the understanding that certain legal concepts are shared between nations, and a common ground can be found in legal disputes to resolve them. This understanding of shared legal institutions is also reflected in the papyri, for example, in the use of *stipulatio*, a solemn promise to ensure the validity and enforceability of contracts at Roman courts.

As we have shown, in the law of obligations, a sort of sacred trust was necessary to uphold the obligation. The earliest forms of obligation in both Roman and Jewish law were solemn promises (*iuriurandum*, *sponsio* in Roman law, and covenant, oath, or vow in Jewish law) with religious sanction.

However, the obligations were not only the basis of everyday encounters between humans, but they were equally important tools of securing the right relationship with their divine protectors, via personal

⁷⁴ These confessions are also one of the possible translations for ομολογώ.

interactions or via official state cult. This relationship was not static, based on one ancient obligation at the beginning, but it was a living organism that changed, adapted, and was updated through the centuries in both of the cultures. To maintain the relationship with a deity, a series of rituals was created to show the ongoing participation in the obligational relationship, or to create, or even ratify, new obligations (contracts or treaties) if necessary. Formality and ceremony were also commonly shared and must have helped in the spread of the Gospel. The Romans could accept it, because they understood the mechanism that ruled the relationship between a person and a deity, an obligation, a contract.

Thus, the biblical covenant must be seen in the same light. It was a bilateral obligation that was subject to change, especially since the human partner of the obligation proved to be the most unreliable and unstable. The change and need for renewal stemmed either from the breach of the covenant by the human partners or due to a change in the structure of the human society that necessitated an update of the covenantal relationship as the biblical society developed from small units of patriarch and their offspring, to a group of tribes, and final to a kingdom represented by a king as the guarantor of keeping the covenant. The fact that breach of the covenant was possible shows that it was not a unilateral legal act, not even a unilateral obligation, as both parties, God and the human counterparts, had their duties to perform, in which the humans repeatedly failed. Ultimately, the constant failure necessitated a proposal of a new, everlasting covenant that will be written into hearts, and here we come to the New Testament.

The key element for understanding the character of the covenant is the translation of the Old Testament into Greek, where the translator used the Greek term *διαθήκη* as an equivalent of Hebrew *בְּרִית*, which cannot be reduced to a unilateral legal act in the sense of testament. The reference point here is LXX as a Jewish translation, and thus the term must be understood as the original Hebrew term as a bilateral obligation, a contract. Even in the NT (Gospels and Paul), the references to the covenant are often made in relation to the OT covenant, and the only cases that could be seen in the sense of testament are the ones connected with the Last Supper and the death of Jesus. The NT reference could be understood in the sense of testament, as it seems to be a final offer that a person either accepts or declines, and there are no renewals or amendments made since the NT by God. However, the death of the testator required by a testament needs to be examined as

a possible exegetical tool used by later generations that dictated the development of Christian dogmatics.

Nevertheless, the legal language nature of the relationship between a deity (God) and its people can also be seen in such crucial term such as πίστις that cannot be reduced to “faith” in the sense of religious experience, but is an inherent part of legal language and denotes the trust between parties of an obligation in the sense of *bona fides*, even to the level of offering a guarantee for fulfilling the obligation. Along with the term, there is the word ομολογώ, which is often used in the sense of confessing a trust in someone, confessing a belief, which also needs to be seen in relation to the Jewish admission, giving the statement that the person is to be tied by the obligation, that the person did enter the obligational relationship. Confessing Jesus as Christ is not merely stating His status but means that the person becomes a member of God's chosen nation, belongs to God, is obliged to trust and obey His commandments, and in return can rely on His protection, guidance, and the bestowal of eternal life.

The formality in creating certain legal acts (also contracts, such as *stipulatio*), which was present in both legal systems, could also be seen as the key factor behind the arguments that led to the Jerusalem council recorded in the book of Acts. Entering into the contract with the Jewish God required a certain form to be followed, the circumcision, which the pagan (even Roman) followers understood very well from their legal-cultic experience. Thus, the issue needed to be addressed, whether they are to enter the covenant the same way, becoming part of the Jewish nation or not.

At the end, we would like to point out the striking similarity between the Last Supper and Roman law concerning the law of obligations, namely the *sponsio*. Jesus ties the pouring of the wine to the symbolism of his blood being poured. The same was done at *sponsio*, the term, as we have mentioned above, referring to the pouring of wine that symbolised the blood that would be spilt if the contract is breached. This also offers a possible new interpretation in relation to how the text could be understood by Roman followers.

We understand that the paper opens new themes to discuss and research, which will be done in the planned volume on the Roman legal context of the Acts of the Apostles, along with new interpretations offered for the relevant biblical texts. However, we want to conclude that the obligational relationship between God and His nation is clear and would be understood by the Romans of the NT era, which was

a factor in their conversion to Christianity. They joined because the concept was not foreign and offered them the much-desired personal experience they had tried to find in the oriental mystery cults before.

Literature

1. AITKEN, J. K. *The T&T Clark Companion to the Septuagint*. London: Bloomsbury T&T Clark, 2015, ISBN 978-0-56720-007-5.
2. ANWAR, M. S. Circumcision: a religious obligation or 'the cruelest of cuts'? In: *British Journal of General Practice*, 2010, DOI 10.3399/bjgp10X482194.
3. BEEKS, R. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden/Boston: Brill, 2010, ISBN 978 90 04 17418 4.
4. BĚLOVSKÝ, P. *Obligace z kontraktů. Smlouva a její vymyhateľnosť v Římském právu*. Praha: Auditorium, 2021, ISBN 9788087284919.
5. BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953.
6. BIRKS, P. *The Roman Law of Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2016, ISBN 978-0198719281.
7. BROWN, F. et al. *A Hebrew and English lexicon of the Old Testament: with an appendix containing the biblical Aramaic*. Oxford: Clarendon Press, 1906.
8. BUCKLER, W. H. *The Origin and History of Contract in Roman Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016 (reprint of edition London: C. J. Clay and Sons, 1895), ISBN 978-1-316-62315-2.
9. deCAZANOVE, O. Pre-Roman Italy, Before and Under Romans. In: RÜPKE, J. *A Companion to Roman Religion*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2007, ISBN 978-1-4051-2943-5.
10. CHIUSI, T. J. 7 Legal Interactions in the Archive of Babatha: P. Yadin 21 and 22. In: CZAJKOWSKI, K. et al. *Law in the Roman Provinces*. Oxford: Oxford University Press, 2020, ISBN 978-0-19-884408-2.
11. DANČIAKOVÁ, V. T. *Vzťah prítomnosti a budúcnosti v Ježišovej zvesti*. Dizertačná práca. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2020.
12. DANČIAKOVÁ, V. T. The interaction between Roman ius civile and local provincial legal tradition: papyri P. Yadin 21 and P. Yadin 22 as Roman *stipulatio*. In: *Bratislava Law Review*, 2024, vol. 8, n. 1, ISSN 2585-7088.
13. DANČIAKOVÁ, V. T. Zmluvy s bohmi: zmluva ako základ vzťahu medzi človekom a božstvom. In: *Právnehisotrické studie*, 2025, vol. 55, n. 3, ISSN 0079-4929.

14. DINES, J. M. *The Septuagint*. London/New York: T&T Clark LTD, 2004, ISBN 0 567 08464 7.
15. GALINSKI, K. Continuity and Change: Religion in the Augustan Semi-Century. In: RÜPKE, J. *A Companion to Roman Religion*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2007, ISBN 978-1-4051-2943-5.
16. GANZFRIED, S. (GOLDIN, H. E. transl.): *Code of Jewish Law. A Compilation of Jewish Laws and Customs*. Vol. 4. New York: Hebrew Publishing Company, 1961.
17. GRIMM, C. L., THAYER, J. H. (ed., transl.). *A Greek-English Lexicon of the New Testament*. Piscataway: Gorgias Press, 2010, ISBN 978-1-61719-677-5.
18. HERZOG, I. *The Main Institutions of Jewish Law. Vol. 2. The Law of Obligations*. London: The Soncino Press, 1939.
19. HOROWITZ, G. *The Spirit of Jewish Law: A Brief Account of Biblical and Rabbinical Jurisprudence With a Special Note on Jewish Law and the State of Israel*. New York: Central Book Company, 1963.
20. ISAAC, E. Circumcision as a Covenant Rite. In *Anthonpos*, 1964, roč. 59, č. 3/4, ss. 444-456.
21. JACOB, E. *Theology of the Old Testament*. New York/ Evanston: Harper & Row Publishers, 1958.
22. JOHNSON, A. CH. et al. *Ancient Roman Statutes*. Austin: University of Texas Press, 2012, ISBN 1-58477-291-3.
23. KITTEL, G. et al. *Theological Dictionary Of The New Testament. Abridged in One Volume*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1985.
24. KERUZER, S. *The Bible in Greek. Translation, Transmission, and Theology of the Septuagint*. Atlanta: SBL Press, 2015, ISBN 978-0-88414-095-5.
25. KWAKKEL, G. Berith and Covenants in the Old Testament. A Contribution to a Fruitful Cooperation of Exegesis and Systematic Theology. In: BURGER, H. et al. *Covenant: A Vital Element of Reformed Theology*. Boston/Leiden: Brill, 2022, ISBN 978-90-04-50332-8.
26. LÉON-DUFOUR, X. a kol. *Slovník biblickej teológie*. Trnava: Dobrá kniha, 2015, ISBN 9788071419006.
27. LIDDELL, H. G. – SCOTT., R. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1996, ISBN 0 19-864226-1.
28. MANBY, T. *An Exegetical and Canonical Analysis of Leviticus 26: Laws, Covenants, Promises, and Warnings*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2009, EAN 9783639170658.

29. MARCOS, N. F.: *The Septuagint in Context. Introduction to the Greek Versions of the Bible*. Leiden/Boston: Brill, 2000, p. 3-16, ISBN 90 04 115749.
30. METZGER, E., BARRY, N. *Introduction to Roman Law*. Oxford: Oxford University Press, 1962, ISBN 978-0-1-876063-4.
31. ORLIN, E. Urban Religion in the Middle and Late Republic. In RÜPKE, J. *A Companion to Roman Religion*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2007, ISBN 978-1-4051-2943-5.
32. PANCZOVÁ, H. *Grécko-slovenský slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*. Bratislava: Lingea, 2012, ISBN 9788081450211.
33. PÉTIOVÁ, V. Aktuálne výzvy manželskej pastorácie pre farnosť. In *Historia et theoria iuris*, 2023, vol. 15, n. 1, s. 52-63, ISSN 1338-0133.
34. PÉTIOVÁ, V. Obeta života z lásky v kanonizačnom procese. In *Nové horizonty*, 2023, vol. 17, n. 2, s. 62-70, ISSN 1337-6535.
35. SANDARS, T. C. *The Institutes of Justinian with English Introduction, Translation, and Notes*. London: Longmans, Green and Co., 1922.
36. SCULLARD, H. H. *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*. London: Thames and Hudson, 1981, ISBN 978-0801414022.
37. SHERWIN-WHITE, A., CORNELL, T. foedus. In: Oxford Classical Dictionary. [online]. Publiher., 2015 [cit. 2025-06-24]. Available at: <https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-2693>.
38. SKOLNIK, F. *Encyclopedia Judaica. Vol. 5. Coh-Doz*. Farmington Hills: Keter Publishing House Ltd., 2006, ISBN 978-0-02-865933-6.
39. SKOLNIK, F. *Encyclopedia Judaica. Vol. 15. Nat-Per*. Farmington Hills: Keter Publishing House Ltd., 2006, ISBN 978-0-02-865943-5.
40. SOPHOCLES, E. A. *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*. New York: C. Scribner's Sons, 1900.
41. STRONG, J. *The new Strong's complete dictionary of Bible words*. Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1996, ISBN 978-0785211471.
42. TURCAN, R. *The Gods of Ancient Rome. Religion in Everyday Life from Archaic to Imperial Times*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000, ISBN 0 7486 1389 7.
43. WATSON, A. *The Digest of Justinian*. Volume 4. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998, ISBN 978-0-8122-2036-0.
44. ZIMMERMAN, R. *The Law of Obligation*. Oxford: Oxford University Press, 1996, ISBN 0 7021 2347 1.

PRÍSTUP K INTERRUPTČNEJ TABLETE AKO FORMA MEDIKAMENTÓZNEHO PRERUŠENIA TEHOTENSTVA

Mgr. Monika Fargašová

monika.fargasova@flaw.uniba.sk

Mgr. Patrícia Fiamová

patricia.fiamova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva

Prístup k interrupčnej tablete ako forma medikamentózneho prerušenia tehotenstva

Článok sa zaoberá dostupnosťou medikamentóznej formy prerušenia tehotenstva v podmienkach Slovenskej republiky z pohľadu právnej úpravy, aplikačnej praxe a ústavnoprávneho rámca. Analyzuje platnú legislatívu a poukazuje na skutočnosť, že hoci slovenské právo medikamentóznou interrupciou výslovne nezakazuje, v praxi nie je dostupná. Osobitná pozornosť je venovaná absencii registrácie účinnej látky mifepristón a jej dôsledkom, vrátane právnej neistoty zdravotníckych pracovníkov. Článok zároveň využíva komparatívnu analýzu právnej úpravy v Českej republike a Rakúskej republike, kde je medikamentózna interrupcia štandardnou súčasťou zdravotnej starostlivosti. Cieľom článku je posúdiť, či faktická nedostupnosť medikamentóznej interrupcie v Slovenskej republike je v súlade s jej medzinárodnými záväzkami a ústavnoprávnymi požiadavkami, najmä právom na ochranu zdravia a princípom právnej istoty.

Access to the abortion pill as a form of medical termination of pregnancy

The article examines the availability of medical abortion in the conditions of the Slovak Republic from the perspective of legal

regulation, application practice, and the constitutional framework. It analyzes the applicable legislation and points out that, although Slovak law does not explicitly prohibit medication abortion, it is not available in practice. Particular attention is given to the absence of registration of the active substance mifepristone and its consequences, including legal uncertainty for healthcare professionals. The article also employs a comparative analysis of the legal regulation in the Czech Republic and the Republic of Austria, where medication abortion is a standard part of healthcare services. The aim of the article is to assess whether the unavailability of medication abortion in the Slovak Republic is in compliance with its international obligations and constitutional requirements, particularly the right to health protection and the principle of legal certainty.

Kľúčové slová: umelé prerušenie tehotenstva, medikamentózne prerušenie tehotenstva, interrupčná tableta

Key words: termination of pregnancy, medical abortion, abortion pill

<https://doi.org/10.46282/afi.2026.1.07>

Úvod

Otázky súvisiace s umelým prerušením tehotenstva sa v súčasnom (a to nielen slovenskom) spoločenskom prostredí pohybujú na citlivom rozhraní etických diskusií. Ide o tému, ktorá je predmetom intenzívnej debaty v rámci rôznych spoločenských skupín, pričom každá z nich pristupuje k otázke možnosti, prípadne obmedzenia práva ženy požiadať o umelé prerušenie tehotenstva z vlastnej hodnotovej či ideovej perspektívy. Ide o problematiku, ktorá sa dotýka viacerých základných práv a slobôd, ktoré stoja vo vzájomnej kolízii – najmä práva na ochranu zdravia, práva na súkromie a telesnú integritu, ako aj ochrana prenatálneho života.

V európskom prostredí možno v posledných desaťročiach pozorovať rôzne prístupy k právnej regulácii interrupcií. Zatiaľ čo niektoré štáty postupne rozširujú dostupnosť reprodukčných zdravotníckych služieb a prispôbujú ich aktuálnemu medicínskemu poznaniu, v iných štátoch pretrvávajú legislatívne alebo praktické obmedzenia prístupu k týmto službám. Osobitnú pozornosť v tejto súvislosti vzbudzuje medikamentózna forma prerušenia tehotenstva, v laickej verejnosti označovaná ako tzv. „interrupčná tableta“ alebo „potratová tableta“. Táto

metóda predstavuje v súčasnej reprodukčnej medicíne bežnú a široko využívanú alternatívu k chirurgickému zákroku, pričom je považovaná za bezpečný postup v ranných štádiách tehotenstva. Jej dostupnosť však nie je vo všetkých európskych krajinách rovnaká a v niektorých právnych poriadkoch zostáva predmetom búrlivých politických diskusií. Výnimkou v tomto smere nie je ani Slovenská republika, keďže súčasná prax gynekológov využíva výlučne chirurgickú metódu v prípadoch umelého prerušenia tehotenstva.¹ Tento stav však nemožno pripisovať samotným preferenciám gynekológov, ale aktuálnej právnej úprave a absencii registrácie príslušných liečiv, na základe ktorých je možné medikamentóznou interrupciou vykonať. Slovenská gynekologicko-pôrodnícka spoločnosť (ďalej aj ako „SGPS“) už dlhodobo upozorňuje na potrebu zavedenia interrupčnej tablety, pričom poukazuje aj na to, že súčasný právny stav neumožňuje poskytovanie medikamentózneho prerušenia tehotenstva v súlade s aktuálnymi medicínskymi poznatkami a môže v aplikačnej praxi vyvolávať právnu neistotu poskytovateľov zdravotnej starostlivosti.

Tento článok sa preto zameriava na aktuálne otázky (ne)dostupnosti interrupčnej tablety v slovenskom právnom a aplikačnom prostredí, a to nielen z pohľadu platnej právnej úpravy a jej aplikačných dôsledkov, ale aj vo vzťahu k možným legislatívnym riešeniam *de lege ferenda*.

1 Medikamentózna forma umelého prerušenia tehotenstva

Umelé prerušenie tehotenstva (označované ako „interrupcia“) býva v laickej praxi často nesprávne stotožňované s označením „potrat“. Pojem potrat je však významovo širší, keďže zahŕňa nielen interrupciu (t. j. potrat vyvolaný umelo), ale aj tzv. spontánny potrat, ku ktorému dochádza samovoľne a bez úmyselného zásahu. Interrupcia tak predstavuje osobitnú formu potratu, ktorá spočíva v umelom prerušení tehotenstva vykonanom na základe žiadosti pacientky, a to pri splnení zákonom ustanovených podmienok.^{2 3}

Podľa súčasných medicínskych poznatkov možno rozlišovať dve základné formy umelého prerušenia tehotenstva. Prvou je chirurgická

¹ Opačná situácia môže nastať v prípade tzv. spontánneho potratu (t. j. nie potratu, ktorý je vyvolaný umelo), v rámci ktorého je v Slovenskej republike možné ukončiť tehotenstvo aj medikamentóznou formou.

² ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. a kol.: *Zdravotnícke právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. s. 454.

³ Zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.

metóda, ktorá sa realizuje prostredníctvom manuálnej alebo elektrickej vákuovej aspirácie (MVA alebo EVA), prípadne metódou dilatácie a evakuácie (D&E). Druhou možnosťou je medikamentózne prerušenie tehotenstva (interrupčná tableta), pri ktorom sa využíva farmakologické použitie liekov podávaných buď v jednorazovom alebo v kombinovanom režime pozostávajúcom z postupného podania dvoch liečiv. V rámci medikamentózneho prerušenia tehotenstva sa najčastejšie využívajú dve účinné látky – mifepristón (RU-486) a misoprostol.⁴

Mifepristón je účinná látka pôsobiaca ako antagonist a progesterónových receptorov, pričom vykazuje aj antiglukokortikoidné účinky. Jeho mechanizmus spočíva v blokovaní účinkov progesterónu, ktorý je nevyhnutný na udržanie tehotenstva, čím dochádza k narušeniu podmienok potrebných na jeho ďalší vývoj. Na tento krok nadväzuje podanie druhej účinnej látky, misoprostolu, ktorý sa využíva na vyvolanie kontrakcií vedúcich k vypudeniu embryonálnych štruktúr, resp. štruktúr plodového vajíčka z tela ženy. V rámci podávania misoprostolu rozoznávame viaceré spôsoby jeho aplikácie:

- *Perorálne* – tableta sa užije tak, že sa okamžite prehltnie,
- *Bukálne* – tableta sa umiestni na bukálnu sliznicu (t. j. medzi líce a ďasno) a prehltnie sa po 20 – 30 minútach,
- *Sublingválne* – tableta sa vloží pod jazyk a prehltnie sa po približne 30 minútach,
- *Vaginálne* – tableta sa vloží priamo do pošvy.⁵

V súvislosti s postupom sekvenčného podávania oboch účinných látok sa medzi najčastejšie uvádzané vedľajšie účinky zaraďujú krátkodobé krvácanie, kŕče a zimnica. Napriek tomu sa účinnosť uvedeného postupu pohybuje na úrovni približne 95 % až 98 %.⁶

V niektorých prípadoch, najmä keď mifepristón nie je dostupný alebo je jeho použitie z určitých dôvodov obmedzené, je možné pristúpiť aj k použitiu samotného misoprostolu. Tento postup umelého prerušenia tehotenstva však nie je vždy dostatočne účinný už po prvej dávke. Štatistické údaje poukazujú na to, že približne 15 % až 40 % žien vyžaduje podanie druhej dávky, pričom v niektorých prípadoch môže byť následne nevyhnutné pristúpiť aj k chirurgickému zákroku, čo spôsobuje predlžovanie procesu medikamentózneho prerušenia tehoten-

⁴ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Abortion care guideline, second edition* [online]. Geneva: World Health Organization, 2024 [cit. 2026-03-11]. s. 24.

⁵ Tamtiež. s. 69.

⁶ DOSELDA, E., ERDÖSOVÁ, A., GARAYOVÁ, L. et al.: *Reprodukčné a sexuálne práva*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2023. s. 41 – 42.

stva. Z uvedených dôvodov sa v klinickej praxi štandardne odporúča sekvenčné podávanie oboch účinných látok, teda najskôr mifepristónu a následne misoprostolu, ktoré svojím priebehom zodpovedá obdobným procesom ako pri spontánnom potrate.^{7 8}

Proces medikamentózneho prerušenia tehotenstva prebieha počas obdobia niekoľkých dní, a teda nejde o jednorazový, časovo nenáročný zákrok, ako pri chirurgickej metóde. Spravidla ide o tieto tri základné kroky:

- *Posúdenie vhodnosti medikamentóznej liečby*, ktoré zahŕňa potvrdenie tehotenstva a určenie tzv. gestačného veku.⁹ V rámci tohto kroku sa zároveň posudzujú prípadné zdravotné kontraindikácie.
- *Podanie liekov určených na prerušenie tehotenstva* vrátane poučenia o ich správnom použití a potenciálnych vedľajších účinkoch.
- *Posúdenie úspešnosti prerušenia tehotenstva*, prípadne zváženie ďalšieho potrebného lekárskeho zásahu.¹⁰

Podľa odporúčaní World Health Organization (ďalej aj ako „WHO“) predstavujú medikamentózna aj chirurgická interrupcia štandardné a bezpečné metódy prerušenia tehotenstva. Výber konkrétnej metódy nie je determinovaný jej inherentnou bezpečnosťou, ale závisí najmä od gestačného veku, klinickej indikácie a preferencií ženy.¹¹ Štúdia z roku 2015, realizovaná na súbore viac ako 30 000 pacientok do 64 dní gravidity, ktorá sa zaoberala komparáciou jednotlivých metód prerušenia tehotenstva v prvom trimestri, dospela k záveru, že obe metódy možno považovať za bezpečné. Chirurgická metóda pritom spravidla vedie k ukončeniu gravidity v rámci jedného výkonu, zatiaľ čo medikamentózna metóda prebieha v časovom horizonte niekoľkých dní a je častejšie spojená s intenzívnejším krvácaním a kŕčmi. Z hľadiska účinnosti štúdia preukázala vysokú mieru úspešnosti pri oboch metódach, kon-

⁷ Spontánny potrat je samovoľné ukončenie tehotenstva bez zásahu človeka, ku ktorému dochádza spravidla v skorých štádiách gravidity.

⁸ DOSELDA, E., ERDŠOVÁ, A., GARAYOVÁ, L. et al.: *Reprodukčné a sexuálne práva*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2023. s. 41.

⁹ Gestačný vek (vyjadrený v týždňoch) predstavuje určenie doby trvania tehotenstva, ktoré sa spravidla meria od prvého dňa poslednej menštruácie, resp. prostredníctvom ultrazvukového merania dĺžky plodu.

¹⁰ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Abortion care guideline, second edition*. Geneva: World Health Organization, 2024 [online]. [cit. 2026-03-11]. s. 69.

¹¹ Tamtiež. s. 64 – 65.

krétno 99,6 % pri medikamentóznej a 99,8 % pri chirurgickej metóde.¹² Trávník však zároveň poukazuje na to, že medikamentózna forma prerušenia tehotenstva nemá negatívny vplyv na fertilitu pacientky, pričom po jeho ukončení dochádza k obnoveniu jej reprodukčnej schopnosti. Na druhej strane, chirurgická metóda je spojená s určitými rizikami, ktoré môžu v individuálnych prípadoch skutočne viesť k narušeniu plodnosti.¹³

V podmienkach Slovenskej republiky je účinná látka misoprostol ako liečivo registrovaná, avšak mifepristón registrovaný nie je.¹⁴ Obdobná situácia pretrváva aj v Poľskej republike, z čoho vyplýva, že v súčasnosti predstavuje Slovenská a Poľská republika jediné členské štáty Európskej únie, v ktorých mifepristón nemá udelenú registráciu.¹⁵ Medikamentózna forma prerušenia tehotenstva sa na Slovensku pri interrupciách (t. j. pri umelom prerušení tehotenstva) štandardne nevyužíva. Svoje uplatnenie však nachádza pri niektorých iných medicínskych indikáciách, napríklad pri spontánnom alebo zamlknutom potrate, kde možno zvoliť medikamentózne aj chirurgický postup. V prípade medikamentózneho postupu spravidla postačuje podanie samotného misoprostolu (ktorý je v Slovenskej republike registrovaný) a spôsobuje vypudenie obsahu maternice, pričom podanie mifepristónu sa v týchto prípadoch nevyžaduje.¹⁶

2 Právna úprava interrupčnej tablety

Umelé prerušenie tehotenstva (interrupcia) predstavuje podľa slovenskej právnej úpravy zdravotnícky úkon, ktorý je vykonávaný špecializovaným lekárom v zdravotníckom zariadení ústavnej starostli-

¹² IRELAND, L., DOAN, L., GATTER, M., et al.: *Medical Compared With Surgical Abortion for Effective Pregnancy Termination in the First Trimester*. Obstetrics & Gynecology, 2015, roč. 126, č. 1, s. 22–28.

¹³ TRÁVNÍK, P: *Princípy farmakologického ukončení tehotenství a evakuace děložní dutiny*. In: *Praktické lékařnictvo*. 2015, roč. 5, č. 2, s. 52 – 53. [online]. [cit. 2026-03-13]. Dostupné na internete: <https://www.solen.sk/storage/file/article/d300d9883ddb25d3fbc2b7db4baca33a.pdf>

¹⁴ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global Abortion Policies Database: Slovakia* [online]. [cit. 2026-03-13]. Dostupné na internete: <https://abortion-policies.srhr.org/country/slovakia/>

¹⁵ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global Abortion Policies Database: Poland* [online]. [cit. 2026-03-13]. Dostupné na internete: <https://abortion-policies.srhr.org/country/poland/>

¹⁶ ZÁHUMENSKÝ, J., BOROVSÝ M., KRIŽKO, M.: *Starostlivosť o ženu s včasným spontánnym potratom. Štandardný postup*. 2022, s. 7 – 9. [online].

vosti. Právny rámec jej poskytovania je upravený predovšetkým v zákone č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákon o umelom prerušení tehotenstva“), pričom naň nadväzuje aj zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj ako „zákon o zdravotnej starostlivosti“). Zákon o umelom prerušení tehotenstva rozlišuje dva režimy výkonu interrupcie. Prvým z nich je interrupcia na žiadosť tehotnej ženy podľa § 4 zákona o umelom prerušení tehotenstva: *„Žene sa umelo preruší tehotenstvo, ak o to písomne požiada, ak tehotenstvo nepresahuje 12 týždňov a ak tomu nebránia jej zdravotné dôvody.“* Z citovaného ustanovenia vyplýva, že prvý režim umelého prerušenia tehotenstva je determinovaný časovou požiadavkou dvanástich týždňov gravidity. Druhý režim, upravený v § 5 zákona o umelom prerušení tehotenstva, sa uplatňuje v prípadoch, keď je interrupcia indikovaná zo zdravotných dôvodov. V tomto prípade zákon neustanovuje pevnú časovú hranicu, ale viaže možnosť prerušenia tehotenstva na existenciu medicínsky relevantných okolností: *„Žene možno umelo prerušiť tehotenstvo zo zdravotných dôvodov s jej súhlasom alebo na jej podnet, ak je ohrozený jej život alebo zdravie alebo zdravý vývoj plodu alebo ak ide o geneticky chybný vývoj plodu.“*¹⁷

V podmienkach Slovenskej republiky sa vo verejnom diskurze pomerne často objavuje tvrdenie, že tzv. interrupčná tableta je zakázaná. Takéto tvrdenie však nemožno považovať za presné, keďže platná právna úprava neobsahuje explicitné ustanovenie zákona ani podzákonného právneho predpisu, ktoré by medikamentóznou formu umelého prerušenia tehotenstva *expressis verbis* zakazovalo. Nejasnosť môže vyplývať najmä zo skutočnosti, že v súčasnej aplikačnej praxi gynekológov je poskytovaná výlučne chirurgická metóda umelého prerušenia tehotenstva, spočívajúca v mechanickom odstránení plodu z maternice ženy, spravidla za použitia celkovej anestézie. Z toho vyplýva, že ženy, ktoré na Slovensku podstúpia umelé prerušenie tehotenstva, sú odkázané na invazívnu metódu zdravotníckeho zákroku, a to aj napriek skutočnosti, že aktuálne poznatky medicíny poznajú aj menej invazívnu medikamentóznou metódu interrupcie. Zákon o umelom prerušení tehotenstva a ani jeho vykonávacia vyhláška Ministerstva zdravotníctva SSR č. 74/1986 Zb. spôsob vykonania interrupcie výslovne neupravujú. Obdobne takáto právna úprava absentuje aj vo vyhláške Ministerstva

¹⁷ Zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v znení neskorších predpisov.

zdravotníctva SR č. 417/2009 Z. z., ktorá sa obmedzuje len na obsah poučenia pred výkonom interrupcie a s tým súvisiacu informačnú povinnosť.

Hoci zákaz medikamentózneho prerušenia tehotenstva z právnej úpravy *expressis verbis* nevyplýva, Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky argumentuje, že povinnosť vykonávať interrupcie výlučne chirurgickým spôsobom možno odvodiť, hoci nepriamo, z prílohy vyhlášky Ministerstva zdravotníctva SR č. 417/2009 Z. z. Príkláňame sa k názoru Káčera, ktorý takýto výklad považuje za nepresvedčivý. Táto príloha totiž upravuje iba obsah predinterrupčného poučenia tehotnej ženy, podľa ktorého má byť žena pred zákrokom informovaná o rizikách spojených s operačným výkonom, vrátane možnosti poranenia maternice operačnými nástrojmi, prípadnej nutnosti okamžitej brušnej operácie na zastavenie krvácania, či dokonca výnimočnej potreby odstránenia maternice v záujme záchrany života ženy. Príloha uvedenej vyhlášky však neurčuje, akým spôsobom má zdravotnícke zariadenie interrupciu vykonať, pretože upravuje len obsah poučenia o rizikách konkrétne realizovaného zákroku. Z toho dôvodu z nej nemožno bez ďalšieho automaticky vyvodiť právny záver, že právny poriadok výslovne pripúšťa len chirurgickú formu interrupcie.¹⁸

V tejto súvislosti sa preto vynára otázka, prečo sa medikamentózna forma interrupcie v aplikačnej praxi slovenských lekárov nevyužíva, ak jej zákaz nie je v právnej úprave na žiadnom mieste výslovne vyjadrený. Ako najpravdepodobnejší záver sa javí hrozba trestnoprávneho postihu. Lekári musia totiž pri výkone interrupcie prihliadať na ustanovenie § 151 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej aj ako „Trestný zákon“), podľa ktorého hrozí trest odňatia slobody až na päť rokov tomu, kto so súhlasom tehotnej ženy vykoná interrupciu v rozpore s platnou legislatívou. Je však potrebné poukázať aj na možnú hrozbu trestného stíhania podľa § 170 ods. 1 Trestného zákona, podľa ktorého sa potrestá každý, kto pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti poškodí alebo ohrozí zdravie ľudí okrem iného aj predpísaním alebo podaním neregistrovaných liekov.^{19 20} Kľúčovým praktickým aspektom je skutočnosť, že účinná látka mifepristón, ktorá tvorí základ štandardného režimu medikamentózneho prerušenia tehotenstva, nie je v Slo-

¹⁸ KÁČER, M.: *Prečo je zákaz interrupčnej tabletky v rozpore s ústavou?* In: *Legalis*, 2025 [online]. [cit. 2026-03-17]. Dostupné na internete: <https://www.legalis.sk/clanky/4847/preco-je-zakaz-interrupcnej-tabletky-v-rozpore-s-ustavou>

¹⁹ Tamtiež.

²⁰ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

venskej republike v súčasnosti registrovaná. Naopak, misoprostol registrovaný je, avšak využíva sa predovšetkým v rámci iných medicínskych indikácií. V dôsledku toho nie je možné v aplikačnej praxi realizovať sekvenčné podávanie mifepristónu a misoprostolu, ktoré predstavuje medzinárodne etablovaný postup medikamentózneho interrupcie. Za zmienku pritom stojí, že liek Mifegyne obsahujúci mifepristón bol v Slovenskej republike v roku 2012 síce registrovaný, avšak nikdy nebol uvedený na trh, v dôsledku čoho jeho registrácia následne zanikla²¹. V súčasnosti tak mifepristón nie je dostupný, čo fakticky vylučuje využitie medikamentózneho prerušenia tehotenstva v podmienkach Slovenskej republiky. Z uvedeného možno konštatovať, že faktická nedostupnosť medikamentózneho prerušenia tehotenstva v podmienkach Slovenskej republiky nie je dôsledkom jej výslovného zákazu v právnej úprave, ale skôr výsledkom kombinácie regulačných a aplikačných faktorov. V tomto kontexte sa javí ako prirodzené, že lekári pri výkone svojej praxe pristupujú k tejto metóde zdržanlivo, resp. ju nevyužívajú vôbec, a to najmä z dôvodu obavy z možného trestnoprávneho postihu. Riziko kvalifikácie ich konania ako protiprávneho, či už z hľadiska vykonania interrupcie v rozpore s právnymi predpismi alebo podania neregistrovaného lieku, vytvára prostredie právnej neistoty, ktoré v konečnom dôsledku vedie k preferencii výlučne chirurgickej metódy ako právne bezpečnejšieho postupu.

Uvedený stav právnej neistoty a aplikačných problémov sa v roku 2023 premietol aj do legislatívnej roviny. V reakcii na nejasnosti spojené s poskytovaním medikamentózneho prerušenia tehotenstva v podmienkach Slovenskej republiky bola predložená legislatívna iniciatíva smerujúca k novelizácii zákona č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva, pričom jej účinnosť bola navrhovaná od 1. júla 2024. Predmetom návrhu zákona bolo výslovné zakotvenie dvoch spôsobov vykonania umelého prerušenia tehotenstva, a to chirurgicky alebo medikamentózne. Vo vzťahu k medikamentóznemu spôsobu prerušenia tehotenstva návrh zákona predpokladal jeho použitie len v obmedzených prípadoch, a to iba v prípade spontánneho potratu alebo v dôsledku znásilnenia, ktoré malo byť preukázané doložením potvrdenia o podaní trestného oznámenia. Návrh zákona však

²¹ Podľa § 56 ods. 4 písm. i) zákona č. 362/2011 Z. z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach a o zmene a doplnení niektorých zákonov: „*Štátny ústav registráciu humánneho lieku zruší, ak do troch rokov od registrácie humánny liek nebude uvedený na trh v Slovenskej republike.*“

v konečnom dôsledku nebol prijatý, keďže bol navrhovateľmi vzatý späť.²² V súčasnosti zároveň nie sú evidované ani žiadne ďalšie legislatívne iniciatívy smerujúce k zavedeniu medikamentóznej formy umelého prerušenia tehotenstva do slovenskej právnej úpravy.

3 Ústavnoprávny rámec prístupu ženy k interrupcii

Otázka prístupu k chirurgickej alebo medikamentóznej metóde umelého prerušenia tehotenstva má nepochybne aj ústavnoprávny rozmer. V danom prípade ide o stret viacerých ústavne chránených hodnôt a základných práv, ktoré je potrebné v rámci právneho poriadku primerane vyvažovať, a to v súlade s testom proporcionality. V jadre tejto kolízie stojí na jednej strane ústavný imperatív ochrany nenarodeného ľudského života a na druhej strane základné práva tehotnej ženy, najmä právo na ochranu zdravia, právo na súkromie, telesnú integritu, ľudskú dôstojnosť a autonómiu pri rozhodovaní o vlastnom reprodukčnom živote.

Východiskovým ustanovením je čl. 15 ods. 1²³ zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky (ďalej aj ako „ústava“), podľa ktorého má každý právo na život, pričom zároveň platí, že ľudský život je hodný ochrany už pred narodením. Zo znenia predmetného článku vyplýva, že ústava rozlišuje medzi právom na život, ako subjektívnym právnym nárokom (prvá veta) a ochranou nenarodeného ľudského života ako objektívnou ústavnou hodnotou (druhá veta)²⁴. Tento rozdiel zdôraznil aj Ústavný súd Slovenskej republiky v náleze PL. ÚS 12/01 zo dňa 4. decembra 2007, v konaní o súlade zákona č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva a vykonávacej vyhlášky č. 74/1986 Zb. s ústavou. Konanie bolo iniciované skupinou poslancov, ktorí namietali, že umožnenie podstúpiť interrupciu na vlastnú žiadosť do 12. týždňa gravidity je v rozpore s čl. 15 ods. 1 ústavy. Navrhovatelia vychádzali z premisy, že ochrana ľudského života podľa čl. 15 ods. 1 ústavy sa aplikuje už od okamihu samotného počatia a nenarodený ľudský život má požívať

²² NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva*. [online]. [cit. 2026-03-17]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=544302>

²³ Čl. 15 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky: „Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.“

²⁴ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 403 – 415.

rovnakú úroveň ochrany vo všetkých štádiách svojho vývoja. Podľa ich názoru právna úprava, ktorá umožňuje ukončenie tehotenstva bez uvedenia dôvodu v prvých 12 týždňoch, nezabezpečuje dostatočnú ochranu nenarodeného života a nerešpektuje princíp proporcionality. Ústavný súd Slovenskej republiky v náleze upozornil, že druhá veta čl. 15 ods. 1 nekonštruuje *nascitura* ako nositeľa základného práva na život v tom istom zmysle, v akom je toto právo priznané narodenej osobe, ale priznáva ochrane nenarodeného ľudského života normatívny status ústavnej hodnoty. Zároveň, znenie článku 15 ods. 1 ústavy nestanovuje, že ochrana ľudského života pred narodením začína okamihom počatia, pretože formuláciu „už pred narodením“ nemožno stotožňovať s formuláciou „od počatia“. Ide preto o ústavnú ochranu, ktorej presný obsah a rozsah nemožno určiť čisto jazykovým výkladom, ale len v kontexte ďalších ustanovení a vo svetle potreby spravodlivej rovnováhy medzi protichodnými hodnotami. Ústavný súd konštatoval, že právna úprava umelého prerušenia tehotenstva predstavuje výsledok legislatívneho vyvažovania kolidujúcich ústavných hodnôt, pričom zákonodarca disponuje pri tomto vyvažovaní určitým priestorom na uváženie. Samotná skutočnosť, že zákon umožňuje vykonanie interrupcie na žiadosť ženy do 12. týždňa gravidity, preto podľa Ústavného súdu nepredstavuje porušenie ústavy. Predmetný nález zároveň prepojil rozhodovanie ženy o prerušení tehotenstva aj s ústavným právom v čl. 16 ods. 1 ústavy, podľa ktorého je zaručená nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, ako aj s čl. 19 ods. 1 a 2 ústavy, ktoré chránia ľudskú dôstojnosť, osobnú česť, dobrú povesť a súkromný a rodinný život.²⁵

Ústavný súd v analyzovanom náleze potvrdil, že právna úprava zákona o umelom prerušení tehotenstva, ktorá umožňuje jeho vykonanie na žiadosť ženy do 12. týždňa gravidity, je ústavne konformná. Kľúčové je, že zákonodarca pri zvolenej právnej úprave zachováva primeranú rovnováhu medzi kolidujúcimi hodnotami a nepostupuje svojvoľne. Z ústavného hľadiska je akceptovateľné, ak právny poriadok v počiatočnej fáze tehotenstva ponechá žene širší priestor na rozhodovanie, kým v neskorších štádiách gravidity posilní ochranu plodu. Tento model vertikálneho vyvažovania ústavných hodnôt Ústavný súd výslovne aproboval. Na uvedené ústavné východiská nadväzuje aj judikatura Európskeho súdu pre ľudské práva. Ten opakovane zdôraznil, že európsky priestor nepozná jednotný konsenzus o tom, odkedy začína

²⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 04.12.2007, sp. zn. PL. ÚS 12/01.

život na účely čl. 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach, a preto ponecháva štátom v tejto oblasti určitý priestor voľnej úvahy.²⁶

Z nálezu Ústavného súdu PL. ÚS 12/01 možno vyvodit', že prístup k interrupcii ako takej je v podmienkach Slovenskej republiky právne dovolený. Ústava Slovenskej republiky ani zákon o umelom prerušení tehotenstva však neupravujú konkrétne medicínske metódy vykonania interrupcie, ani explicitne nezaručujú možnosť voľby medzi jednotlivými spôsobmi jej realizácie. V kontexte súčasného medicínskeho poznania pritom medikamentózna interrupcia predstavuje vo viacerých vyspelých krajinách štandardnú, bezpečnú a menej invazívnu alternatívu k chirurgickému zákroku. Otázkou preto zostáva, či absenciu tejto metódy v podmienkach Slovenskej republiky možno vnímať len ako výsledok politickej voľby, alebo či môže nadobúdať aj ústavnoprávny rozmer, najmä vo svetle práva na ochranu zdravia garantovaného čl. 40 ústavy.

V zmysle čl. 40 má každý právo na ochranu zdravia a na základe verejného zdravotného poistenia aj právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť za podmienok ustanovených zákonom.²⁷ Hoci toto ustanovenie výslovne nehovorí o práve na konkrétnu medicínsku metódu, jeho obsah nemožno vykladať izolovane od súčasného stavu medicínskeho poznania. Ak by bolo možné považovať za ústavne dostatočné akékoľvek, hoci zastarané alebo zbytočne rizikové poskytovanie zdravotnej starostlivosti, ochrana zdravia garantovaná ústavou by sa redukovala na čisto formálnu deklaráciu.²⁸ Práve preto je potrebné čl. 40 ústavy interpretovať vo svetle aktuálnych poznatkov biológie a medicíny. Z tohto pohľadu možno vyvodit', že ústavne chránené právo na ochranu zdravia zahŕňa požiadavku poskytovania zdravotnej starostlivosti *lege artis*. S tým korešponduje aj širší medzinárodnoprávny rámec, podľa ktorého právo na ochranu zdravia a právo na využívanie výsledkov vedeckého pokroku zahŕňajú požiadavku, aby zdravotná starostlivosť bola dostupná, prístupná, prijateľná a kvalitná. To predpokladá, že štáty zabezpečia prístup k esenciálnym liečivám, vrátane liekov používaných pri medikamentóznom prerušení tehotenstva, a zároveň budú priebežne

²⁶ Napr. Vo proti Francúzsku (sťažnosť č. 53924/00).

²⁷ Čl. 40 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

²⁸ KÁČER, M.: *Prečo je zákaz interrupčnej tabletky v rozpore s ústavou?* In: *Legalis*, 2025 [online]. [cit. 2026-03-17]. Dostupné na internete: <https://www.legalis.sk/clanky/4847/preco-je-zakaz-interrupcnej-tabletky-v-rozpore-s-ustavou>

aktualizovať štandardy a usmernenia poskytovania zdravotnej starostlivosti tak, aby reflektovali aktuálny vedecký a medicínsky pokrok.²⁹

Európsky súd pre ľudské práva v rozhodnutí A, B a C proti Írsku³⁰ zdôraznil, že hoci štát disponuje pri regulácii interrupcií určitým priestorom voľnej úvahy, musí pri tom zachovať spravodlivú rovnováhu medzi ochranou prenatálneho života a právami ženy na súkromie, telesnú integritu a autonómiu podľa čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Ak štát určitú formu interrupcie právne pripúšťa, má zároveň pozitívny záväzok vytvoriť taký regulačný a zdravotnícky rámec, ktorý zabezpečí reálny a efektívny prístup k zdravotnej starostlivosti v súlade s aktuálnymi vedeckými a medicínskymi poznatkami. Z pohľadu princípu proporcionality to znamená, že štát síce môže sledovať legitímny cieľ ochrany prenatálneho života, avšak zvolené prostriedky musia byť zároveň vhodné, nevyhnutné a primerané vo vzťahu k zásahu do základných práv ženy. Ak teda štát akceptuje samotný výkon interrupcie, musí existovať osobitne presvedčivý dôvod na to, aby zo systému zdravotnej starostlivosti vylučoval metódu, ktorá je podľa odborných poznatkov menej invazívna a v niektorých prípadoch šetrnejšia k zdraviu ženy. Podľa nášho názoru preto faktická nedostupnosť medikamentózne formy prerušenia tehotenstva môže byť v rozpore s právom na ochranu zdravia podľa čl. 40 ústavy, keďže ženám odníma prístup k medicínsky uznávanej, menej invazívnej a zdravotne šetrnejšej forme zákonne dovoleného zdravotníckeho výkonu. Ako pritom vyplýva aj z vyššie uvedenej komparácie jednotlivých metód, medikamentózna interrupcia nie je spojená s negatívnym vplyvom na fertilitu pacientky, zatiaľ čo chirurgická forma zákroku môže byť v individuálnych prípadoch sprevádzaná komplikáciami zasahujúcimi do jej reprodukčného zdravia. Práve z pohľadu žien, ktoré plánujú v budúcnosti materstvo, pritom môže mať dostupnosť menej invazívnej metódy zásadný význam, keďže je prirodzené predpokladať preferenciu takého postupu, ktorý minimalizuje potenciálne riziká pre ich budúcu reprodukčnú schopnosť. Obmedzenie prístupu k šetrnejšej metóde preto môže predstavovať neprimeraný zásah do ochrany zdravia a telesnej integrity ženy.

Nedostupnosť medikamentózne formy interrupcie otvára otázku súladu takéhoto právneho stavu nielen s čl. 40 ústavy, ale aj s princípom legality a právnej istoty. Súčasťou materiálneho právneho štátu je totiž

²⁹ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Abortion care guideline, second edition*. Geneva: World Health Organization, 2024 [online]. [cit. 2026-03-11]. s. 75.

³⁰ A, B a C proti Írsku (sťažnosť č. 25579/05).

požiadavka, aby právne normy boli dostatočne jasné, predvídateľné a aby adresáti práva vedeli rozpoznať hranice dovoleného a zakázaného správania. Ako bolo uvedené v predchádzajúcej kapitole, podľa argumentácie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky sa absencia medikamentóznej metódy prerušenia tehotenstva môže odvodiť z podzákonnej právnej úpravy, ktorá implicitne predpokladá výlučne chirurgický spôsob výkonu interrupcie. Ak sa však otázka spôsobu výkonu interrupcie má takýmto spôsobom vyvodzovať iba sprostredkované z podzákonnej právnej úpravy alebo z jej reštriktívneho výkladu, podľa nášho názoru ide o stav, ktorý z hľadiska právnej istoty vyvoláva pochybnosti. Z uvedeného dôvodu možno *de lege ferenda* uvažovať o explicitnom legislatívnom zakotvení oboch foriem prerušenia tehotenstva, chirurgickej aj medikamentóznej, do právnej úpravy zákona o umelom prerušení tehotenstva, resp. do zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Takéto legislatívne riešenie by mohlo prispieť k odstráneniu súčasnej aplikačnej neistoty a zároveň vytvoriť jednoznačný právny základ pre poskytovateľov zdravotnej starostlivosti pri realizácii medikamentóznej interrupcie. Explicitné normatívne zakotvenie tejto formy zdravotnej starostlivosti by podľa nášho názoru mohlo zmierniť obavy zdravotníckych pracovníkov z potenciálnych trestnoprávnych dôsledkov.

4 Česká právna úprava interrupčnej tablety

Právny základ umelého prerušenia tehotenstva v Českej republike je zakotvený v zákone č. 66/1986 Sb. o umelém přerušení těhotenství a vo vyhláške č. 75/1986 Sb., ktorou sa vykonáva zákon o umelém přerušení těhotenství. Uvedená právna úprava je založená na lehotovom modeli, podľa ktorého možno žene na jej písomnú žiadosť vykonať interrupciu, ak tehotenstvo nepresahuje 12 týždňov a tomuto zákroku nebránia žiadne zdravotné kontraindikácie. Po uplynutí tejto lehoty prichádza do úvahy umelé prerušenie tehotenstva výlučne zo zdravotných dôvodov. Vykonávacia vyhláška však pripúšťa výnimku, a to v prípade geneticky podmienených porúch plodu, kedy je možné vykonať interrupciu až do 24. týždňa tehotenstva. Súčasťou českej právnej úpravy je prirodzene požiadavka písomného súhlasu tehotnej ženy (tzv. informovaný súhlas) a konzultácia od lekára pred zákrokom a po ňom.³¹

³¹ Zákon č. 66/1986 Sb. o umelém přerušení těhotenství.

Z hľadiska spôsobu výkonu interrupcie česká právna úprava rozlišuje dve základné formy, a to chirurgickú a medikamentóznú. Medikamentózna forma prerušenia tehotenstva prostredníctvom interrupčnej tablety je v Českej republike dostupná od roku 2013. Táto metóda je spojená s osobitným režimom výdaja a poskytovania. Príslušné liečivá (mifepristón a misoprostol) sú viazané na lekársky predpis a vydávajú sa výlučne poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti, ktorý zabezpečuje ústavnú zdravotnú starostlivosť. Z uvedeného vyplýva, že pacientka si predmetný liek nemôže vyzdvihnúť samostatne v lekárni. V rámci českého práva sa pritom vychádza z toho, že výber medzi chirurgickou a medikamentóznou formou interrupcie má byť výsledkom odborného posúdenia ošetrojúceho lekára a informovaného súhlasu pacientky.³² Je však potrebné poukázať na rozdiel v časovom horizonte, v ktorom je možné jednotlivé metódy ukončenia tehotenstva aplikovať. Medikamentózna interrupcia je spravidla indikovaná len do 9. týždňa gravidity, na rozdiel od chirurgickej metódy, ktorú možno vykonať až do 12. týždňa. Toto časové obmedzenie vyplýva najmä z podmienok použitia konkrétnych liekov³³, a to z údajov uvedených v ich súhrne charakteristických vlastností, resp. v príbalovej informácii.³⁴

Medikamentózný postup interrupcie prebieha v Českej republike spravidla v dvoch na seba nadväzujúcich fázach. V prvej fáze sa v zdravotníckom zariadení pacientke podáva liek mifepristón, pričom po jeho užití musí pacientka najmenej jednu hodinu zotrvať pod lekársym dohľadom. V druhej fáze, po uplynutí 36 až 48 hodín, nasleduje v tom istom zdravotníckom zariadení podanie lieku misoprostolu. Po jeho užití sa vyžaduje pokojový režim najmenej počas troch hodín, keďže k vypudeniu plodu z maternice môže dôjsť v priebehu niekoľkých hodín, ale aj v nasledujúcich dňoch. Následne je potrebné, aby sa pacientka dostavila o 14 až 21 dní po užití prvého lieku na kontrolné gynekologické vyšetrenie, kde ošetrojúci lekár overí, či došlo k úplnému ukončeniu tehotenstva.³⁵

³² ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. et al.: *Zdravotnícke právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. s. 455.

³³ Napr. liek Mifegyne, ktorý bol registrovaný aj v Slovenskej republike, avšak nikdy nebol uvedený na trh.

³⁴ TRÁVNÍK, P.: *Principy farmakologického ukončení těhotenství a evakuace děložní dutiny*. In: *Praktické lékárnictvo*. 2015, roč. 5, č. 2, s. 52–53. [online] Dostupné na internete: <https://www.solen.sk/storage/file/article/d300d9883ddb25d3fbc2b7db4baca33a.pdf>

³⁵ FAKULTNÁ NEMOCNICA OSTRAVA. *Ukončení těhotenství – medikamentózní metoda: informovaný souhlas pacientky*. Ostrava: Fakultní nemocnice Ostrava, revize 01. [online]

Právna úprava umelého prerušenia tehotenstva v Českej republike nevykazuje zásadné koncepčné odlišnosti v porovnaní so slovenskou právnou úpravou, čo je do značnej miery dôsledkom spoločného legislatívneho základu z obdobia Československej federatívnej republiky. Obe úpravy vychádzajú z podobnej regulačnej logiky, pričom základné rámce sú historicky aj systematicky príbuzné. Ani česká právna úprava výslovne nerozlišuje medzi chirurgickou a medikamentóznou formou umelého prerušenia tehotenstva na úrovni zákona či vykonávacích predpisov. Ide skôr o medicínske rozlíšenie, ktoré sa premieňa do klinickej praxe a odporúčaných postupov zdravotníckych zariadení, nie do explicitnej normatívnej diferenciacie. Významným faktorom rozvoja medikamentózne metódy v Českej republike je najmä registračný status účinnej látky mifepristón, ktorý bol v roku 2013 riadne registrovaný a umožnil jej využitie v rámci štandardnej gynekologicko-pôrodnickej starostlivosti. Z tohto pohľadu je možné poukázať na to, že právny predpis sám osebe nemusí nevyhnutne upravovať jednotlivé medicínske metódy, avšak jeho aplikačný potenciál je v praxi výrazne podmienený regulačným statusom konkrétnych liečiv. V podmienkach Slovenskej republiky tak absencia registrácie mifepristónu predstavuje praktickú prekážku širšieho využívania medikamentózne formy prerušenia tehotenstva, keďže gynekológovia nemôžu implementovať štandardizované postupy založené na jeho použití.

5 Rakúska právna úprava interrupčnej tablety

Rakúska právna úprava predstavuje v komparatívnej perspektíve model, v ktorom je interrupcia začlenená od roku 1975 do legálneho a prakticky funkčného rámca zdravotnej starostlivosti. Jej normatívnym základom sú predovšetkým ustanovenia § 96 a § 97 rakúskeho Trestného zákona (ďalej aj ako „StGB“). Zatiaľ čo § 96 StGB v zásade konštruje trestnosť prerušenia tehotenstva, ustanovenie § 97 StGB upravuje situácie, v ktorých interrupcia nie je trestná, a práve toto ustanovenie tvorí právny základ tzv. Fristenlösung, teda lehotového modelu interrupcie. Podľa tohto režimu je možné ukončiť tehotenstvo na žiadosť ženy do 14. týždňa tehotenstva po predchádzajúcej lekárskej konzultácii, ak zákrok vykonáva lekár. Na rozdiel od niektorých iných právnych poriadkov, rakúska právna úprava nestanovuje povinnú

čakáciu lehotu medzi konzultáciou a samotným zákrokom. Aj po uplynutí 14. týždňa tehotenstva zostáva interrupcia možná, avšak len vo výnimočných prípadoch, najmä ak je ohrozený život tehotnej ženy alebo jej hrozia závažné fyzické či psychické následky na zdraví, ak existuje riziko závažného telesného alebo duševného postihnutia plodu, alebo ak bola žena v čase počatia mladšia ako štrnásť rokov.³⁶

Z hľadiska spôsobu výkonu interrupcie je podstatné, že rakúsky systém výslovne pracuje s pluralitou medicínskych metód. Oficiálny zdravotnícky portál rakúskej verejnej správy rozlišuje dve základné formy interrupcie – chirurgické prerušenie tehotenstva pomocou odsávania a medikamentózne prerušenie tehotenstva. Ani jedna z týchto metód nie je prezentovaná ako univerzálne vhodnejšia pre všetky pacientky. Rozhodovanie o voľbe konkrétneho postupu sa viaže na lekársku konzultáciu, v rámci ktorej má žena dostať informácie o výhodách a nevýhodách oboch metód ukončenia tehotenstva. Voľba metódy je následne výsledkom spoločného posúdenia lekára a pacientky, pri ktorom sa prihliada na štádium tehotenstva, zdravotný stav ženy, možné kontraindikácie a jej osobné okolnosti.³⁷

Chirurgické prerušenie tehotenstva je v Rakúsku možné od piateho do štrnásteho týždňa tehotenstva. Ide o výkon realizovaný formou vákuovej aspirácie, ktorý možno vykonať v lokálnej anestézii alebo v krátkej celkovej anestézii, spravidla ambulantne v nemocnici alebo v primerane vybavenej ambulancii. Podľa oficiálnych informácií z roku 2022 ide o bezpečný operačný zákrok s vysokou mierou úspešnosti a nízkou mierou výskytu komplikácií, ak ho vykonávajú primerane vyškolení zdravotnícki pracovníci. Osobitne významné je však postavenie medikamentóznej interrupcie, ktorá je v Rakúsku považovaná za štandardnú súčasť reprodukčnej zdravotnej starostlivosti. Táto forma je možná do deviateho týždňa tehotenstva, resp. do 63. dňa od začiatku poslednej menštruácie. Používa sa pri nej kombinácia lieku mifepristón a lieku, ktorý obsahuje liečivo prostaglandín, ktorý je svojim účinkom podobný misoprostolu. Mifepristón blokuje účinok progesterónu, teda hormónu nevyhnutného na udržanie tehotenstva, zatiaľ čo následne podaný prostaglandín vyvoláva kontrakcie maternice a vypudenie plodu. Rakúska právna úprava tak v plnej miere reflektuje súčasné medicínske

³⁶ BUNDESMINISTERIUM FÜR SOZIALES, GESUNDHEIT, PFLEGE UND KONSUMENTENSCHUTZ.: *Schwangerschaftsabbruch*. Gesundheitsportal Österreich. [online]. Dostupné na internete: <https://www.gesundheit.gv.at/leben/eltern/schwangerschaft/info/schwangerschaftsabbruch.html>

³⁷ Tamtiež.

poznanie, podľa ktorého medikamentózna interrupcia predstavuje bezpečný, účinný a v ranných štádiách gravidity menej invazívny spôsob prerušenia tehotenstva. Z hľadiska organizácie poskytovania zdravotnej starostlivosti je dôležité, že medikamentózna interrupcia sa môže vykonávať len v nemocniciach, ambulanciách alebo u špecialistov v odbore gynekológia a pôrodníctvo. Príslušné liečivá sú dostupné len na lekárske predpis a ich použitie musí prebiehať pod lekárske dohľadom. Samotný medikamentózne postup prebieha v dvoch krokoch. Prvý deň žena pod lekárske dohľadom užije liek s obsahom látky mifepristónu a v druhý deň nasleduje podanie lieku s účinnou látkou prostaglandínu, a to buď pod lekárske dohľadom alebo v domácom prostredí. Následne žena podstúpi lekárske kontrolu, pri ktorej ošetrojúci lekár zistí, či bolo tehotenstvo skutočne ukončené. Podľa oficiálnych údajov dosahuje medikamentózne prerušenie tehotenstva v ranom štádiu gravidity úspešnosť približne 95 až 98 %.³⁸

V tejto súvislosti možno poukázať aj na fenomén tzv. „potratovej turistiky“ („abortion tourism“), ktorým sa označuje cezhraničné vyhľadávanie zdravotnej starostlivosti v podobe umelého prerušenia tehotenstva v štáte odlišnom od štátu obvyklého pobytu ženy, spravidla z dôvodu priaznivejšej právnej úpravy alebo lepšej dostupnosti jednotlivých metód.³⁹ Za pozornosť stojí aj to, že rakúska právna úprava sprístupňuje interrupciu všetkým ženám bez ohľadu na to, či majú v Rakúskej republike trvalý pobyt alebo nie. V praktickej rovine to znamená, že Rakúsko predstavuje reálne dostupný priestor na podstúpenie zákroku, vrátane medikamentózne formy interrupcie, nielen pre ženy zo Slovenskej republiky, ale aj pre ženy z ďalších štátov stredoeurópskeho priestoru, v ktorých je prístup k interrupcii normatívne alebo aplikácie obmedzený. Osobitne sa to prejavuje aj vo vzťahu k Maďarsku, kde síce právna úprava interrupciu do 12. týždňa tehotenstva formálne pripúšťa, avšak spája ju s viacerými procedurálnymi a administratívnymi prekážkami, pričom medikamentózne forma interrupcie nie je povolená. Práve preto každoročne niekoľko stoviek maďarských žien cestuje do Viedne, aby tam podstúpili medikamentózne interrupciu alebo chirurgický zákrok. Rozdiel medzi rakúskou právnou úpravou a okolitými právnymi úpravami sa tak neprejavuje len na normatívnej úrovni, ale aj v konkrétnej cezhraničnej mobilite pacientok, ktoré

³⁸ Tamtiež.

³⁹ ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. et al.: *Zdravotnícke právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. s. 455.

vyhľadávajú zdravotnú starostlivosť nedostupnú alebo ťažšie dostupnú vo vlastnom štáte.⁴⁰

Záver

Medikamentózna forma prerušenia tehotenstva predstavuje v súčasnosti štandardnú súčasť reprodukčnej zdravotnej starostlivosti vo väčšine európskych štátov. Ako vyplýva z odporúčaní WHO, ide o bezpečný, účinný a medicínsky etablovaný postup, ktorý spolu s chirurgickou metódou tvorí plnohodnotné alternatívy prerušenia tehotenstva, pričom voľba medzi nimi by mala vychádzať predovšetkým z medicínskych indikácií, gestačného veku a preferencií ženy. Zároveň platí, že dostupnosť medikamentózneho postupu zohráva významnú úlohu pri zabezpečovaní širšieho prístupu k bezpečnej interrupčnej starostlivosti, keďže rozširuje možnosti jej poskytovania a zvyšuje jej reálnu dostupnosť pre ženy. Z hľadiska práva na zdravie a prístupu k vedeckému pokroku možno zároveň zdôrazniť, že štáty by mali zabezpečiť dostupnosť moderných medicínskych postupov a liečiv, ako aj implementáciu aktuálnych odborných štandardov do poskytovania zdravotnej starostlivosti.

Analýza právnej úpravy Slovenskej republiky ukazuje, že interrupcia ako taká je právnym poriadkom aprobovaná a jej ústavná konformita bola potvrdená judikatúrou Ústavného súdu Slovenskej republiky. Zároveň však právna úprava neobsahuje explicitnú reguláciu konkrétnych medicínskych metód výkonu interrupcie, ani nezaručuje možnosť voľby medzi nimi. V aplikačnej praxi tak dochádza k situácii, v ktorej sú ženy odkázané výlučne na chirurgickú formu zákroku, a to napriek existencii menej invazívnej a medzinárodne uznávanej medikamentózneho alternatívy. Tento stav sa zároveň premietá aj do praxe cezhraničného vyhľadávania zdravotnej starostlivosti, označovaného ako tzv. „potratová turistika“, keď ženy zo Slovenskej republiky vyhľadávajú možnosť podstúpenia medikamentózneho postupu v zahraničí, najmä v susedných štátoch (konkrétne v Rakúskej republike a v Českej republike), kde je táto metóda niekoľko rokov dostupná.

Kľúčovým faktorom nedostupnosti medikamentózneho postupu v Slovenskej republike je absencia registrácie účinnej látky mifepris-

⁴⁰ ABORTION RIGHT. *Status overview of abortion in Europe 2024*. [online]. Dostupné na internete: https://www.abortionright.eu/wp-content/uploads/2024/09/2024_Status-Overview-Abortion-in-Europe_-EN.pdf, s. 17.

tónu, ktorá predstavuje základ štandardného režimu medikamentózneho prerušenia tehotenstva. Absencia jeho registrácie predstavuje kľúčovú regulačnú bariéru, ktorá fakticky znemožňuje výkon medikamentóznej interrupcie. Hoci právny poriadok výslovne nezakazuje medikamentóznou formu interrupcie, jej faktická nedostupnosť vyplýva z kombinácie regulačných, aplikačných a systémových okolností, vrátane obáv zdravotníckych pracovníkov z možného trestnoprávneho postihu. V dôsledku toho vzniká stav právnej neistoty, ktorý vedie k preferencii chirurgickej metódy ako právne bezpečnejšieho postupu.

Z pohľadu ústavného práva možno konštatovať, že ak právny poriadok umožňuje výkon interrupcie, štát by mal zabezpečiť, aby bol tento výkon realizovaný v súlade s aktuálnymi poznatkami medicíny a princípom *lege artis*. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti, ktoré nereflektuje dostupné medicínske postupy, by mohlo viesť k oslabeniu materiálneho obsahu práva na ochranu zdravia v zmysle čl. 40 ústavy. V tomto kontexte nadobúda osobitný význam otázka, či súčasný stav, v ktorom nie je možné využívať medikamentóznou formu prerušenia tehotenstva, nepredstavuje skôr výsledok politických a hodnotových rozhodnutí než nevyhnutný dôsledok právnej úpravy ako takej.

Bez toho, aby bolo potrebné formulovať jednoznačné normatívne závery, možno uviesť, že zabezpečenie reálnej možnosti voľby medzi medikamentóznou a chirurgickou metódou prerušenia tehotenstva by bolo v podmienkach Slovenskej republiky možné vnímať ako krok smerujúci k zosúladieniu právnej úpravy s aktuálnymi medicínskymi štandardmi. Takáto voľba by umožnila lepšie zohľadniť individuálne okolnosti a preferencie pacientky a zároveň by prispela k tomu, aby v prípadoch, keď je to medicínsky vhodné, nebolo potrebné pristupovať k invazívnejšiemu chirurgickému zákroku. Uvedený prístup zároveň korešponduje s dôrazom na rešpektovanie autonómie pacientky a kvalitu poskytovanej zdravotnej starostlivosti v podmienkach moderného právneho štátu.

Zoznam použitej literatúry

1. A, B a C proti Írsku (sťažnosť č. 25579/05)
2. ABORTION RIGHT. *Status overview of abortion in Europe 2024* [online]. 2024. Dostupné na internete: https://www.abortionright.eu/wp-content/uploads/2024/09/2024_Status-Overview-Abortion-in-Europe_EN.pdf

3. BUNDESMINISTERIUM FÜR SOZIALES, GESUNDHEIT, PFLEGE UND KONSUMENTENSCHUTZ. *Schwangerschaftsabbruch* [online]. Dostupné na internete: <https://www.gesundheit.gv.at/leben/eltern/schwangerschaft/info/schwangerschaftsabbruch.html>
4. DOSELDA, E., ERDÖSOVÁ, A., GARAYOVÁ, L. et al: *Reprodukčné a sexuálne práva*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2023. 332 s. ISBN 978-80-571-0649-4.
5. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 1792 s. ISBN 9788089603749.
6. HUMENÍK, I., KOVÁČ, P. a kol. *Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár*. 2. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2023. 960 s. ISBN 978-80-8232-027-8.
7. IRELAND, L., DOAN, L., GATTER, M. et al: *Medical Compared With Surgical Abortion for Effective Pregnancy Termination in the First Trimester*. *Obstetrics & Gynecology*, 2015, roč. 126, č. 1, s. 22 – 8. DOI: 10.1097/AOG.0000000000000910
8. KÁČER, M.: *Prečo je zákaz interrupčnej tabletky v rozpore s ústavou?* In: *Legalis* [online]. 2025. Dostupné na internete: <https://www.legalis.sk/clanky/4847/preco-je-zakaz-interrupcnej-tabletky-v-rozpore-s-ustavou>
9. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 04.12.2007, sp. zn. PL. ÚS 12/01.
10. NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY.: *Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva* [online]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=544302>
11. ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. et al.: *Zdravotnícke právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 850 s. ISBN 9788075523211
12. TRÁVNÍK, J. *Farmakologické ukončenie tehotenstva*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.solen.sk/storage/file/article/d300d9883ddb25d3fbc2b7db4baca33a.pdf>
13. UNIVERZITNÁ NEMOCNICA OLOMOUC. *Ukončení těhotenství – medikamentózní metoda. Informovaný souhlas* [online]. Dostupné na internete: https://www.fno.cz/documents/informovane-souhlas/Ukonceni_tehotenstvi_medikamentozni_metoda_IS_r01.pdf
14. WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Abortion care guideline, second edition* [online]. Geneva: World Health Organization, 2024. ISBN 978-92-4-010420-4.
15. WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global Abortion Policies Database: Poland* [online]. Dostupné na internete: <https://abortion-policies.srhr.org/country/poland/>

16. WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global Abortion Policies Database: Slovakia* [online]. Dostupné na internete: <https://abortion-policies.srhr.org/country/slovakia/>
17. ZÁHUMENSKÝ, J., BOROVSKÝ, M., KRIŽKO, M.: *Starostlivosť o ženu s včasným spontánnym potratom. Štandardný postup*. 2022, s. 7 – 9. [online].